

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ВАРИВОДА ІРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 343.1

ДИСЕРТАЦІЯ
ІНФОРМАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання результатів, ідей і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ І. М. Варивода

Науковий керівник: Микитин Юрій Іванович, кандидат юридичних наук, професор

Івано-Франківськ – 2025

АНОТАЦІЯ

Варивода І.М. Інформатизація кримінального провадження як напрям розвитку кримінальної процесуальної політики України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2025.

Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням кримінальної процесуальної політики у сфері інформатизації кримінального провадження, у ході якого отримано наукові висновки щодо розвитку кримінальної процесуальної політики України у сфері інформатизації кримінального провадження, доцільності впровадження використання інформаційно-телекомунікаційних технологій в кримінальний процес, здійснено дослідження електронного кримінального провадження та його диференціацію, а також визначено проблемні аспекти законодавчого впровадження та технічної реалізації електронних компонентів інформатизації кримінального провадження.

Перший розділ присвячений теоретико-правовим засадам забезпечення кримінального провадження. Досліджено історико-політичні передумови та етапи інформатизації кримінального провадження: перший етап (2000-2010 рр.), протягом якого вперше сформульовано нормативне визначення «електронних документів», «електронного цифрового підпису» та визначено основні принципи взаємодії суб'єктів в межах цифрових транзакцій; другий етап (2011-2020 рр.), який знаменує початком розробки стратегій та концепцій запровадження електронного правосуддя в рамках кримінального провадження та першими спробами оцифрування кримінального процесу; третій етап (2021 р. – до цього часу), який характеризується забезпеченням технічних можливостей використання новітніх технологій на окремих стадіях кримінального провадження.

Аналізуючи комплексно політичні тенденції та технологічний процес, зроблено висновок щодо сучасного стану інформатизації кримінального провадження та встановлено відсутність державної стратегії щодо інформатизації кримінального провадження на усіх стадіях. Проаналізовано доктринальні підходи щодо використання електронних технологій в кримінальному процесі та ключових ідей щодо впровадження окремих електронних кримінальних процесуальних рішень. На основі цих наукових досліджень визначено ключові елементи інформатизації, сформовано систему принципів інформатизації кримінального провадження та здійснено класифікацію суб'єктів інформатизації кримінального провадження. Автор формулює визначення інформатизації кримінального провадження як комплекс соціальних, технічних, економічних, комунікаційних заходів для створення єдиного електронного простору в рамках кримінального судочинства з метою забезпечення виконання завдання та дотримання засад кримінального провадження. Досліджено взаємозв'язок гарантій кримінального провадження та принципів інформатизації кримінального провадження як додаткового забезпечення виконання завдань кримінального провадження.

Зроблено висновок, що матеріальне вираження інформатизації кримінального провадження полягає у функціонуванні нового явища – електронне кримінальне провадження. Доведено необхідність розмежування кримінальної процесуальної діяльності з використанням технічних та інформаційно-аналітичних засобів від електронної процесуальної діяльності. Обґрунтовано твердження, що електронна процесуальна діяльність має електронний характер закріплення результатів та є основою електронного кримінального провадження.

У другому розділі дисертаційної роботи досліджено міжнародні стандарти і досвід інформатизації кримінального провадження зарубіжних країн. Визначено різні моделі кримінальної процесуальної політики та їх вплив на формування ідей здійснення електронної трансформації

кримінального процесу. Вивчено досвід таких країн як Німеччина, Чехія, Фінляндія, Велика Британія та США, що дозволило зробити висновок про існування гнучкого (Велика Британія, США) та законодавчо регламентованого підходу (Німеччина).

Вивчено досвід створення електронних кримінальних систем та поступового переходу до спільного електронного простору кримінального провадження в межах Європейського Союзу. В контексті декламованого вектору розвитку України та прагнень вступу до Європейського Союзу проаналізовано відповідні нормативно-правові акти на предмет можливості їх подальшого імплементації в національне законодавство. Досліджено застереження відповідних органів Ради Європи та неурядових міжнародних інституцій щодо ризиків та можливих негативних наслідків впровадження інформатизації кримінального провадження.

Третій розділ дисертаційної праці присвячений вивченню реалізації інформатизації кримінального провадження як напряму розвитку кримінальної процесуальної політики України на ключових стадіях кримінального провадження.

Здійснено комплексний аналіз проблематики використання інформаційно-аналітичних систем досудового розслідування, єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та державних реєстрів, які зберігають відомості кримінального провадження. Висловлено застереження щодо необхідності забезпечення взаємодії компонентів інформаційно-аналітичних систем між собою для збереження процесуальних і матеріальних ресурсів.

Проаналізовано національні законотворчі підходи щодо впровадження відповідних санкцій за порушення правил інформатизації в інших процесуальних галузях права. Обґрунтовано необхідність внесення змін до Кримінального процесуального кодексу в частині впровадження відповідальності за невиконання вимог закону щодо обов'язкових електронних процесуальних дій з метою гармонізації національного

законодавства. Висловлено пропозиції щодо доповнень та змін кримінально-процесуальних норм.

Обґрунтовано необхідність визначення базових критеріїв для застосування виключно дистанційного судового розгляду кримінальних справ з метою збереження балансу між приватними та публічними інтересами.

На основі відповідних досліджень висловлено міркування щодо подальшого розвитку інформатизації кримінального провадження як напряму кримінальної процесуальної політики.

Ключові слова: кримінальна процесуальна політика, кримінально-правова політика, політика у сфері боротьби зі злочинністю, інформатизація кримінального провадження, електронне кримінальне провадження, електронна процесуальна діяльність, кримінальна процесуальна політика ЄС, електронне судочинство, досудове розслідування, судове провадження, електронні докази, кримінальне судочинство, штучний інтелект, воєнний стан, кримінальне процесуальне законодавство України.

SUMMARY

Varyvoda I. M. Informatization of Criminal Proceedings as a Direction of Development of Ukraine's Criminal Procedural Policy. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy Degree in specialty 081 Law. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk, 2025.

The dissertation is the first comprehensive study in Ukraine of criminal procedural policy in the field of informatization of criminal proceedings, which resulted in scientific conclusions regarding the development of Ukraine's criminal procedural policy in the field of informatization of criminal proceedings, the advisability of implementing information and telecommunication technologies in the criminal process, research into electronic criminal proceedings and their differentiation, as well as identifying problematic aspects of legislative

implementation and technical realization of electronic components of criminal proceedings informatization.

The first section is devoted to the theoretical and legal foundations of ensuring criminal proceedings. The historical and political prerequisites and stages of informatization of criminal proceedings are researched: the first stage (2000-2010), during which the normative definition of "electronic documents," "electronic digital signature" was first formulated and the basic principles of interaction between subjects within digital transactions were defined; the second stage (2011-2020), which marks the beginning of developing strategies and concepts for introducing e-justice in criminal proceedings and the first attempts to digitize the criminal process; the third stage (2021 to present), which is characterized by providing technical capabilities for using the latest technologies at certain stages of criminal proceedings.

Analyzing comprehensively the political trends and technological process, a conclusion was made regarding the current state of informatization of criminal proceedings and the absence of a state strategy for informatization of criminal proceedings at all stages was established. Doctrinal approaches regarding the use of electronic technologies in the criminal process and key ideas for implementing certain electronic criminal procedural decisions were analyzed. Based on these scientific studies, key elements of informatization were defined, a system of principles for informatization of criminal proceedings was formed, and a classification of subjects of informatization of criminal proceedings was carried out. The author formulates the definition of informatization of criminal proceedings as a complex of social, technical, economic, and communication measures to create a unified electronic space within criminal justice to ensure the fulfillment of tasks and adherence to the principles of criminal proceedings. The relationship between guarantees of criminal proceedings and principles of informatization of criminal proceedings as additional security for fulfilling the tasks of criminal proceedings is investigated.

It is concluded that the material expression of informatization of criminal proceedings consists in the functioning of a new phenomenon – electronic criminal proceedings. The necessity of distinguishing criminal procedural activities using technical and information-analytical means from electronic procedural activities is proven. The assertion that electronic procedural activity has an electronic nature of recording results and is the basis of electronic criminal proceedings is substantiated.

The second section of the dissertation examines international standards and experiences of informatization of criminal proceedings in foreign countries. Different models of criminal procedural policy and their influence on the formation of ideas for electronic transformation of the criminal process are defined. The experience of countries such as Germany, the Czech Republic, Finland, Great Britain, and the USA is studied, which allowed the conclusion about the existence of flexible (Great Britain, USA) and legislatively regulated approaches (Germany).

The experience of creating electronic criminal systems and the gradual transition to a common electronic space for criminal proceedings within the European Union is studied. In the context of Ukraine's declared development vector and aspirations to join the European Union, relevant normative legal acts were analyzed for the possibility of their further implementation into national legislation. Reservations of relevant Council of Europe bodies and non-governmental international institutions regarding risks and possible negative consequences of implementing informatization of criminal proceedings are examined. Based on relevant research, considerations regarding the further development of informatization of criminal proceedings as a direction of criminal procedural policy are expressed.

The third section of the dissertation is devoted to studying the implementation of informatization of criminal proceedings as a direction of development of Ukraine's criminal procedural policy at key stages of criminal proceedings.

A comprehensive analysis of the problems of using information-analytical systems of pre-trial investigation, the unified judicial information and telecommunication system, and state registers that store information on criminal

proceedings is carried out. Concerns are expressed regarding the need to ensure interaction between components of information-analytical systems to preserve procedural and material resources.

National legislative approaches to implementing appropriate sanctions for violating informatization rules in other procedural branches of law are analyzed. The necessity of amending the Criminal Procedural Code to implement liability for non-compliance with legal requirements for mandatory electronic procedural actions to harmonize national legislation is substantiated. Proposals for additions and changes to criminal procedural norms are expressed.

The necessity of defining basic criteria for applying exclusively remote judicial examination of criminal cases in order to maintain the balance between private and public interests is substantiated.

Keywords: criminal procedural policy, criminal law policy, policy in the field of crime fighting, criminal proceedings' informatization, digital criminal proceedings, digital procedural activity, EU criminal procedural policy, e-justice, pre-trial investigation, judicial proceedings, electronic evidence, criminal justice, artificial intelligence, martial law, criminal procedural legislation of Ukraine.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Варивода І.М. Європейські стандарти забезпечення функціонування електронного кримінального судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Випуск № 4/2024. С. 581-585.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/138>

URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/140.pdf

2. Варивода І.М. Принципи інформатизації кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Випуск № 8/2024. С. 380-383.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/89>

URL: http://www.lsej.org.ua/8_2024/91.pdf

3. Варивода І.М. Трансформація кримінального провадження крізь призму інформаційних технологій. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2024. Випуск № 66 (2024). С. 1.61-1.72.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.66.1.61-1.72>

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/8810>

Статті, що індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science:

4. Svitlana Kaduk, Andriy Shulha, Ivo Svoboda, Iryna Varyvoda, Yurii Mykytyn. The use of automated information systems in the investigation of criminal offences. *Amazonia Investiga*. 2023. 12 (61). 307-316.

DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.61.01.31>

URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000989931300032>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Варивода І.М. Запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування як етап інформатизації кримінального провадження. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина* [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (16 травня 2022 р.). Івано-Франківськ, 2022. С.6-10.

URL: https://law.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/100/2023/01/Всеукраїнська-науково-практична-конференція-молодих-вчених_2022.pdf

6. Варивода І.М. Проблематика впровадження електронної форми судочинства. *Звітна наукова конференція викладачів, докторантів, аспірантів та студентів університету за 2022 рік* : Матеріали звітної

наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (3-7 квітня 2023 р.). Івано-Франківськ, 2023. С. 263-265

URL: <https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/10/2023-tezy-vyk-1.pdf>

7. Варивода І.М. Стратегія реалізації електронного кримінального правосуддя в Європейському Союзі. *Права людини в правовій системі ЄС: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених* (26 квітня 2024р.). Харків, 2024. С. 160-165.

URL: https://law.karazin.ua/resources/doks2021/nauka/repositary/Konferentsiia_26-04-2024_Zbirka_tez.pdf

8. Варивода І.М. Особливості впровадження дистанційного судового провадження в кримінальному процесі України. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики: Матеріали науково-практичної конференції* (14-15 лютого 2025р.). Полтава, 2025. С.79-82.

URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/131/1913/3969-1>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9. Варивода І.М. Впровадження ідеї електронного суду в кримінальному судочинстві. *Право і суспільство*. 2024. Вип. 10 (2024). С.3-6.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/9098>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	12
ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	21
1.1. Генезис і сучасний стан використання інформаційно- комунікаційних технологій у кримінальному процесі.	21
1.2 Поняття та сутність інформатизації кримінального провадження як одного з напрямів розвитку кримінальної процесуальної політики України.	45
1.3. Електронне кримінальне провадження	68
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ І ДОСВІД ІНФОРМАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	85
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	120
3.1. Використання інформаційно-телекомунікаційних систем та їх можливостей під час досудового розслідування.	120
3.2. Використання інформаційно-телекомунікаційних систем та їх можливостей під час судового розгляду кримінального провадження.	141
ВИСНОВКИ.....	163
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	170
ДОДАТКИ.....	191

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

ЄРДР – Єдиний державний реєстр досудових розслідувань

ЄРСР – Єдиний реєстр судових рішень

ЄСІТС – Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

ВС – Верховний суд

СРСЮ – Стратегія розвитку сфери юстиції

РЄ – Рада Європи

ЄС – Європейський Союз

ЄРАУ – Єдиний реєстр адвокатів України

ШІ – штучний інтелект

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімкою цифровою трансформацією усіх сфер життєдіяльності. Враховуючи виклики нової інформаційної реальності держава виділяє новий вектор розвитку – цифровізація публічно-правових відносин та побудова електронної демократії. За даними UN E-Government Knowledgebase Україна входить в топ-30 країн, де успішно реалізовані проекти електронного урядування, що на 16 позицій вище, ніж у 2022 році¹. Однією із складових частин електронного урядування є електронне судочинство, метою якого є забезпечення ефективності, доступності, прозорості діяльності органів державної влади.

У 2007 році інформатизація процесів судочинства визнана стратегічним напрямком побудови внутрішньої державної політики на подальше десятиліття. Розпочато процес законодавчого врегулювання використання новітніх технологій та розробки відповідних Стратегій щодо створення синергії між технічними засобами та юридичними нормами для якісної реалізації ідеї електронного судочинства з додержанням гарантованих законом прав і свобод осіб.

Варто зауважити, що кримінальне судочинство, враховуючи специфічні методи врегулювання кримінально-процесуальних правовідносин, являє собою комплексне явище, до складу якого входить не тільки діяльність суду щодо розгляду кримінальних справ по суті, а також діяльність органів кримінальної юстиції та слідчого судді на стадії досудового розслідування. У зв'язку з цим, ідея електронного судочинства в контексті кримінального процесу повинна враховувати специфіку правовідносин та стосується не тільки діяльності суду, але інших органів державної влади, які відповідно до чинного законодавства наділені процесуальними правами та обов'язками в рамках кримінального процесу.

¹ UN E-Government Knowledgebase. *United Nations*. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine> (дата звернення 12.12.2024)

Кримінальна процесуальна політика як складова політики у сфері боротьби зі злочинністю потребує модернізації відповідно до викликів інформаційної епохи. Інформатизація кримінального провадження стає одним із пріоритетних напрямів розвитку кримінальної процесуальної політики України. Нові виклики для системи органів кримінальної юстиції, що зумовлені воєнним станом, стали каталізатором необхідності впровадження новітніх технологій для забезпечення безперервності та ефективності здійснення досудового розслідування та судового розгляду кримінальних справ. У зв'язку з цим існує необхідність розробки комплексного підходу щодо інформатизації кримінального провадження як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду, для забезпечення реалізації ідеї електронного судочинства щодо розгляду кримінальних справ. Розробка системи принципів інформатизації кримінального провадження та напрацювання концептуальних засад впровадження процесуальної новели – електронного кримінального провадження, у свою чергу, є необхідною умовою модернізації кримінальної процесуальної політики України для розвитку в цілому системи політики у сфері боротьби зі злочинністю та забезпечення її відповідності сучасним викликам.

Загальнотеоретичні питання кримінальної процесуальної політики України та зв'язку з політикою у сфері боротьби зі злочинністю досліджувались у наукових працях П.Л. Фріса, Ю.І. Микитина, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, І.В. Козич, Н.В. Глинська, Д. П. Письменний, М.О. Красій, О.Б. Загурський, В.М. Трофименко, В. А. Пономаренков та інших дослідників. Теоретична значущість дослідження зумовлена відсутністю комплексних наукових розробок щодо інформатизації кримінального провадження як напряму розвитку кримінальної процесуальної політики.

Питання щодо використання інформаційно-телекомунікаційних технологій під час кримінального провадження вивчали А.В. Столітній, І.Г. Каланча, В.М. Трофименко, Н.А. Савінова, О.М. Броневицька, В. В. Рогальська, В. В. Шаблистий та інші науковці, проте системного дослідження

теоретичних засад інформатизації кримінального провадження як напряму розвитку кримінальної процесуальної політики України не проводилось. У зв'язку з цим існує необхідність дослідження інформатизації кримінального провадження для комплексного підходу щодо формування політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2024-2028 рр., затверджених постановою президії Національної академії наук України від 10.01.2024 р. № 8.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 9 від 26 жовтня 2021 р.). Дисертаційна праця виконана на кафедрі політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є вивчення питань, пов'язаних з правовим регулюванням використання інформаційно-телекомунікаційних технологій під час кримінального процесу; виокремлення нового напрямку розвитку кримінальної процесуальної політики України; розроблення рекомендацій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства.

Для досягнення цієї мети перед дисертаційною роботою визначено такі *завдання*:

- розкрити історичний генезис правового регулювання впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у діяльність органів кримінальної юстиції під час кримінального провадження;
- визначити взаємозв'язок засад кримінального провадження та інформатизації кримінального провадження;

- охарактеризувати підстави та сформулювати систему принципів інформатизації кримінального провадження як напряму кримінальної процесуальної політики;
- визначити поняття та особливості електронного кримінального провадження як нового виду кримінальної процесуальної діяльності;
- з'ясувати міжнародні стандарти впровадження електронного кримінального провадження та визначити особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у кримінальному процесі за законодавством окремих держав;
- провести аналіз використання інформаційно-телекомунікаційних систем на стадії досудового розслідування та під час судового розгляду;
- сформулювати пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства у частині правового регулювання електронного кримінального провадження.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини з приводу розвитку кримінальної процесуальної політики України у сфері впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Предметом дослідження інформатизація кримінального провадження як напрям розвитку кримінальної процесуальної політики України.

Методи дослідження та їх використання в роботі обумовлені об'єктом, предметом, метою та завданням дисертації. Під час написання дисертації відбулося поєднання спеціальних та загальних наукових методів, зокрема: порівняльно-правовий метод застосовувався при вивченні досвіду зарубіжних країн щодо впровадження електронного кримінального провадження (розділ 2), аналізі наукових підходів щодо впровадження новітніх технологій в діяльність органів кримінальної юстиції (підрозділи 3.1, 3.2), порівнянні різних наукових підходів щодо визначення електронного кримінального провадження (підрозділ 1.3); *герменевтичний* метод застосовувався у ході тлумачення окремих загальних понять, таких як "інформатизація кримінального провадження" (підрозділ 1.2), "електронна кримінальна

процесуальна діяльність", "електронне кримінальне провадження" (підрозділ 1.3).

Метод *системного аналізу* використано при дослідженні місця інформатизації кримінального провадження в системі кримінальної процесуальної політики (підрозділ 1.1), а також при аналізі структури електронної кримінальної процесуальної діяльності (підрозділ 1.3).

Загальнонаукові методи *дедукції, індукції, аналізу, синтезу* були використані в процесі визначення принципів інформатизації кримінального провадження (підрозділ 1.2); аналізу взаємозв'язку між принципами інформатизації кримінального провадження та засадами кримінального провадження (підрозділ 1.2); аналізу використання інформаційних технологій на стадії досудового розслідування (підрозділ 3.1) та судового розгляду (підрозділ 3.2), формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання електронного кримінального провадження (розділ 2, підрозділ 3.1, 3.2), узагальнення і формулювання висновків та пропозицій (усі розділи дисертації).

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у тому, що дисертаційна праця є першим в Україні дослідженням інформатизації кримінального провадження України як одного з напрямів розвитку кримінальної процесуальної політики України. До найбільш значущих положень наукової новизни дисертації, які виносяться на захист, автором віднесено такі:

Вперше:

- сформульовано поняття «інформатизація кримінального провадження» як одного з напрямів розвитку кримінальної процесуальної політики України, під яким розуміється комплекс соціальних, технічних, економічних, комунікаційних заходів для створення єдиного електронного простору в рамках кримінального судочинства з метою забезпечення виконання завдання та дотримання засад кримінального провадження;

- визначено систему принципів інформатизації кримінального провадження, до яких входять наступні принципи: ефективності, системності, комплексності, захисту, збереження персональних даних, прогнозованості, процесуальної економії та ефективності, нормотворення;

- сформульовано поняття «кримінальна процесуальна діяльність з використанням технічних та інформаційно-аналітичних засобів», яке передбачає процесуальну діяльність сторін кримінального провадження, під час якої пріоритетним є паперове відображення процесуальних дій та рішень посадових осіб;

- здійснено розмежування між електронною кримінальною процесуальною діяльністю та кримінальною процесуальною діяльністю з використанням технічних та інформаційно-аналітичних засобів;

- визначено систему суб'єктів інформатизації кримінального провадження та здійснено їх класифікацію.

- розроблено основні засади та концептуальні підходи щодо здійснення інформатизації кримінального провадження в рамках діяльності усіх органів досудового розслідування та суду;

удосконалено:

- підходи щодо визначення правового статусу електронних документів як доказів у кримінальному провадженні;

- наукові положення щодо виокремлення дослідчого провадження як першої та самостійної стадії кримінального провадження;

- механізми забезпечення захисту персональних даних та їх безпеки під час кримінального провадження;

- підходи щодо визначення поняття «електронне кримінальне провадження»;

набули подальшого розвитку:

- розуміння важливості розвитку кримінальної процесуальної політики України для забезпечення виконання завдань кримінального провадження;

- положення щодо необхідності врегулювання прав та обов'язків суб'єктів і учасників кримінального провадження відповідно до національних стандартів судочинства;
- підходи щодо визначення критеріїв балансу між приватним та суспільним інтересом в кримінальному судочинстві.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані та викладені в дисертації висновки та рекомендації можуть бути застосовані:

- *у законотворчій діяльності* – при розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення формування та реалізації кримінальної процесуальної політики у сфері інформатизації кримінального провадження;
- *у правозастосовній діяльності* – для забезпечення ефективного функціонування та використання органами кримінальної юстиції інформаційно-телекомунікаційних технологій під час кримінального провадження;
- *у науково-дослідній сфері* – для подальших досліджень кримінальної процесуальної політики взагалі та щодо здійснення інформатизації кримінального провадження, зокрема;
- *у освітньому процесі* – при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне процесуальне право», підготовці підручників, посібників та методичних рекомендацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній праці, були оприлюднені через наукові повідомлення на міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях, читаннях та семінарах: «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, травень 2022), «Звітна наукова конференція викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника » (м. Івано-Франківськ, квітень 2023 рр.); «Права людини в правовій системі ЄС» (м. Харків, квітень

2024); «Актуальні проблеми юридичної науки та практики» (м. Полтава, лютий 2025).

Публікації. Результати дисертації відображено у 9 наукових публікацій, з яких 3 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 1 наукова стаття опублікована в періодичному науковому виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, тези 4 доповідей на науково-практичних конференціях та 1 наукова стаття, що додатково відображає результати дисертації.

Структура дисертації визначається об'єктом, предметом, метою, та завданнями дослідження. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які включають у собі сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 199 сторінки, з яких основний текст – 157 сторінок, список використаних джерел (160 найменування) – 23 сторінок, додатки – 9 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1. Генезис і сучасний стан використання інформаційно-комунікаційних технологій у кримінальному процесі

Злочинність являє собою серйозну загрозу національній безпеці держави. Тому пріоритетним напрямком розвитку країни є саме боротьба зі злочинністю шляхом розробки стратегії та здійсненню широкого комплексу заходів поєднаних однією метою. На думку П.Л.Фріса доцільно виділити окрему політичну лінію – політику у сфері боротьби зі злочинністю, яка здійснюється як частина міжнародної політики на співпраці з іншими державами, проте активного розвитку та прогресу досягає саме у сегменті внутрішньої політики як частина правової політики країни [67, с. 10-11].

Політика у сфері боротьби зі злочинністю, як один із напрямів внутрішньої та зовнішньої політики України, на підставі загальної стратегії боротьби зі злочинністю, визначає основні напрями, цілі і засоби впливу на злочинність, шляхом формування кримінального, кримінально процесуального та кримінально виконавчого законодавства, регулювання практики їх застосування, розробку і реалізацію заходів, спрямованих на попередження злочинів, а також діяльність уповноважених органів з боротьби та профілактики злочинів.

У свою чергу, політика у сфері боротьби зі злочинністю, враховуючи складність та об'ємність проблематики, поділяється на стратегічні напрями. Найпоширеніша класифікація напрямів політики у сфері боротьби зі злочинністю розглядається крізь призму складових її підсистем. Реалізація відповідної політики здійснюється органами та установами кримінальної юстиції, які діють в межах правових норм відповідних галузей права [67, с.11]. Погоджуємось з твердженням П. Л. Фріса щодо доцільності виділення в політиці у сфері боротьби зі злочинністю наступних підсистем:

- 1) кримінально-правова політика;
- 2) кримінальна процесуальна політика;
- 3) кримінально-виконавча політика;
- 4) кримінологічна політика [67, 11]

Важливим напрямком є дослідження кримінальної процесуальної політики України як структурного елементу політики у сфері боротьби зі злочинністю, визначення об'єкту, предмету, джерел та змісту цієї підсистеми з метою напрацювань комплексних досліджень та стратегій розвитку як кримінальної процесуальної політики, так і цілої системи – політики у сфері боротьби зі злочинністю. Проте розвиток теорії кримінальної процесуальної політики як частини політики у сфері боротьби зі злочинністю значно відстає від розвитку суміжних сфер, зокрема кримінально-правової політики. Нібито, другорядна роль кримінальної правової політики негативно впливає на розробку системи протидії злочинності.

Ю. І. Микитин визначає кримінально-процесуальну політику як «відносно самостійну частину політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка стратегічно сформована державою шляхом прийняття і застосування законодавчих норм відповідно до визначеної процедури у кримінально-правових конфліктах задля їх вирішення з метою захисту людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки, що забезпечує гармонійне поєднання індивідуальних і суспільних інтересів» [54].

Кримінальна процесуальна політика за своєю природою найтісніше пов'язана саме з кримінальним процесуальним правом, оскільки в синергії ці два елементи утворюють зміст та форму кримінального провадження, відповідно до яких здійснюється виконання усіх стадій провадження з метою захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини,

жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Кримінальна процесуальна політика повинна забезпечувати теоретичне визначення принципів та засад реалізації кримінального процесуального права, а також гарантувати практичне та належне виконання суб'єктами своїх процесуальних обов'язків шляхом формування належної правозастосовної практики.

Головним викликом для кримінальної процесуальної політики у XXI столітті є питання вдосконалення законодавства та процесу відповідно до сучасних технологій. В епоху стрімкого розвитку новітніх технологій суспільство переходить від постіндустріальної до нової фази свого розвитку – інформаційної. Протягом останніх двох десятиліть науковий прогрес докорінно змінив життя, соціальні звички та буденність людей. У 2005 році кількість користувачів всесвітньої мережі Інтернет перетнула позначку одного мільярда, а у 2024 році – зросла до понад 5 мільярдів користувачів [155]. Доступ до мережі став частиною базової інфраструктури населення.

Право, як одне з найбільш консервативних суспільних явищ, не може ігнорувати науково-технічний прогрес. Більше того, сучасні правові системи потребують гнучкості та ефективного застосування як до традиційних способів людської взаємодії, так і до «електронних відносин». Інформатизація суспільних відносин не повинно створювати будь якої загрози принципам демократичного устрою, а лише доповнювати їх. Цифровізація публічно-правових відносин громадян з державою та переведення їх в електронну форму дозволить не тільки зекономити людські, матеріальні та часові ресурси, але дасть змогу підвищити рівень довіри суспільства до відповідних органів та посадових осіб.

Одним з ключових елементів демократичного устрою є судова влада. Тому запровадження системи електронного правосуддя гостро обговорюється

юридичною спільнотою, в тому числі науковцями правниками [133; 66; 58; 59]. Очевидно, що поєднання сьогоднішніх суспільно-політичних тенденцій та новітніх інформаційно-комунікаційних технологій дають можливість підвищити ефективність судової системи. Електронне судочинство гарантуватиме оперативність та зручність взаємодії між учасниками та судом, покращить швидкість розгляду справ судами, позитивно вплине на якість судових рішень.

Законодавча імплементація та технічна можливість використання сучасних технологій в межах кримінального провадження має на меті забезпечити швидкий та безперебійний доступ сторін кримінального провадження до інформації про стан провадження під час досудового розслідування, надання сторонам можливість здійснення певних процесуальних дій в електронному форматі, зокрема обмін сторонами електронними документами, здійснення судового розгляду кримінальної провадження в онлайн-режимі, забезпечити швидку передачу електронних матеріалів справи між судами тощо, а також можливість документообігу та використання допоміжних систем і технологій при створенні процесуальних документів та прийнятті рішень відповідними органами та їх посадовими особами.

Фундаментом для запровадження використання інформаційно-комунікаційних технологій в рамках кримінального процесу стали Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року [81] та Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 року [80]. Зазначені нормативно-правові акти у своїй первинній редакції законодавчо закріпили поняття «електронний документ», «електронний підпис», а також запровадили можливість реалізації організації електронного документообігу. Законодавець передбачив можливість обміну даними та інформацією суб'єктами електронного документообігу за допомогою електронних документів. Електронний документ – це «документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи

обов'язкові реквізити документа» [82]. Підтвердження авторства надісланого документу повинне здійснюватися за допомогою підписання відповідного файлу електронним цифровим підписом (ЕЦП), який являє собою дані в електронній формі, що додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних [80].

Першою спробою законодавця запровадити інформатизацію в усіх публічних сферах взаємодії суспільства та держави, зокрема кримінального судочинства, було прийняття Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 року [100]. Метою прийняття цього закону була розбудова інформаційного суспільства в Україні та запровадження використання інформаційно-телекомунікаційних технологій в усі сфери діяльності органів державної влади, в тому числі, і у судовій сфері. Інформатизація державного сектору та переведення усіх транзакцій між громадянами та державними органами в цифровий простір було проголошено як один із стратегічних пріоритетів державної політики України на 2007-2015 роки.

Наступний етап інформатизації кримінального процесу зумовлений прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року [106]. Згідно згаданого законодавчого акту передбачалось внесення змін в Кримінально-процесуальний кодекс України, зокрема було додано статтю 16-2 про запровадження використання автоматизованої системи документообігу суду. Рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року №30 було затверджено Положення про автоматизовану систему документообігу суду [139]. Усі кримінальні справи, скарги, подання та інші процесуальні документи, які могли бути предметом судового розгляду, підлягали обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду. Реалізація цієї норми покладалась на працівників апарату судів. Завдяки цій системі визначення судді або колегії суддів для розгляду кримінальної справи здійснювалось автоматично та без участі людини. Внаслідок запровадження спеціальних алгоритмів система,

при визначенні конкретного судді, враховувала його спеціалізацію, кількість справ, яка знаходиться в нього на розгляді, та наявність заборон щодо участі судді у перевірці вироків, ухвал, постанов, якщо він брав участь в їх ухваленні. Алгоритми також були налаштовані таким чином, щоб враховувати дати перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрядження та термін закінчення їх повноважень. Передбачено заборона на внесення змін або видалення інформації з реєстраційної справи в автоматизованій системі документообігу суду. Внесені зміни мали на меті автоматизувати роботу судової влади на етапі розподілу справ, сприяти неупередженому розгляду справ судами, а також певною мірою гарантувати збереження процесуальних документів та неможливість їхнього знищення чи підробки.

13 квітня 2012 року Верховною Радою України було прийнято Кримінальний процесуальний кодекс [50], який унаслідував використання автоматизованої системи документообігу суду та передбачав нові види використання інформаційно-комунікаційних технологій на стадіях досудового розслідування та судового розгляду.

Новелою новоприйнятого кодексу стало запровадження Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення було затверджено Наказом Генеральної прокуратури України від 17.08.2012 №69 [83]. Відповідно до нього «Єдиний реєстр досудових розслідувань – створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюється збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, що вносяться до реєстру, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до Реєстру» [83]. Метою створення такого реєстру було забезпечення єдиного обліку кримінальних правопорушень та прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження; оперативного контролю за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, які вчинені у державі.

За допомогою цифрових технологій забезпечено функціонування єдиної інформаційно-аналітичної бази даних про події, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення. Завдяки цьому при встановленні факту здійснення кримінального провадження за аналогічною заявою, повідомленням про здійснення кримінального правопорушення, слідчий приєднує усі наявні матеріали до раніше облікованого кримінального провадження. Таким чином унеможливлено здійснення досудового розслідування одного і того ж факту різними посадовими особами органів досудового розслідування, що сприятиме ефективності та швидкості досудового розслідування, а також зменшить навантаження на працівників правоохоронних органів. У Єдиному реєстрі досудових розслідувань передбачено здійснення обліку осіб, що здійснили кримінальне правопорушення, та осіб, які підозрюються у їх вчиненні, що дає змогу правоохоронцям оперативно отримати відомості про таких осіб для здійснення розслідувань.

У 2016 році Наказом Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 №139 було затверджено Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань [91]. На відміну від попередньої редакції, нове Положення закріплювало, що метою утворення та ведення ЄРДР є, зокрема, інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронних органів. Передбачено додаткові функції Єдиного реєстру досудових розслідувань, зокрема для надання інформації про відомості, внесені до ЄРДР, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та законодавства, яким врегульовано питання захисту персональних даних та доступу до інформації з обмеженим доступом. Зміни також стосувались о розширення переліку відомостей, які посадові особи відповідних органів досудового розслідування зобов'язані внести до ЄРДР. Зокрема, посадові особи зобов'язані заповнити необхідні поля інформації електронних карток відповідно до вчиненого протиправного діяння (наприклад, окремі відмітки для військових формувань та об'єднань, зазначення відомостей про охорону закритих об'єктів, види

економічної діяльності, у яких вчинено правопорушення, зазначення типу, серії та № зброї, якщо така використовувалась, тощо).

Крім того ЄРДР отримав інтеграцію з автоматизованою системою документообігу суду. В результаті цього внесення відомостей в ЄРДР щодо дати, стадії та результату судового провадження відбувалось автоматично.

У 2020 році наказом Офісу Генерального прокурора було затверджено нове положення ЄРДР, порядок його формування та ведення [90]. Законодавчо закріплено можливість використання ЄРДР засобів інших інформаційно-комунікаційних систем, зокрема використовувати засоби інформаційно-аналітичних систем досудового розслідування та інформаційно-телекомунікаційної системи суду для автоматичного ведення ЄРДР.

Позитивним є те, що законодавець, розуміючи складність здійснення кримінального провадження на усіх стадіях, передбачив зміни щодо цифровізації кримінального процесу не тільки в контексті розробки правової можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій судами, але і органами, що здійснюють досудове розслідування.

Також новий Кримінальний процесуальний кодекс передбачив можливість на стадії судового розгляду проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції. Так, з метою фізичного та психологічного захисту допитуваних осіб, у тому числі неповнолітніх та малолітніх, для забезпечення оперативності судового розгляду, при обставинах, що унеможливають безпосередню участь особи у судовому провадженні, або через інші достатні підстави, закон передбачає можливість здійснення так званого «дистанційного судового провадження» через систему відеоконференцзв'язку з іншого приміщення, в тому числі яке знаходиться поза межами суду, що здійснює розгляд справи. У результаті законодавчих змін передбачено можливість допиту підозрюваного, підсудного з спеціально обладнаних приміщень слідчих ізоляторів та установ відбування покарання, що позитивно вплинуло на швидкість та ефективність виконання завдань кримінального процесу.

Запровадження дистанційної участі осіб у кримінальному процесі дало поштовх інформатизації не тільки кримінального провадження, але й можливість розвитку електронного суду в Україні. У 2013 році прийнято Концепцію галузевої інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи [47], яка була розроблена в рамках Національної програми інформатизації. Головною метою програми інформатизації судів концепція передбачала вдосконалення інформаційно-телекомунікаційної системи судів, а саме:

- 1) якісне поліпшення рівня судового захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб;
- 2) підвищення доступності, зростання довіри до органів правосуддя, поліпшення думки населення про суди, їх ролі та соціальної значимості;
- 3) формування позитивного іміджу судової системи в цілому;
- 4) підвищення правового рівня інформованості населення, їх ділової активності щодо забезпечення захисту своїх прав, свобод і законних інтересів у судовому порядку.

Передбачалось здійснення суттєвого вдосконалення автоматизації судових процесів, зокрема правове, програмне і апаратне забезпечення можливості протоколювання та звукозапису судових засідань, здійснення діловодства та документообігу, що матиме позитивний вплив на якість роботи судів, а також сприятиме створення справедливого та демократичного суду, без можливості стороннього втручання в роботу судових органів, що забезпечить відповідність роботи судової гілки влади України відповідно до європейських стандартів.

З 17 червня 2013 року наказом Державної судової адміністрації «Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу» від 31.05.2013 року №72 у місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції запроваджено обмін електронними документами між судом та учасниками судового процесу (кримінального провадження) із застосуванням автоматизованої системи документообігу суду

[102]. Внаслідок цього суди отримали змогу, паралельно з паперовими примірниками, надсилати учасникам кримінального провадження електронні повістки, повідомлення, інші процесуальні документи через спеціальний веб-застосунок – систему обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу. Незважаючи на те, що залишався обов'язок суду надсилати паперові копії процесуальних документів, значною мірою зросла швидкодія взаємодії між особами та судовими установами, що призвело до гарантування своєчасного отримання документів учасниками кримінального провадження, які зареєструвались у системі. Однак на цьому етапі не було технічно реалізовано можливість надсилання учасниками відповідних заяв та клопотань до суду. Проте введення пілотної версії системи обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу дало позитивний результат і стало поштовхом до розвитку електронного кримінального судочинства [73, с.313-315].

25 вересня 2014 року рішенням XII Позачергового з'їзду суддів України затверджено Стратегію розвитку судової влади України на 2015-2019 роки [105]. Стратегія була відповіддю на нові політичні вимоги, яка мала на меті покращити послуги судівництва для громадян, забезпечити дотримання європейських стандартів та використання кращих практик відправлення правосуддя. Враховуючи потреби суспільства та виклики нового часу, гостро постала необхідність забезпечення незалежності, підзвітності та прозорості діяльності судової гілки влади.

Одним з чотирьох стратегічних напрямків розвитку судової влади було запровадження електронного правосуддя. Пріоритетними питаннями визначено доступ до правосуддя, а також використання інноваційних технологій та поліпшення судового процесу.

У рамках Стратегії передбачалась консолідація зусиль щодо впровадження можливостей електронного правосуддя на двох рівнях. Перший (внутрішній) рівень передбачав покращення внутрішніх електронних процесів у судах, тобто системи управління судовими справами, яка доступна виключно

суддям та працівникам апарату суду. Другий (зовнішній) рівень спрямований на розвиток комунікаційних інформаційних систем судів за допомогою стандартизації, оновлення та розвитку сайтів судів.

Крім того, згідно зазначеної Стратегії розвитку судової влади України на 2015-2019 року необхідно спрямувати зусилля на підвищення взаємодії інформаційних систем судів та інформаційних систем інших органів у сфері юстиції. Доцільним кроком передбачалось здійснення реорганізації та консолідації структур управління інформаційними системами шляхом аутсорсингу більшості інформаційних послуг судів на основі угод про рівень обслуговування (SLA).

Очікуваним результатом інтенсивного запровадження та використання електронного правосуддя мала стати цифрова можливість користувачам звертатись до суду, оплачувати послуга, брати участь у провадженнях та отримувати усю необхідну документацію за допомогою електронно-обчислюваних засобів. Результатом реформування для суддів мала стати можливість ефективного розпорядження своїх ресурсів з метою підвищення їхнього рівня продуктивності, а також вирівнювання балансу суддів між роботою та особистим життям.

Для забезпечення вирішення стратегічних питань щодо забезпечення електронного правосуддя Стратегія розвитку судової влади України на 2015-2019 роки передбачала розробку нормативно-правової бази для можливості функціонування електронного правосуддя і комплексних інформаційних систем та удосконалення каналів зв'язку і взаємодії ІС, зокрема зовнішньої взаємодії між різними державними і недержавними суб'єктами сектору юстиції, а також з державами-членами та установами ЄС й іншими міжнародними суб'єктами

Прогнозувалось досягнення таких кінцевих результатів забезпечення електронного правосуддя:

- 1) затвердження спеціального розділу Стратегії розвитку сфери юстиції щодо електронного правосуддя, яким буде визначено короткострокові,

середньострокові та довгострокові кроки щодо координації всіх інформаційних систем наявних серед різних суб'єктів сфери юстиції, що дасть змогу створити єдиний координуючий механізм, що спрямований на задоволення потреб рівних учасників у сфері юстиції;

2) створення внутрішньої мережі (інтернет-сервер для внутрішніх та зовнішніх комунікацій з судовими системами);

3) забезпечення судової системи апаратною інфраструктурою, в тому числі активним і пасивним мережевим обладнанням, розробленим з окремим акцентом на зовнішній і внутрішній обмін, опитування та оцінювання рівня задоволеності користувачів, управління часом та проектами, більш ефективного використання ресурсів, використання хмарних технологій (віртуалізація даних з розподілом доступу в залежності від сфери застосування даних і ступеню їх конфіденційності: загальнодоступні, секретні та зі змішаним контентом);

4) розробка основних та допоміжних програмні рішення на основі хмарних технологій, аналітичної обробки великого об'єму даних, оптимізації пошукових систем, центральних і локальних реєстрів даних, класифікаторів, веб-сайтів із центральним розміщенням серверів та можливістю редагування на локальному рівні, а також внутрішніх та зовнішніх мереж інтернет;

5) надання більшості інформаційно-технічних послуг зовнішніми постачальниками на основі договорів про сервісне обслуговування;

6) створення взаємосумісних інформаційних системи між органами суддівського самоврядування, судами/суддями/ апаратами судів, а також між судовою системою та іншими державними/недержавними учасниками сектору юстиції на основі Стандартів мережевої сумісності ЄС (EU Interoperability Framework) та вимог щодо захисту персональних даних; зовнішніх мереж для обміну інформацією;

7) забезпечення діяльності автоматизованої системи управління та відстеженням справ (до їх розгляду вищими інстанціями), функціонування системи електронних повідомлень, автоматизованого розподілу справ, аудіо

та відео запису судових засідань, бази даних судової практики та бази нормативно-правових актів;

8) оновлення веб-сайтів судів, які повинні бути зручні для використання, обладнані пошуковими інструментами, що дають можливість встановити зв'язок між законодавством та відповідною практикою ВС, а також інших вищих судів;

9) використання органами суддівського самоврядування інформаційних системи на практиці для утвердження принципів незалежності, підзвітності та професійності суддів;

10) використання суддями та працівниками апарату судів інформаційних систем для ефективного виконання своїх функцій з відправлення правосуддя.

20 травня 2015 року Указом Президента № 276/2015 схвалено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки [103]. Одним із напрямів реформування було забезпечення належної координації правових інститутів та єдності інформаційної системи. Напрямок мав такі завдання:

1) забезпечення широкого використання інформаційних систем для надання більшої кількості послуг "електронного правосуддя"; створення в судах інформаційних систем електронного менеджменту, зокрема введення системи електронного документообігу, та відстеження справ (до вищих інстанцій), електронних повідомлень, електронних викликів, електронного розгляду справ (у деяких випадках), електронних платежів, аудіо- та відеофіксації засідань, інформаційної системи внутрішньої бази даних, інформаційної системи законодавчої бази даних, удосконалення системи забезпечення рівного та неупередженого розподілу справ між суддями;

2) поетапне запровадження інструментів "електронного правосуддя", що дасть змогу користувачам звертатися до суду, сплачувати судовий збір, брати участь у провадженнях та отримувати необхідну інформацію і документи електронними засобами;

3) покращення управління та забезпечення взаємосумісності інформаційних систем судів, прокуратури, адвокатури, пенітенціарної служби та інших органів юстиції.

7 листопада 2016 року Наказом Державної судової адміністрації України №227 було затверджено Тимчасовий регламент надсилання судом електронних документів учасникам судового процесу кримінального провадження, що став першою спробою забезпечення функціонування електронного правосуддя у кримінальному процесі [96]. Регламент передбачав порядок надсилання учасниками кримінального провадження процесуальних документів у електронному форматі паралельно з документами у паперовому вигляді. Користувачам, які були зареєстровані в системі обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу, кримінального провадження, суд після виготовлення та підписання процесуального документа паралельно з порядком, визначеним процесуальним законодавством, надсилав електронні копії процесуального документа, скріплені електронним цифровим підписом судді (судді-доповідача, головуєчого судді), на поштову скриньку кримінального провадження.

4 жовтня 2017 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», згідно якого стаття 35 Кримінального процесуального кодексу передбачала використання Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи [74].

17 серпня 2021 року Рішенням Вищої ради правосуддя затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [93].

Пункт 1.3 згаданого Положення встановлює, що «Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система – сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи

документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС» [93].

До складу ЄСІТС входять такі підсистеми:

1) електронний кабінет – електронний компонент, що реалізує процедуру реєстрації користувачів в ЄСІТС та подальшу автентифікацію таких осіб з метою їх доступу до підсистем ЄСІТС у межах наданих прав;

2) електронний суд – модуль системи, що дає можливість користувачам створювати та надсилати в електронному вигляді процесуальні чи інші документи до суду, інших органів та установ у системі правосуддя, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів чи інші документи;

3) відеоконференцзв'язок – модуль, що забезпечує учасникам справи можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою свого Електронного кабінету та власних технічних засобів; у приміщенні іншого суду – за допомогою технічних засобів суду; в установі попереднього ув'язнення, установі виконання покарань або медичному закладі – за допомогою технічних засобів, наявних у відповідній установі).

Перевагами Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи стали, зокрема, такі нововведення:

1) об'єктивний і неупереджений розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями з дотриманням принципів черговості та однакової кількості проваджень для кожного судді;

2) автоматизоване визначення присяжних для судового розгляду з числа осіб, які внесені до списку присяжних;

3) надання фізичним та юридичним особам, які є сторонами кримінального провадження, інформації про стан розгляду матеріалів такого провадження у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом, через електронні ресурси;

4) надання учасникам кримінального провадження можливості подання та отримання процесуальних документів у електронному форматі;

5) реєстрацію вхідної і вихідної кореспонденції та етапів її руху;

6) можливість участі учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Змінами також передбачається обов'язкова реєстрація в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі. Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки зобов'язані зареєструвати офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі. Інші особи можуть здійснити таку реєстрацію за власним бажанням.

1 червня 2021 року Верховна рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування», який було введено в дію 15 грудня 2021 року [77]. Також 15 грудня 2021 року Національним антикорупційним бюро України спільно з Офісом Генерального прокурора, Радою суддів України та Вищим антикорупційним судом було прийнято наказ «Про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс» №175/390/57/72 та затверджено Положення про інформаційно-комунікаційну систему досудового розслідування «іКейс», що дало початок інформатизації кримінального провадження на стадії досудового розслідування корупційних правопорушень [98]. «іКейс» – «це система, яка забезпечує створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні». Відповідно до пункту 2.4

Положення про інформаційно-комунікаційну систему досудового розслідування «іКейс» «основною метою системи є автоматизація процесів досудового розслідування, включаючи створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні, а також процесів, які забезпечують організаційні, управлінські, аналітичні, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів системи» [97].

Вищезгаданим Положенням передбачено обов'язок посадових осіб правоохоронних органів вносити відомості про кримінальне провадження, які було встановлено під час досудового розслідування, а також інші відомості, необхідні для автоматизації процесів досудового розслідування, в тому числі інформацію про речові докази, підготовку до слідчих (розшукових) дій тощо. Процесуальні документи, які було прийнято на етапі досудового розслідування, а також додатки до них створюються в системі «іКейс». У випадку створення матеріалів кримінального провадження поза межами системи, вони повинні бути відскановані та завантажені до системи не пізніше трьох днів з дня підписання. Завдяки цьому передбачена для сторони захисту, потерпілого чи представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, можливість ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в електронному режимі шляхом надання обмеженого доступу до такого реєстру.

Передбачено тісну взаємодію інформаційно-телекомунікаційної системи «іКейс» з Єдиним реєстром досудових розслідувань та Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою. Відомості, які були отримані під час досудового розслідування та підлягають внесенню в Єдиний реєстр досудового розслідування відображаються в Реєстрі автоматично, якщо такі відомості є в системі «іКейс». З іншого боку, інформаційно-телекомунікаційна система «іКейс» автоматично наповнює Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему матеріалами досудового розслідування, якщо такі матеріали направлено на розгляд слідчого судді. У

свою чергу, завдяки інтеграції двох систем, автоматично здійснюється передача з Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи до інформаційно-телекомунікаційної системи «іКейс» відомостей про дату, час та місце розгляду клопотань, заяв, інших матеріалів, які надійшли на розгляд слідчому судді із системи «іКейс» та електронний примірник судового рішення, який було створено у Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі.

02 травня 2020 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні [107]. Визначено, що правосуддя є пріоритетною сферою, в якій реалізується завдання державної політики у сфері штучного інтелекту. Вбачається, що «з метою задоволення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, побудови конкурентоспроможної національної економіки, вдосконалення системи публічного управління у сфері правосуддя слід забезпечити виконання таких завдань:

подальший розвиток вже існуючих технології у сфері правосуддя (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, Електронний суд, Єдиний реєстр досудових розслідувань тощо);

впровадження консультативних програм на основі штучного інтелекту, які відкривають доступ до юридичної консультації широким верствам населення;

попередження суспільно небезпечних явищ шляхом аналізу наявних даних за допомогою штучного інтелекту;

визначення необхідних заходів ресоціалізації засуджених шляхом проведення аналізу наявних даних за допомогою технологій штучного інтелекту;

винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики» [107].

Дискусійним є твердження про доцільність передачі судових справ на розгляд технологіям штучного інтелекту, оскільки досі існують сумніви щодо коректного тлумачення складних норм законодавства технологіями машинного навчання. Верховний суд, у свою чергу, критично ставиться до достовірності інформації, отриманої за результатами аналізу технологіями ШІ. Зокрема, в ухвалі Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 8 лютого 2024 року у справі № 925/200/22 суд «вважає, що дії заявника у сукупності (подання завідомо безпідставної заяви на роз'яснення постанови касаційної інстанції, право на роз'яснення якої не передбачено статтею 245 ГПК України, апелювання до "позиції" штучного інтелекту "ChatGPT", згенерованого ним у відповідях з окремого питання, що вже розглянув суд) є виявом неповаги до суддів Верховного Суду, не спрямовані на ефективний захист прав, свобод та інтересів позивача від імовірних порушень з боку відповідача. Заява є явно необґрунтована та завідомо безпідставна (фактично зводиться до незгоди з рішенням суду, повторного перегляду висновків суду з наданням іншого судового тлумачення та наданні відповіді на питання, що взагалі не були предметом спору), не відповідає завданню господарського судочинства та є зловживанням правом на подання заяви, тому Верховний Суд вважає її неприйнятною згідно зі статтею 43 ГПК України.» [127]. Вбачаємо, що використання технологій машинного навчання та штучного інтелекту можуть стати допоміжним інструментом для збору та аналізу великого масиву інформації, проте результати такої роботи повинні бути критично оцінені відповідним учасником судового провадження та саме на людині, як на відповідному суб'єкті, покладено обов'язок щодо правильної реалізації відповідних норм матеріального і процесуального права.

Слушним є твердження Я. О. Берназюка про те, що «України має унікальні передумови для лідерства у впровадженні ШІ в правосуддя завдяки високому рівню цифровізації, активній науковій діяльності та курсу на євроінтеграцію. Ці фактори мають стимулювати створення нормативної бази, яка відповідатиме європейським стандартам, і дозволить максимально

реалізовувати потенціал ШІ для підвищення прозорості, ефективності та доступності судових процесів» [140]. Проте погоджуємось з твердження В. С. Кобко-Одарій щодо недоцільності виділення систем ШІ як окремого суб'єкта права, оскільки нагляд та контроль людини за відповідними програмами є основою для їх правильного функціонування [44].

Подальше наукове обговорення можливостей використання штучного інтелекту та розробка проектів відповідних нормативно-правових актів започаткують новий етап цифровізації судочинства та інформатизації кримінального провадження.

У 2021 році указом Президента схвалено Стратегію розвитку правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 рр., проте в умовах воєнного стану питання щодо формування стратегічного бачення трансформації діяльності органів правосуддя відійшло на другий план [104]. Тому станом на 2024 рік Стратегія залишається чинною та не має наступниці. Було визначено, що рівень цифровізації та використання інформаційних технологій при здійсненні правосуддя є недостатнім, що негативно впливає на ефективність роботи судових органів.

Проаналізувавши Стратегію розвитку правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023рр. вбачається, що основними напрямками інформатизації судочинства було обрано:

- 1) надання судді безпосереднього доступу автоматизованих, інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, державних реєстрів, та баз даних, що знаходяться у власності оргнаів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- 2) впровадження, подальший розвиток електронного судочинства та його інтеграція в технічну інфраструктуру національної електронної демократії. Електронне судочинство передбачає можливість онлайн розгляду певних категорій справ по суті, а також реалізація ідеї електронної комунікації між особами, органами та судом, в тому числі обмін процесуальними документами;

3) заходи щодо поширення доступної та зрозумілої інформації про діяльність суду, в тому числі через мережу Інтернет та за допомогою веб-сервісів суду.

На виконання положень Стратегії у 2022 році Державна судова адміністрація прийняла Концепцію програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проект побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки [84]. Результатом проведення заходів інформатизації повинен стати єдиний інформаційний простір для судів, органів та установ у сфері правосуддя, а також підвищення рівня довіри населення до правосуддя через забезпечення доступності інформації для учасників судових проваджень.

Основну увагу концепція приділяє забезпеченню безперебійного функціонування і підтримки наявних модулів (підсистем) ЄСІТС, а також розробки та впровадженню нових функціональних компонентів. Результатом комплексної роботи була реалізація можливості дистанційної участі учасників справи поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Відповідний Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» було прийнято 27 квітня 2021 року, проте стосувався він усіх видів судочинства, окрім кримінального [75].

У 2023 році Указом Президента було схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки [98]. Визначено необхідність реформування діяльності правоохоронних органів з метою «забезпечення ефективності функціонування системи органів правопорядку з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема, підзвітності та прозорості» [98]. Стратегічними напрямками реформування органів правопорядку та прокуратури визначено, зокрема, розробку послідовної кримінальної політики та забезпечення комплексної цифрової трансформації. У свою чергу

комплексна цифрова трансформація передбачає подальше впровадження використання новітніх інформаційних технологій в процесуальну діяльність усіх органів кримінальної юстиції на основі існуючих технічних рішень. Окрім того, визначено пріоритет використання в рамках діяльності органів правопорядку технологій штучного інтелекту, блокчейну, хмарних технологій тощо під час здійснення досудового розслідування, зокрема для аналітичної та порівняльної діяльності з великими масивами даних. У свою чергу, метою подальших реформ є гармонізація національного законодавства до стандартів ЄС, забезпечення технічної можливості органів правопорядку оперативно реагувати на події та отримувати результат, який відповідає завданню кримінального провадження.

Вбачається, поштовхом для інформатизації саме кримінального судочинства є необхідність забезпечення функціонування суду та розгляду справ про кримінальні правопорушення під час дії воєнного стану. 3 березня 2022 року Верховний Суд надіслав судам лист «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», в якому зазначив, що при наявності об'єктивних обставин, що унеможливають особисту участь особи у судовому засіданні або участь у режимі відеоконференції з приміщення суду чи іншого органу, установи, то як виняток допускається участь такої особи у засіданні в режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів, проте з обов'язковим роз'ясненням учаснику його процесуальних прав та обов'язків [138]. Рішення судів про дистанційну судову провадження в кримінальному провадженні з перебуванням учасників поза межами приміщення суду викликало жваву дискусію в науковій спільноті. Колізія полягала в тому, що суди при винесенні рішення про таку участь, відступали від норм кримінального процесуального законодавства та керувались рекомендацією Верховного Суду, що суперечить системі нормативно-правових актів та вищій юридичній силі закону над підзаконними актами. Така правова ситуація негативно впливала на розвиток кримінального судочинства в цілому та могла

бути причиною для формального скасування рішень суду з метою уникнення покарання за кримінальне правопорушення.

Майже через два роки, 23 лютого 2024 року Верховна Рада України прийняла закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи», де офіційно закріпила можливість участі осіб у розгляді судом справи про кримінальне правопорушення в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів [78].

Аналізуючи хронологію правового регулювання імплементації інформаційно-телекомунікаційних технологій доцільно виділити наступні історичні етапи інформатизації кримінального провадження:

1) перший етап (2000-2010 рр.) характеризується прийняттям законодавчих актів, які вперше дають нормативне визначення «електронних документів», «електронного цифрового підпису» та визначають основні принципи взаємодії суб'єктів в межах цифрових транзакцій;

2) другий етап (2011-2020 рр.) запроваджує галузеві зміни щодо застосування електронних технологій шляхом розробки стратегій та концепцій запровадження електронного правосуддя в рамках кримінального провадження, а також у його межах відбулись перші спроби оцифрування кримінального процесу;

3) третій етап (2021 р. – до цього часу) знаменує початком цифрової епохи в рамках кримінального провадження. На цьому етапі використання інформаційно-телекомунікаційних технологій не тільки отримало правове закріплення, але також забезпечено технічну можливість використання новітніх технологій на деяких стадіях кримінального провадження.

Розглянувши правові та технічні можливості застосування електронно-обчислювальних машин в межах кримінально-процесуальної діяльності можемо виділити три напрямки інформатизації кримінального провадження:

1) реалізація спільної електронної бази даних. Запровадження інформаційно-комунікаційних систем в межах діяльності різних суб'єктів кримінального провадження передбачає створення спільної бази даних з метою спрощення передачі таких даних та взаємодії між органами. Внесення посадовою особою відомостей в одну інформаційно-телекомунікаційну систему автоматично передбачає, що посадові особи, які використовують інші системи, отримають ці відомості в межах свої повноважень;

2) запровадження електронного документообігу. Вимога щодо створення та завантаження процесуальних документів в інформаційно-телекомунікаційну систему забезпечує швидкий та зручний обмін документами між правоохоронними органами, судами та учасниками кримінального провадження. Створення електронних документів та цифрових копій паперових документів мінімізує ризик втрати чи пошкодження таких документів, а також виступає як додаткова процесуальна гарантія права сторін на ознайомлення з матеріалами провадження;

3) відеозв'язок. Відеоконференція під час судового провадження надає можливість здійснювати процесуальні дії у випадках, коли особа не може взяти безпосередню участь у судовому розгляді справи. Також використання відеозв'язку виступає як додаткова гарантія для забезпечення безпеки осіб, оскільки у режимі відеоконференції особи, якій забезпечується захист чи може бути допитана з суттєвими змінами голосу та зовнішності, завдяки яким впізнати таку особу не можливо.

1.2 Поняття та сутність інформатизації кримінального провадження як одного з напрямів розвитку кримінальної процесуальної політики України

Політика у сфері боротьби зі злочинністю являє собою один із стратегічних напрямів внутрішньої політики України. П.Л. Фріс тлумачить політику у сфері боротьби зі злочинністю як «вироблену Українською державою генеральну лінію, що визначає стратегію, основні концепції, напрями, цілі і засоби впливу на злочинність шляхом формування кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, регулювання практики їх застосування, а також розробка й реалізація заходів, спрямованих на попередження злочинів» [67, с.12].

У свою чергу, як згадувалось раніше, політика у сфері боротьби зі злочинністю, враховуючи складність та об'ємність проблематики, поділяється на стратегічні напрями. Погоджуємось з твердженням І. В. Козича про те, що «кримінальне, кримінально-виконавче і кримінально-процесуальне законодавство утворюють єдиний комплекс галузей законодавства, що обслуговують різні підсистеми політики у сфері боротьби зі злочинністю» [46]

Важливим напрямком є дослідження кримінальної процесуальної політики України як структурного елементу політики у сфері боротьби зі злочинністю, визначення об'єкту, предмету, джерел та змісту цієї підсистеми з метою напрацювань комплексних досліджень та стратегій розвитку як кримінальної процесуальної політики, так і цілої системи – політики у сфері боротьби зі злочинністю. Розвиток теорії кримінальної процесуальної політики як частини політики у сфері боротьби зі злочинністю значно відстає від розвитку суміжних сфер, зокрема кримінально-правової політики. Недостатність наукових досліджень кримінальної процесуальної політики негативно впливає на розробку системи протидії злочинності.

На думку П. Л. Фріса кримінально-процесуальну політику слід розглядати як «складник політики у сфері боротьби зі злочинністю, який

визначає основні напрями правотворчої діяльності держави і правозастосовної діяльності відповідних державних органів у сфері розслідування та вирішення кримінальних справ» [128, с. 197].

Ю. І. Микитин трактує кримінально-процесуальну політику як «відносно самостійну частина політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка стратегічно сформована державою шляхом прийняття і застосування законодавчих норм відповідно до визначеної процедури у кримінально-правових конфліктах задля їх вирішення з метою захисту людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки, що забезпечує гармонійне поєднання індивідуальних і суспільних інтересів» [54].

Ю. В. Кернякевич-Танасійчук вважає, що «кримінальна процесуальна політика є одним із напрямів діяльності Української держави, яка реалізується зазвичай через органи державної влади, наділені відповідними повноваженнями у сфері розслідування і вирішення кримінальних справ» [40].

Д. П. Письменний характеризує кримінальну процесуальну політику як «основане на правових засадах та нормах діяльність держави, яка націлена на вирішення з допомогою процесуальних засобів кримінально-правових конфліктів між особою та державою з метою забезпечення демократичності процесуальної форми кримінального судочинства» [64].

О. Б. Загурський описує кримінальну процесуальну політику як «елемент (підсистему) державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю, головним завданням якої є розробка доктрини, концепції, напрямків та цілей, з метою забезпечення ефективності реалізації кримінального провадження (досудового розслідування, судового розгляду) за допомогою кримінальних процесуальних відносин та кримінальних процесуальних норм» [67, с. 86-87].

В. М. Трофименко визначає кримінальну процесуальну політику «як окремий самостійний напрям державної політики у сфері протидії злочинності, сутність якого полягає у виробленні стратегії й тактики

процесуальних форм вирішення кримінально-правових конфліктів і реалізації кримінально-правових норм» [125].

М. О. Красій вважає, що «кримінально-процесуальна політика – підсистема політики в сфері боротьби зі злочинністю, яка відповідає за забезпечення законності досудового та судового слідства і забезпечення об'єктивності судового розгляду справи» [49, с. 23]

Таким чином, кримінальна процесуальна політика – це відносно самостійна підсистема політики у сфері боротьби зі злочинністю, що характеризується правотворчою діяльністю держави шляхом прийняття норм кримінального процесуального права та правозастосовною діяльністю відповідних органів, які наділені повноваженнями здійснення кримінального судочинства.

Кримінальна процесуальна політика за своєю природою найтісніше пов'язана саме з кримінальним процесуальним правом, оскільки в синергії ці два елементи утворюють зміст та форму кримінального провадження, відповідно до яких забезпечується проходження усіх стадій провадження з метою захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також «забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [50].

Кримінальна процесуальна політика повинна забезпечувати теоретичне визначення принципів та засад реалізації кримінального процесуального права, а також гарантувати практичне та належне виконання суб'єктами своїх процесуальних обов'язків шляхом формування належної правозастосовної практики.

Н. В. Глинська у контексті дослідження розвитку кримінальної процесуальної політики виділяє такі напрямки:

«1) гуманізація з метою досягнення розумного балансу особистих та публічних інтересів при вирішенні різних завдань кримінального провадження;

2) приділення особливої уваги наявності високоякісних процедурних механізмів, у тому числі детальній нормативній алгоритмізації процедури прийняття кримінально-процесуальних рішень та вимог до їх змісту та форми;

3) змагальність як вузловий елемент у новій ідеології кримінального процесу (підвищення значення дотримання при ухваленні кримінальних процесуальних рішень вимоги їх обґрунтованості та вмотивованості)» [15].

У доктрині кримінальної процесуальної політики класифікація напрямів кримінальної процесуальної політики здійснюється, зокрема, за принципом групування кримінальних процесуальних норм. На думку О. Б. Загурського класифікувати напрями кримінальної процесуальної політики можна за допомогою горизонтальної та вертикальної моделей [32].

Горизонтальна модель класифікації напрямів кримінальної процесуальної політики передбачає групування норм кримінального процесуального права за однорідністю правового регулювання. Вертикальна модель здійснює групування однорідних норм за предметним змістом.

О. Б. Загурський виділяє такі напрямки кримінальної процесуальної політики:

«1) кримінальна процесуальна політика в сфері забезпечення ефективності кримінального процесуального законодавства;

2) кримінальна процесуальна політика в сфері засад кримінального провадження;

3) кримінальна процесуальна політика в сфері суб'єктів кримінального провадження;

4) кримінальна процесуальна політика в сфері доказів і доказування;

5) кримінальна процесуальна політика в сфері процесуальних строків;

- 6) кримінальна процесуальна політика в сфері процесуальних витрат;
- 7) кримінальна процесуальна політика в сфері відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні;
- 8) кримінальна процесуальна політика в сфері заходів забезпечення кримінального провадження;
- 9) кримінальна процесуальна політика в сфері запобіжних заходів;
- 10) кримінальна процесуальна політика в сфері досудового розслідування;
- 11) кримінальна процесуальна політика в сфері судового провадження в суді першої інстанції;
- 12) кримінальна процесуальна політика в сфері судового провадження з перегляду судових рішень;
- 13) кримінальна процесуальна політика в сфері виконання судових рішень;
- 14) кримінальна процесуальна політика в сфері особливих порядків провадження;
- 15) кримінальна процесуальна політика в сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження» [32].

Кримінальна процесуальна політика України не була предметом окремих досліджень науковців до недавнього часу. На разі, в науковій спільноті не сформовано чіткого підходу до способів класифікації напрямів кримінальної процесуальної політики та, як наслідок, не розроблено концепцій щодо розвитку кримінальної процесуальної політики на доктринальному рівні.

Враховуючи стрімкі темпи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та їх вплив на суспільно-політичні відносини, вважаємо за необхідне виділити інформатизацію кримінальної юстиції як один з пріоритетних напрямів розвитку кримінальної процесуальної політики України.

До переліку Завдань Національної програми інформатизації на 1998-2000 роки [85] входила інформатизація діяльності органів державної влади, включаючи місцеві, що передбачало створення системи інформаційно-аналітичної підтримки вирішення завдань розвитку державності, безпеки та оборони. Результатом цієї діяльності мала бути розробка та запуск першої черги інтегрованої інформаційно-аналітичної системи органів внутрішніх справ. Позитивним результатом було створення та впровадження у діяльність правоохоронних органів Інтегрованого банку даних, інтегрованих інформаційно-пошукових систем «АРМОР», «Аркан», «Факт» та інші. Завдяки цьому працівникам правоохоронних органів вдалося перенести частину паперового документообігу в електронний формат. А. В. Столітній зазначає, що результатом введення першої черги інтегрованих інформаційно-аналітичних систем стало:

- 1) зниження рівня споживання витратних матеріалів;
- 2) прискорення процесу збирання, зберігання, пошуку та узагальнення інформації (оскільки більшість таких систем є загальнодержавними, а не тільки регіональними);
- 3) усунення необхідності пересилання інформації (суб'єкти самостійно отримують доступ до відомостей);
- 4) скорочення кількості працівників, які обслуговують систему;
- 5) автоматизація та підвищення ефективності внутрішньовідомчого контролю;
- 6) зменшення витрат бюджетних коштів [119, с.59-60].

Вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що процес інформатизації кримінального судочинства хоч і розпочався, але не мав самостійного правового регламентування та не розглядався як комплексний об'єкт. Через відсутність розвитку кримінальної процесуальної політики на той час інформатизація стосувалась лише окремих елементів кримінальної процесуальної діяльності. Відсутність концептуальних підходів щодо інформаційної реформи кримінального провадження, в тому числі

достатнього правового регулювання використання інформаційно-телекомунікаційних технологій та технічно-архітектурних напрацювань щодо єдності функціонування усіх допоміжних систем призвели до ситуації, коли автоматизація інформаційно-аналітичної діяльності органів кримінальної юстиції хоч і мала позитивні наслідки, але здійснювалась хаотично.

М. Ф. Сокиран зазначав, що «чинна (на той час) система кримінально-процесуальних норм щодо використання науково-технічних засобів зорієнтована на суспільні відносини та рівень розвитку науки і техніки початку 60-х років і, незважаючи на деякі зміни та доповнення, внесені до КПК, практично повністю зберегла свої риси і тому потребує серйозного реформування» [117].

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році знаменувало початок епохи інформатизації кримінального провадження. Нормативно-правове регулювання автоматизованих інформаційно-аналітичних систем та запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи дало поштовх для подальшого розвитку кримінального процесу, в тому числі і його інформаційних трансформацій. Найбільших змін зазнала саме кримінально-процесуальна форма.

Л. М. Лобойко та О. А. Банчук вважають, що «кримінальна процесуальна форма – це визначений законом порядок кримінального провадження загалом, порядок виконання окремих процесуальних дій і порядок прийняття процесуальних рішень». На його думку, значення кримінальної процесуальної форми полягає в тому, що вона створює детально врегульований, юридично визначений, суворо обов'язковий режим кримінального провадження [52].

Д. В. Сімонович визначає кримінально-процесуальну форму як «визначений законом порядок проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні, їх відповідне оформлення у процесуальних документах» [115]. Погоджуємось також з твердженням Д. В. Сімоновича, що

«саме від дотримання процесуальної форми під час провадження залежить стан законності, а також забезпечення прав і свобод людини» [115].

Таким чином, вивчаючи інформатизацію як складову кримінального процесу, варто досліджувати вплив такого нововведення на кримінально-процесуальну форму і, як наслідок, засад та виконання завдань кримінального процесуального права. Враховуючи важливість і значущість електронних інструментів в рамках кримінального провадження, варто дослідити інформатизацію кримінального провадження як напрям розвитку кримінальної процесуальної політики.

У 2022 році було прийнято Закон України «Про національну програму інформатизації» [99]. Відповідно до ч.1. ст.1 цього Закону «інформатизація – це сукупність взаємопов’язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, технологічних та виробничих процесів, спрямованих на створення умов для забезпечення розвитку інформаційного суспільства та впровадження інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій» [99].

О. П. Кивлюк описує інформатизацію як «процес, що складається з соціальних, технічних, економічних, культурних, комунікаційних, та інших механізмів, які перетинаються і поєднуються в одне ціле, створюючи нові інформаційні технології для виробництва, переробки, збереження, поширення інформації» [41]. На її думку, «завдання інформатизації будуть виконані і витрати на її проведення виправдаються тільки в тому випадку, якщо вона буде проводитися з єдиних позицій, базуватися на єдиних принципах» [42].

Н. І. Логінова та О. Г. Трофименко вивчаючи питання інформатизації судової діяльності дійшли до висновку, що це організований процес проектування, створення і експлуатації інформаційних систем (формування правових ресурсів, засобів їх опрацювання та використання) з метою підвищення ефективності та якості правосуддя [53].

Аналізуючи норми Кримінального процесуального кодексу України, можна стверджувати, що законодавча можливість (а в деяких випадках і

обов'язок) використання інформаційно-комунікаційних технологій передбачена для усіх суб'єктів кримінального провадження та інших учасників кримінального провадження. Кримінальний процесуальний закон передбачає можливість фіксування процесуальних дій за допомогою технічних засобів (ст. 104 КПК); можливість здійснення виклику особи до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду за допомогою електронної пошти (ст. 135 КПК); обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора внести відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ст. 214 КПК); можливість проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції (ст. 232 КПК); можливість проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження (ст. 336 КПК) тощо.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій здійснюється на усіх стадіях кримінального провадження та поширюється на широке коло осіб. Тому питання щодо поняття «інформатизація кримінального провадження» слід розглядати не лише в контексті діяльності судових органів влади, але щодо реалізації своїх процесуальних прав та обов'язків іншими суб'єктами кримінального провадження.

Вбачаємо, що інформатизація кримінального провадження – комплекс правових, соціальних, технічних, економічних, комунікаційних заходів для створення єдиного електронного простору в рамках кримінального судочинства з метою забезпечення виконання завдання та дотримання засад кримінального провадження.

Інформатизація дає змогу не тільки формально додержуватись загальних засад кримінального провадження, які визначені в ст. 7 КПК, але й розкрити їхній зміст, забезпечити відповідне коло осіб ефективними інструментами для фактичного їх виконання. Проаналізуємо такі засади крізь призму інформатизації кримінального провадження.

Верховенства права, що включає в себе складову «доступ до правосуддя в особі незалежних і безсторонніх судів», гарантується функціонуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що здійснює

автоматизований розподіл. Завдяки цьому кожній особі гарантовано право на неупереджений та незалежний судовий розгляд.

Законність в аспекті виконання відповідними державними органами приписів закону гарантується завдяки запровадженню інформаційно-аналітичним системам. Запуск інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» надає можливість громадянам через форму зворотнього зв'язку подати заяву чи повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення. Облік таких заяв та повідомлень здійснюється системою автоматизовано з обов'язковим фіксуванням дати та часу отримання таких відомостей. Порушення уповноваженими особами норм ст. 214 КПК щодо внесення таких відомостей до ЄРДР буде одразу виявлено та зафіксовано.

Рівність перед законом і судом. Категорично забороняється наділяти учасників кримінального провадження будь-якими привілеями чи обмеженнями щодо їх процесуальних прав за мовними, національними, расовими та іншими ознаками. Імплементация усіх компонентів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи дає змогу сторонам подавати скарги, заяви, клопотання та інші процесуальні документи за допомогою Електронного кабінету в онлайн режимі.

Повага до людської гідності. Під час ходу кримінального провадження неприпустимо застосування насильства, катування чи вчинення інших дій, що принижують людську гідність. Ст. 103 КПК передбачає можливість фіксування кримінального провадження на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів здійснена фіксація процесуальних дій, що гарантує додатковий захист особи від порушення її прав та свобод.

Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість. Кримінально-процесуальний закон вказує, що особа не може триматись під вартою, бути затриманою або обмеженою у праві на вільне пересування інакше, як на підставі вмотивованої ухвали слідчого судді. Кожен, хто тримається під вартою понад визначений строк, повинен бути негайно

звільнений (ст. 12 КПК). Дата та час затримання особи вноситься в Єдиний реєстр досудових розслідувань (п.1.1.ІІ Положення про ЄРДР). Зміна чи видалення таких відомостей з Реєстру технічно не можлива, а тому гарантує звільнення особи з-під варті у визначений законом строк.

Недоторканість житла чи іншого володіння особи, недоторканість права власності. Законом забороняється будь яке проникнення, проведення огляду, обшуку житла чи іншого володіння особи або вилучення майна особи інакше як на підставі ухвали суду. Підставою для винесення такої ухвали є клопотання слідчого, прокурора, в якому обов'язковими елементами є, зокрема, реєстраційний номер кримінального провадження, що формується Єдиним реєстром досудових розслідувань автоматично, правова кваліфікація та короткий виклад обставин кримінального правопорушення. Усі ці відомості містяться в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, знищення або спотворення яких неможливо. Таким чином, слідчий суддя вирішує питання щодо дозволу на проведення огляду, обшуку житла чи іншого володіння особи та щодо вилучення майна особи на підставі фактичних даних, які містяться в ЄРДР, що унеможлиблює викривлення чи спотворення такої інформації в клопотанні слідчого чи прокурора.

Таємниця спілкування та невтручання в приватне життя. Під час кримінального провадження особам гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції та інших форм спілкування. Втручання в таємницю спілкування можлива виключно у виняткових випадках. Для цього необхідно існування трьох елементів: необхідність виявлення, запобігання, встановлення обставин, особи, що вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин; неможливість досягнення мети та одержання необхідних відомостей в інший спосіб; наявність ухвали суду, яка дає дозвіл на вчинення негласних слідчих (розшукових) дій, що порушують таємницю спілкування. Попередня правова кваліфікація правопорушення, її подальші зміни та відомості, що стосуються цього правопорушення, зберігаються в Єдиному реєстрі досудових розслідувань.

Формування банку даних про обставини правопорушення та історію змін його правової кваліфікації зменшує ризики зловживання своїми процесуальними правами посадових осіб в частині перекваліфікації правопорушення на тяжкий або особливо тяжкий злочин з метою отримання доступу до відомостей, які захищаються таємницею спілкування особи.

Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини і безпосередність дослідження показань, речей і документів. Винуватість особи повинна бути доведена поза розумним сумнівом та бути матеріально відображена у обвинувальному вирoku суду, що набрав законної сили. Згідно ст. 370 КПК суд ухвалює рішення, в тому числі вирок, на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, що підтверджуються доказами, які були досліджені та оцінені судом. Доказами вважаються фактичні дані, які підтверджують наявність чи відсутність фактів, обставин, що мають значення для кримінального провадження. До доказів належать, зокрема: матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації, в тому числі комп'ютерні дані (п. 1 ч. 2 ст. 99 КПК); носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії (п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК, п. 2 ч. 1 ст. 103 КПК); оригінали електронних документів (ч. 4 ст. 99 КПК); копії комп'ютерних даних, що містяться в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, які виготовлені із залученням спеціаліста (ч. 4 ст. 99 КПК); носій, на якому збережено інформацію, отриману внаслідок здійснення зняття певних відомостей з електронних інформаційних систем (ч. 2 ст. 265 КПК); носій, на якому збережено інформацію, яку отримано під час негласних слідчих (розшукових) дій за допомогою використання технічних засобів (ч. 2 ст. 266 КПК), тощо. Безпосереднє дослідження електронних доказів та носіїв інформації, на яких збережено електронні відомості, на стадії судового розгляду є обов'язковим. Сучасний рівень технічних можливостей щодо охорони, захисту, збереження та захисту від несанкціонованого доступу

дозволяє мінімізувати ризики викрадення, знищення, спотворення чи пошкодження електронної інформації, що дозволяє суду оцінювати усі наявні докази при винесенні рішення.

Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї. Кримінальний процесуальний закон гарантує кожній особі право не свідчити проти себе та членів її сім'ї, якщо це може стати підставою для підозри чи обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення. Використання технічних засобів як однієї з форм фіксування процесуальних дій з моменту їх початку до моменту завершення дає змогу дослідити чи було використано примус зі сторони обвинувачення для отримання пояснень та показань від особи. Можливість повторного відтворення процесуальних дій забезпечує додаткову гарантію щодо свободи від самовикриття.

Заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення. Ст. 214 КПК вказує, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, в якому автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження. Згідно п.4.2 Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення передбачається, що на етапі внесення даних та створення електронної форми «Правопорушення» відбувається автоматичний контроль щодо наявності в ЄРДР правопорушення з дублюючими даними. Така перевірка здійснюється за наступними критеріями: прізвище, ім'я, по-батькові заявника чи потерпілого (найменування юридичної особи) або інше джерело за допомогою якого було виявлено обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; дата вчинення відповідного правопорушення; територія вчинення правопорушення. Фільтрування інформаційно-комунікаційною системою усіх даних, що внесені в ЄРДР, за цими критеріями допомагає виявити дублюючі заяви про вчинене

правопорушення, що забезпечить відсутність подвійного переслідування особи за одне і те ж діяння.

Засада забезпечення права на захист. Підозрюваний, обвинувачений, виправданих, засуджених мають право має право на захист, яке полягає, в тому числі в можливості користуватися правовою допомогою захисника. Аналіз норм статті 45 КПК дає можливість зробити висновок, що захисником може бути лише адвокат, відомості про якого внесені до Єдиного реєстру адвокатів України та щодо якого відсутні відомості про зупинення чи припинення права на зайняття адвокатською діяльністю. Відповідно до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України єдиний реєстр адвокатів України (ЄРАУ) – це «інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення реєстрових даних та надання реєстрової інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України та адвокатів іноземних держав, які відповідно до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" набули права на заняття адвокатською діяльністю, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності, а також інші відомості, визначені законами України та актами Національної асоціації адвокатів України» [94]. За допомогою веб-порталу Єдиного реєстру адвокатів України на персональній сторінці адвоката можна перевірити інформацію про зупинення, поновлення, припинення чи позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю. Відкритість та доступність інформації про адвокатів гарантує особі забезпечення права на захист відповідно до вимог процесуального законодавства.

Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень. Право на справедливий розгляд справи та винесення рішення незалежним та неупередженим судом гарантоване кожному. Реалізація цього права здійснюється через функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Одним з модулів є «Автоматизований розподіл», що здійснює об'єктивний і неупереджений розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями відповідно до вимог ст. 35 КПК. Функціонування

Єдиного реєстру судових рішень дозволяє особам безперешкодно отримати доступ до усіх судових рішень. Підсистема «Електронний кабінет» дає змогу учасникам кримінального провадження отримувати та ознайомлюватись з усіма рішеннями слідчого судді, суду у цій справі. Запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи є гарантом права особи на доступ до правосуддя.

Змагальність сторін, свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості та право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. Сторони кримінального провадження самостійно формують та відстоюють свої правові позиції, а також мають рівні процесуальні права, зокрема в межах збирання і подання до суду доказів, скарг, клопотань. На підставі статті 42 КПК підозрюваний та обвинувачений мають право збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази щодо кримінального провадження. Дані, які були збережені підозрюваним за допомогою технічних засобів під час проведення процесуальних дій також можуть бути подані як доказ. Стаття 46 КПК передбачає, що захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, в тому числі правом збирати та подавати докази. Стаття 35 КПК покладає на адвоката обов'язок реєстрації офіційної електронної адреси в Єдиній судово-інформаційній системі. Реєстрація офіційної адреси здійснюється через реєстрацію особи в підсистемі «Електронний суд». Реєстрація в підсистемі «Електронний суд» дає змогу особі використовувати підсистему «Електронний кабінет» за допомогою якого особа, яка є стороною кримінального провадження, може електронно подавати до суду заяви, клопотання, скарги та інші процесуальні документи. Подача електронних доказів гарантує стороні збереження цих даних та долучення їх до матеріалів кримінального провадження. Підозрюваний, обвинувачений та захисник також мають можливість ознайомлюватись з матеріалами досудового розслідування в інформаційно-телекомунікаційній системі

досудового розслідування через надання доступу до них або надсилання електронних копій таких матеріалів.

Публічність. Прокурор, слідчий в межах своїх повноважень зобов'язані розпочати досудове розслідування при виявленні ознак кримінального правопорушення (окрім випадків, коли початок кримінального провадження може бути здійснено лише на підставі заяви потерпілого) та у випадку отримання заяви про вчинення кримінального правопорушення. Початком досудового розслідування є момент внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Здійснення досудового розслідування без внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань не допускається (ч. 3 ст. 214 КПК).

Диспозитивність. Сторони кримінального провадження на власний розсуд використовують свої процесуальні права, які передбачені кримінальним процесуальним законом. До таких прав, в тому числі, належать можливість використання технічних засобів під час проведення процесуальних дій (п. 11 ч. 3 ст. 42 КПК, п. 12 ч. 1 ст. 56 КПК); ознайомлюватись з матеріалами кримінального правопорушення за допомогою електронного доступу (п. 2 ч. 3 ст. 290 КПК); одержувати копії процесуальних документів та письмових повідомлень, в тому числі в електронному форматі (п. 15 ч. 3 ст. 42 КПК, п. 13 ч. 1 ст. 56 КПК) тощо.

Гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами. Окрім випадків, передбачених законом, кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Під час судового розгляду кримінального провадження обов'язковим є здійснення повного фіксування судового засідання за допомогою звуко-та відеозаписувальних технічних засобів (ч. 5 ст. 27 КПК). Порухення вимог закону щодо повного фіксування судового розгляду є істотним порушенням кримінального процесуального законодавства. Відсутність журналу судового засідання або технічного носія інформації, на якому зафіксовано судове провадження, тягне за собою скасування рішення такого провадження (п. 7 ч.

2 ст. 412 КПК). Відповідно до Кримінального процесуального кодексу фіксування судового засідання здійснюється за допомогою наявних в судах технічних засобів відео- та (або) звукозапису з використанням підсистеми відеоконференцзв'язку Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [50].

Розумні строки. Закон визначає, що процесуальні дії та рішення під час кримінального провадження повинні бути виконані або прийняті в розумні строки без невиправданої затримки і не пізніше граничного строку. Обчислення процесуальних строків здійснюється в годинах, днях та місяцях. Для забезпечення цієї засади кримінального провадження необхідно забезпечити збереження точної інформації про час та дату вчинення певних процесуальних дій, зокрема затримання особи, строк на оскарження ухвали слідчого судді, оскарження рішення суду тощо. Єдиний реєстр досудових розслідувань автоматично облікує час та дату внесення відомостей до нього, що забезпечує дотримання граничних строків досудового розслідування. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система облікує інформацію щодо призначених судових засідань, відомості про рух справи, час та дату прийняття судових рішень під час кримінального провадження, час та дату подання сторонами заяв, скарг та клопотань, що унеможливорює сторонами здійснення хитрощів та маніпуляцій при порушенні строків.

Мова, якою здійснюється кримінальне провадження. Згідно статті 29 КПК кримінальне провадження здійснюється українською мовою. Усі процесуальні документи повинні бути складені українською мовою. В ч. 1.6 Положення про єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення зазначено, що реєстр ведеться в електронній формі державною мовою [90]. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система забезпечує автоматизацію процесів діяльності судів, в тому числі і ведення електронного діловодства. Відповідно до Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах [86] та Інструкції з діловодства Верховного Суду [36] діловодство в судах здійснюється державною мовою. Ведення

Єдиного реєстру досудових розслідувань та Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи державною (українською) мовою є гарантією засади кримінального провадження про мову, якою здійснюється таке провадження.

Фактично здійснення інформатизації кримінального провадження розкриває зміст засад, визначених в Кримінальному процесуальному кодексі, створює нові можливості сторонам реалізувати свої процесуальні повноваження. Забезпечення кримінального процесу інформаційними технологіями дає можливість зосередитись на завданні кримінального провадження та суттєво спростити доступ особам до правосуддя.

Оскільки імплементація інформаційно-комунікаційних систем та допоміжних електронних компонентів здійснюється послідовно, доцільно дослідити форми фіксування кримінального провадження. Згідно статті 103 КПК процесуальні дії фіксуються у протоколі, на носії інформації за допомогою технічних засобів та у журналі судового засідання. Форми фіксування кримінального провадження можна класифікувати через призму використання інформаційних технологій: 1) паперовий; 2) електронний; 3) змішаний.

Паперовий формат фіксації процесуальних дій у кримінальному провадженні є найстаршим видом здійснення фіксації та вважається традиційним. Передбачає складення протоколів, заяв, клопотань чи інших документів виключно у паперовому вигляді без створення електронних копій та їх внесення у відповідні цифрові бази чи інформаційно-комунікаційні системи.

Електронний формат передбачає використання у кримінальній процесуальній діяльності виключно інформаційно-телекомунікаційних технологій для фіксації таких дій. Інформація, зокрема фото-, відео-, аудіофіксація зберігається на цифрових носіях або хмарних сховищах. У контексті документів, то для створення заяв, клопотань, протоколів тощо

використовуються зразки та шаблони, що містяться у відповідних програмних системах.

Змішаний формат забезпечує комплексне поєднання паперового та електронного формату залежно від обставин та способу здійснення відповідних процесуальних дій. У ньому доцільно виділити два підвиди: паперово-електронний та електронно-паперовий. Паперово-електронний підвид здійснення фіксування кримінального провадження передбачає, що первинним у здійсненні фіксування є саме паперовий спосіб, однак законодавство містить вимоги про подальшу цифровізацію створеного документу та збереження його в електронному вигляді у відповідних інформаційних системах та сховищах. Електронно-паперовий підвид передбачає, що первинним є електронний формат фіксування та збереження інформації про вчинення процесуальних дій, але за необхідності така інформація може бути виражена у паперовому вигляді.

Відсутність єдиного законодавчого підходу щодо формату здійснення фіксації процесуальних дій зумовлено, в тому числі, відсутністю ґрунтовних наукових досліджень) щодо інформатизації кримінального провадження як комплексного та системного явища.

Зважаючи на викладене, вбачається за доцільне визначити основні принципи інформатизації кримінального провадження, яким повинні відповідати дії щодо законодавчої та практичної складової імплементації новітніх цифрових технологій в кримінальну процесуальну діяльність. Принципи – закріплені головні ідеї, вихідні начала, або основи функціонування, що характеризують зміст, головне призначення певного явища та обумовлені загальними закономірностями розвитку суспільства [33]. В контексті переходу кримінального провадження на електронний формат та здійснення інформатизації кримінального провадження питання щодо доктринального визначення принципів таких трансформацій не вивчалось. Слід акцентувати, що *принципами інформатизації кримінального провадження* є основні засади формування електронно-комунікаційної

інфраструктури між суб'єктами кримінального провадження та судами з метою якнайшвидшого виконання завдань кримінального провадження і захисту законних прав та інтересів осіб.

До принципів інформатизації кримінального провадження необхідно віднести наступні:

1. принцип ефективності;
2. принцип системності;
3. принцип комплексності;
4. принцип захисту;
5. принцип збереження персональних даних;
6. принцип прогнозованості;
7. принцип процесуальної економії та ефективності;
8. принцип нормотворення.

Першим є *принцип ефективності*. Запровадження нових систем, технологій та інструкцій з їх використанням повинно допомагати учасникам кримінального провадження при здійсненні їх процесуальних прав та обов'язків. Бази даних, хмарні технології та електронні системи повинні забезпечувати постійний та безперебійний доступ до наявної інформації для економії часу користувачів. Інформатизація кримінального провадження повинна здійснюватися з метою оптимізації та раціонального використання наявних ресурсів.

Принцип системності. Здійснення інформатизації кримінального провадження повинно здійснюватися в рамках Національної програми інформатизації та в поєднанні з іншими заходами щодо реалізації електронної демократії. Концепція щодо інформатизаційного оновлення кримінального провадження не може існувати сама по собі, а повинна відповідати вимогам та критеріям держави в плані реалізації електронного судочинства та електронного кримінального провадження як одного з напрямів е-демократії.

Принцип комплексності. Здійснення інформатизації кримінального провадження повинно відбуватись як комплексне явище, що охоплює усі

стадії та сторін кримінального провадження. Розробка та реалізація функціоналу інформаційно-комунікаційних компонентів повинна передбачати можливість поширення, обміну та передачі наявних даних з однієї телекомунікаційної системи до іншої для економії часу та людських ресурсів, що позитивно вплине на тривалість кримінального провадження.

Принцип захисту. Одним із завдань кримінального провадження є швидке, повне та неупереджене розслідування і судовий розгляд кримінальних правопорушень. Під час проведення процесуальних дій до моменту відкриття матеріалів іншій стороні діє режим таємниці слідства. Інформація, що зберігається стороною кримінального провадження в електронних системах, повинна мати належний рівень захисту та охорону з метою недопущення несанкціонованого доступу та викрадення, знищення чи копіювання наявної інформації.

Принцип збереження персональних даних. У ході кримінального провадження можуть залучатись треті особи, які володіють певними знаннями чи відомостями, що допоможуть досягти мети провадження. Оскільки в інформаційних системах містяться відомості не тільки про фактичні обставини вчинення правопорушення, але, в тому числі, персональні дані працівників правоохоронних органів, що беруть участь в процесуальних діях, свідків, викривачів, підозрюваних тощо, такі дані повинні мати спеціальний режим використання, враховуючи рекомендації Європейського Союзу.

Принцип прогнозованості. Перед розробкою та імплементацією нових систем необхідно провести аналіз щодо визначення їх мети, завдань, цілей та функціональної потреби.

Принцип процесуальної економії та ефективності. Процес інформатизації кримінального провадження повинен бути попередньо прорахований щодо затратності фінансових та трудових ресурсів, а також передбачено можливі ризики, в тому числі враховуючи економічні, політичні та соціальні аспекти, що існують в державі.

Принцип нормотворення. До обговорення доцільності запровадження нових комплексних інформаційно-технологічних продуктів, прийняття стратегічних рішень щодо розробки та запровадження нових систем повинні бути залучені представники усіх суб'єктів владних повноважень кримінального процесу.

Виокремлення системи принципів інформатизації кримінального провадження формує межі не тільки правової регламентації її реалізації, але й технічного аспекту побудови архітектурних рішень щодо функціонування відповідних інформаційно-телекомунікаційних систем та їх компонентів.

Суб'єктами інформатизації кримінального провадження є особи, що здійснюють розробку та впровадження нових напрямків розвитку кримінальної процесуальної політики у сфері застосування новітніх технологій. Доцільно вважаємо виділити три види суб'єктів інформатизації.

Перший вид – це суб'єкти, що наділені законодавчої ініціативою. До їх компетенції належить формування законодавчого підґрунтя щодо здійснення як кримінального провадження, так і запровадження змін до процесуального закону в контексті введення правової можливості використання інформаційно-телекомунікаційних систем.

Другий – це суб'єкти, що виконують завдання кримінального провадження. Особи, що внаслідок своїх службових повноважень щодня здійснюють дії процесуального характеру, є безпосередніми користувачами інформаційно-комунікаційних систем, що існують в рамках кримінального судочинства.

Третій – це суб'єкти, що здійснюють дослідження кримінальної процесуальної політики та кримінального процесуального законодавства (науковці). Розробляють наукові підходи до нових явищ, що виникають в кримінально-процесуальних правовідносинах, здійснюють пошук шляхів вдосконалення кримінального процесуального законодавства та формують напрямки розвитку кримінальної процесуальної політики.

Науково-технічний прогрес допомагає людству покращити рівень якості життя, підвищити ефективність праці та значно економити наявні ресурси. Інформаційні технології проникли в усі суспільні відносини та суттєво видозмінили їх, в тому числі і в стосунки між людиною та державною. Стрімкий розвиток технологій не оминув і кримінальний процес. Інформатизація кримінального провадження дасть змогу перейти на якісно-новий рівень взаємовідносин між громадянами, правоохоронними та судовими органами, в результаті якого буде реалізовано електронне кримінальне судочинство як складову електронної демократії.

1.3. Електронне кримінальне провадження

Своє вираження інформатизація кримінального провадження отримала у запровадженні такої новели кримінального процесу як електронне кримінальне провадження.

На думку Н. В. Глинської використання цифрових технологій в галузі кримінального провадження є особливо актуальним, оскільки передбачає значне підвищення ефективності діяльності суб'єктів кримінального провадження при виконанні завдань кримінального провадження [16]. Діджиталізація кримінального провадження дасть змогу використовувати новітні технології для виявлення та розкриття злочинів. Зокрема, доступні на даному етапі технології пришвидшують процес встановлення особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та її місцезнаходження, проведення необхідних експертних досліджень, отримання додаткових відомостей про обставини вчинення правопорушення з відкритих джерел в мережі Інтернет, покращує швидкодію обміну необхідною інформацією між суб'єктами досудового розслідування, які територіально розмежовані.

О. Д. Жученко вважає, що «необхідність переходу кримінального провадження в електронне середовище та запровадження електронного кримінального провадження зумовлений рядом передумов: одні, які пов'язані з інформаційно-технічним прогресом, в тому числі розвиток системи електронного документообігу, запровадження е-урядування, використання інформаційно-комунікаційних засобів; інші, які пов'язані з потребами сьогодення, зокрема необхідність пришвидшення відомчого та міжвідомчого обміну інформацією, покращення стану додержання прав і свобод людини, необхідність в комплексному аналізі інформації та прийнятті рішень» [30].

Г. К. Тетерятник та С. А. Деркач розглядають електронне кримінальне провадження як прогресивну форму процесуального документообігу, що направлена на спрощення процедури складання, зберігання, погодження,

затвердження та направлення процесуальних документів між різними суб'єктами кримінального провадження [124].

Т. О. Павлова визначає електронне кримінальне провадження як «розумну» інформаційно-аналітичну систему, метою якої є спрощення роботи правоохоронних органів та підвищення якості захисту прав громадян. На її думку, така система оцифровує паперову документацію і дає можливість здійснювати обмін документів кримінального провадження як інструмент адміністрування та управління електронними версіями файлів кримінальних проваджень [62]. Вона зазначає, що «завданням такої інформаційно-аналітичної системи електронного кримінального провадження є встановлення істини за кримінальним провадженням із використанням чіткого алгоритму дій органами досудових розслідувань для захисту прав громадян від безпідставного їх порушення та убезпечення сторони обвинувачення від порушення порядку проведення слідчих (розшукових) дій» [62].

Д. В. Патрелюк у своїх працях розглядає електронне кримінальне провадження як «один з напрямів подолання протидії та підвищення ефективності кримінального переслідування» [63]. Проте внаслідок відсутності єдиного підходу щодо доктринального визначення електронного кримінального провадження серед науковців існує невизначеність та неточність щодо досліджуваного об'єкта. Так, він у своїх роботах вважає, що запровадження електронного кримінального провадження передбачає можливість застосування електронних форм фіксування під час кримінального провадження.

Таку ж думку підтримує Г. Л. Чигиріна, яка вважає, що використання новітніх інформаційних технологій на усіх стадіях кримінального провадження забезпечить можливість реалізації ефективної боротьби з правопорушеннями, корупцією та організованою злочинністю [133]. У своїх публікаціях авторка пропонує використання цифрових технологій та засобів, таких як «цифровий папір» (*Digital Paper*), для створення рукописних цифрових документів за допомогою цифрової ручки, що по своїй суті є

оцифрованим (електронним) відображенням паперового формату фіксування процесуальних дій.

Ю. В. Луценко, перебуваючи на посаді Генерального прокурора України, заявив, що «одним із головних завдань, які стоять перед Генеральною прокуратурою України на 2018 рік, є запуск Системи електронного документообігу органів прокуратури України та електронного кримінального провадження» [132]. На його думку, електронна система документообігу «має припинити радянські звички паперового валу», а завдяки електронній формі планується скоротити контакт між працівниками та виконанням відповідних доручень [132].

Вважаємо, що такий точковий підхід до дослідження електронного кримінального провадження не дасть ефективного результату з метою створення правового підґрунтя запровадження нового для українського права підходу здійснення кримінального провадження. Вбачаємо, що електронне кримінальне провадження як спосіб здійснення інформатизації кримінального провадження, слід розглядати як комплексне явище на усіх стадіях кримінального провадження, яке включає в себе не тільки запровадження певних технічних можливостей під час здійснення процесуальних дій, але визначення основних засад щодо реалізації можливості здійснення електронної діяльності уповноважених органів на усіх стадіях кримінального провадження.

А. В. Столітній визначає електронне кримінальне провадження як «режим кримінальної процесуальної діяльності, заснований на композиційних алгоритмах автоматизованих кримінальних процесуальних процедур ЄРДР та інтегрованих із ним електронних інформаційних систем» [119, с. 10]. Особливістю та головною відмінністю електронного кримінального провадження від традиційного, на його думку, є реалізація такого провадження саме в електронному форматі та фіксування виключно за допомогою електронних процесуальних документів. Автор вважає, що «електронне кримінальне провадження реалізується суб'єктами в

електронному форматі та фіксується в офіційному процесуальному документі» [119, с. 73-74]. Проте А. В. Столітній наголошує, що перехід на електронне кримінальне провадження не означає повну відмову від паперових документів. Зокрема, у випадку виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, буде зберігатись паперовий формат оформлення процесуальних документів та рішень. Результатом впровадження електронного кримінального провадження стане спрощення кримінально-процесуальної діяльності, в тому числі в сфері документообігу, та автоматизація певних процесуальних дій, що в свою чергу призведе до економії трудових ресурсів. Крім того, науковець переконаний, що створення правового та технічного середовища для запровадження електронного кримінального провадження забезпечить мінімізацію корупційних ризиків, що забезпечить збільшення рівня довіри суспільства до правоохоронних та судових органів [119, 91-94 с.].

Не погоджуємось з автором з огляду на наступне. Кримінальне провадження включає в себе досудове розслідування, судове провадження та процесуальні дії у зв'язку з вчиненням діяння, яке передбачене законом України про кримінальну відповідальність. Таким чином, кримінальне провадження реалізується шляхом здійснення кримінальної процесуальної діяльності суб'єктами кримінального процесу. В. М. Тertiшник вважає, що кримінальна процесуальна діяльність становить зміст кримінального процесу [122, с.7-8]. І. В. Гловюк описує кримінальну процесуальну діяльність як підвид юридичної діяльності, оскільки така діяльність є різновидом правоохоронної діяльності в державі [17]. Р. М. Шехавцов визначає кримінально-процесуальну діяльність як «систему процесуальних та інших дій суб'єктів кримінального процесу по пізнанню події злочину, захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб відповідними до закону способами та засобами, що відображаються в процесуальних та інших документах та виступають в якості підстав для прийняття процесуальних

рішень, спрямованих на вирішення завдань кримінального судочинства» [135].

Під кримінальною процесуальною діяльністю слід розуміти діяльність (процесуальні дії та рішення) органів досудового розслідування, прокуратури, суду та інших учасників кримінального процесу, яка спрямована на виконання завдань кримінального провадження.

В. М. Тертишник наголошує, що кримінальна процесуальна діяльність є змістом кримінального процесу [122, с.7-8]. Тому вважаємо за доцільне дослідити таке явище як «електронна кримінальна процесуальна діяльність» як складову «електронного кримінального провадження».

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс створює для суб'єктів кримінального провадження ряд можливостей для використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій під час реалізації кримінальної процесуальної діяльності.

Зокрема, Кримінальний процесуальний кодекс передбачає можливість використання як традиційних (паперових) засобів, так і електронних. До прикладу, Кримінальний процесуальний кодекс прирівнює поняття документа та електронного документа. Документи за своїм відображенням є матеріальним об'єктом, що містить певну інформацію (ст. 99 КПК) та є процесуальними джерелами доказів (ст. 84 КПК). Проаналізувавши норми кримінального процесуального кодексу, можна стверджувати, що кодекс прирівнює «традиційні» (паперові) документи до електронних документів, та дає можливість учасникам кримінального провадження на власний розсуд обирати зручну для них форму подачі документів. Крім того, копії інформації, що містяться в інформаційно-аналітичних, інформаційних (автоматизованих) та в електронних комунікаційних системах, визнаються судом як оригінал документа та є доказом в кримінальному провадженні (ст. 99 КПК). Документи, які було створено в інформаційно-аналітичній системі досудового розслідування, підписано і погоджено за допомогою кваліфікованого електронного підпису, визнаються оригіналами документів, їх примірники в

електронній чи паперовій формі прирівняно до оригіналу документів (ст. 106-1 КПК).

На відміну від документів, кримінальний процесуальний кодекс не містить згадок про «електронні» докази. Слушним є твердження Н. А. Савінової необхідності розвитку в Україні культури електронних доказів, насамперед з метою документування воєнних злочинів, вчинених на окупованих територіях [113]. Не зважаючи на відсутність прямих згадок в законодавстві, в кримінальному провадженні існують та використовуються електронні докази.

Погоджуємось також з твердженням В. В. Шаблистого щодо «необхідності чіткого визначення процесуального статусу електронних доказів та розробки надійних механізмів верифікації та захисту від підробки чи маніпуляцій» [134].

Підтримуємо думку Н. С. Стефанів щодо обов'язку суду у кримінальному провадженні «перевіряти цілісність і автентичність цих доказів, зокрема враховувати джерело їх походження» [120].

У свою чергу, Верховний Суд у своїй практиці звертає увагу на презумпцію цілісності електронних доказів, допоки інша сторона це не спростує (справа №910/5408/21) [71]. Проте вбачаємо, що в контексті кримінального судочинства обов'язок доказування лежить на стороні обвинувачення, а усі сумніви повинні трактуватись на користь особи щодо якої здійснюється кримінальне провадження. У зв'язку з чим дискусійним є питання щодо застосування презумпції цілісності електронних доказів в рамках кримінального провадження.

На вибір уповноважених осіб органів досудового розслідування, прокуратури та суду також здійснюється виклик особи у кримінальному провадженні. Традиційним для кримінального провадження є виклик особи шляхом вручення такій особі повістки про виклик або за допомогою пошти, телеграми чи факсимільного зв'язку. Новелою стала можливість виклику

особи за допомогою телефону або надсилання повістки про виклик електронною поштою (ст.135 КПК).

Більше того, деякі норми процесуального закону прямо вказують на необхідність використання інформаційно-аналітичних систем та цифрових технологій. Наприклад, початком кримінального провадження є момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ст. 3 КПК, ст. 214 КПК); захисником може бути лише адвокат, відомості про якого внесені до Єдиного реєстру адвокатів України та щодо якого відсутні відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (ст. 45 КПК); обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді та суду використовувати в межах кримінальної процесуальної діяльності інформаційно-комунікаційну систему досудового розслідування (ст. 106-1 КПК); обов'язок здійснення фіксації проведення обшуку за допомогою звуко- та відеозаписувальних засобів (ст. 107 КПК); обов'язок здійснення повного фіксування за допомогою технічних засобів судового розгляду (ст. 343 КПК) тощо.

Враховуючи суттєву різницю між засобами, що використовуються протягом кримінального провадження, слід розмежовувати кримінальну процесуальну діяльність з використанням технічних та інформаційно-аналітичних засобів від електронної процесуальної діяльності.

Повноцінний запуск інформаційно-аналітичної системи досудового розслідування «іКейс» відбувся 16 грудня 2021 року [57]. Наразі доступ до системи мають антикорупційні суб'єкти кримінальної юстиції: Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Офісу Генерального прокурора України та Вищий антикорупційний суд України [1]. Завдяки єдиній системі та її інтеграції з Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою забезпечено технічну можливість здійснення кримінальної процесуальної діяльності в електронному форматі, що дозволило відмовитись від паперового формату кримінального провадження. Таким чином, усі кримінальні процесуальні дії

сторони обвинувачення та сторони захисту за її бажанням, здійснюються в електронному форматі без необхідності їх паперового фіксування. Запровадження нового підходу до визначення порядку реалізації процесуальних прав та обов'язків сторін з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій вказує і на зміну організації процесуальної діяльності суб'єктів та учасників кримінального провадження. В цьому випадку визначаємо діяльність саме як електронну кримінальну процесуальну діяльність.

Інші органи досудового розслідування, прокуратури та суд, наразі, ще не отримали доступу до відповідних відомчих інформаційно-аналітичних систем досудового розслідування. Тому в ході кримінальних проваджень зазначені органи кримінальної юстиції використовують змішаний формат кримінального провадження. Зокрема, під час кримінальної процесуальної діяльності домінуючим є саме паперовий формат фіксації процесуальних дій. На користь цього твердження свідчить, в тому числі, паперовий формат створення протоколів, постанов слідчого, прокурора, складання обвинувального акту, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності тощо.

Не зважаючи на можливість використання технічних засобів, інформаційно-телекомунікаційних та інформаційно-аналітичних систем під час здійснення своїх повноважень, на посадових осіб правоохоронних органів покладено тягар створення паперової форми кримінального провадження, що суттєво збільшує навантаження на таких працівників, збільшує тривалість стадії досудового розслідування та негативно впливає на ефективність роботи системи органів досудового розслідування.

Вважаємо, що процесуальну діяльність, під час якої пріоритетним є паперове відображення процесуальних дій та рішень посадових осіб, доцільно визначити як кримінальну процесуальну діяльність з використанням технічних та інформаційно-аналітичних засобів.

Електронна кримінальна процесуальна діяльність – це діяльність (процесуальні дії та рішення) сторін та інших учасників кримінального процесу, яка реалізується за допомогою і/або в межах інформаційно-аналітичних та інформаційно-телекомунікаційних систем за допомогою електронних засобів з метою виконання завдань кримінального провадження.

За своїм змістом передбачає абсолютно новий підхід до здійснення кримінального провадження, який забезпечить повний цикл використання електронних засобів та можливостей з моменту відкриття кримінального провадження до стадії виконання рішення. Електронний документообіг, шаблони процесуальних документів, можливість швидкого обміну інформацією між уповноваженими органами сприятимуть підвищенню ефективності здійснення кримінального провадження, позитивно вплинуть на тривалість досудового розслідування, а також забезпечить збереження доказів та мінімізує корупційні ризики, пов'язані із зловживанням службовим становищем. В свою чергу, сторона захисту отримає не тільки формальні способи захисту своїх прав та інтересів, але й фактичну можливість доступу усіх відомостей кримінального провадження без ймовірності знищення чи пошкодження таких даних.

Враховуючи таку принципову різницю за суттю між двома видами процесуальної діяльності, доцільно виділити електронну кримінальну процесуальну діяльність як самостійне явище в рамках кримінального процесу, яке є логічним заміником традиційної кримінальної процесуальної діяльності з огляду на технічний та цифровий прогрес і запит суспільства.

У свою чергу, дослідження потребує явище «електронного кримінального провадження» як трансформованого під впливом інформатизації наступника паперового кримінального провадження. *Електронне кримінальне провадження* – це процес електронної кримінальної процесуальної діяльності правоохоронних органів та їх посадових осіб, прокуратури, слідчого судді та суду, який реалізується шляхом виявлення,

з'ясування, розслідування кримінальних правопорушень з метою виконання завдань кримінального провадження.

Основна відмінність полягає у формі вираження процесуальних дій та прийнятих процесуальних рішень. У межах традиційного кримінального провадження фіксування кримінального провадження може здійснюватися у протоколі; на носії інформації за допомогою технічних засобів; у журналі судового засідання.

Найпоширенішою формою фіксування кримінальної процесуальної діяльності є саме протокол, додатком до якого може бути носій інформації, на якому міститься запис процесуальної дії, про що зазначається в протоколі. В межах традиційного кримінального провадження протоколи мають письмову (паперову) форму, незалежно від місця їх складення та учасників відповідної процесуальної дії. Беззаперечним є факт того, що сучасні протоколи є або повністю сформовані в електронному варіанті, роздруковані та вручну підписані, або є примірниками роздрукованих шаблонів, що містять загальну інформацію з полями для ручного заповнення. Незважаючи, що в ході створення такого протоколу чи його шаблону є використання сучасних технічних засобів, такий процесуальний документ є паперовим, оскільки потребує ручного заповнення та ручного підпису посадових осіб та учасників процесуальних дій. Враховуючи необхідність оцифрування матеріалів кримінального провадження на стадії судового розгляду, на разі алгоритм роботи з процесуальними документами виглядає так:

1. створення електронного примірника протоколу або його шаблону;
2. друк;
3. заповнення паперового варіанту;
4. передача документу в суд;
5. оцифрування паперового варіанту для збереження процесуального документу в матеріалах провадження в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі.

Такий алгоритм документообігу суттєво ускладнює роботу апарату суду та створює значне паперове навантаження. У свою чергу, електронне кримінальне провадження передбачає відмову від паперових документів в користь електронних.

Електронна процесуальна діяльність полягає в тому, що складання протоколів відбувається повністю за допомогою технічних засобів без необхідності їх подальшого друку. Підпис такого протоколу здійснюється сторонами за допомогою кваліфікованого електронного підпису, що в свою чергу забезпечує відсутність можливості для зловживань та підробки підписів. Подальша передача таких документів у суд відбувається за допомогою надсилання файлів з інформаційно-аналітичної системи досудового розслідування до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, де слідчий суддя, суд, які були обрані завдяки автоматизованому розподілу справ, автоматично отримують доступ до згаданих відомостей.

Таким чином, створення протоколу в рамках електронного кримінального провадження виглядає так: створення протоколу за допомогою технічних засобів в електронному форматі – підпис протоколу за допомогою кваліфікованого електронного підпису – надсилання документу між системами – доступ слідчого судді, суду до протоколу. Такий процес міжвідомчої взаємодії дозволяє економити ресурси та фокусуватись на кримінальному провадженні, а не бюрократичних процедурах.

Порівнюючи традиційне (паперове) та електронне кримінальне провадження, очевидно є суттєва різниця в алгоритмах виконання процесуальних дій суб'єктами кримінального провадження та зміну процесу комунікації між сторонами і судом. Незмінним залишається завдання кримінального провадження, оскільки захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень є найвищим пріоритетом як традиційного, так і електронного кримінального провадження. Крім цього, електронне кримінальне провадження має на меті:

1) забезпечення прозорості здійснення кримінального провадження, в тому числі при прийнятті процесуальних рішень суб'єктами владних повноважень кримінального процесу;

2) покращення якості роботи правоохоронної та судової системи внаслідок зменшення паперового навантаження і збільшення часу для здійснення електронної процесуальної діяльності;

3) покращення комунікації між суб'єктами та учасниками кримінального провадження, в тому числі підвищення ефективності взаємодії органів досудового розслідування, прокуратури та слідчого судді при проведенні процесуальних дій чи прийнятті процесуальних рішень;

4) фактичне забезпечення стороні захисту, потерпілим та їх представникам можливості ознайомлюватись з матеріалами кримінального провадження без можливості для зловживань посадовим особам правоохоронних органів;

5) мінімізація ризиків щодо можливості зміни відомостей кримінального провадження, їх втрати чи стороннього доступу третіх осіб до матеріалів кримінального провадження.

Детективи Національного антикорупційного бюро України відзначають, що внаслідок реалізації пілотного проекту електронного кримінального провадження та використання інформаційно-аналітичної системи «іКейс» суттєво зменшилось «паперове перенавантаження» та викорінено бюрократичні процеси у взаємодії між прокуратурою і судом, що допомагає зекономити процесуальні часові витрати та підвищити ефективність проведення досудового розслідування, в тому числі завдяки цілодобового доступу до матеріалів кримінального провадження в режимі реального часу з будь якого місцезросташування, що дозволяє невідкладно проводити процесуальні дії та приймати рішення [34].

Процес запровадження електронного кримінального провадження є складний як з технічної, так і з правової сторони. Для належного забезпечення функціонування відомчих інформаційно-аналітичних систем досудового

розслідування та їх інтеграції з Єдиною судовою інформаційно-аналітичною системою необхідно розробити відповідну нормативно-правову базу (Положення про систему, Інструкції з використання, тощо) та забезпечити безперешкодне функціонування матеріально-технічної бази.

А. В. Столітній вважає, що оптимальним варіантом з організаційної та технологічної сторони є запровадження електронного кримінального провадження на базі Єдиного реєстру досудових розслідувань в чотири етапи:

1) вдосконалення функціональної архітектури Єдиного реєстру досудових розслідувань, що передбачає розробку наступних підсистем: електронне досьє кримінального провадження, шаблони електронних процесуальних документів, особистий віртуальний кабінет, управління діяльністю та організаційними правилами, інформаційна безпека, координація та планування; та модернізація діючих підсистем за допомогою аналітики Єдиного реєстру досудових розслідувань та обліку діяльності Єдиного реєстру досудових розслідувань;

2) вдосконалення функціональної архітектури інтеграційного середовища електронного кримінального провадження за допомогою створення модуля обміну структурованою електронною інформацією між Єдиним реєстром досудових розслідувань та Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, що дасть змогу долучити слідчого суддю як суб'єкта кримінального провадження до електронного кримінального провадження;

3) залучення всіх суб'єктів кримінального провадження до електронного кримінального провадження за допомогою зовнішніх ресурсів цифрового обміну повідомленнями, наприклад електронною поштою; інтеграція Єдиного реєстру досудових розслідувань з іншими державними реєстрами та базами даних; налагодження електронної комунікації сторони обвинувачення з суб'єктами владних повноважень;

4) перехід до здійснення електронних кримінальних процесуальних процедур з використанням особистого віртуального кабінету шляхом

вдосконалення функціональної архітектури інтеграційного середовища електронного кримінального провадження, через залучення до електронної системи за допомогою особистого віртуального кабінету спеціалізованих суб'єктів кримінального провадження (адвоката, експерта тощо) [120, с. 305-310].

Проте, на разі, державна стратегія полягає в побудові інституційних внутрішніх інформаційно-аналітичних систем та забезпечення взаємодії компонентів таких систем між собою для надання можливості швидкої та ефективної електронної міжвідомчої комунікації з опцією надсилання матеріалів кримінального провадження між суб'єктами кримінального провадження. Можемо виділити такі етапи запровадження електронного кримінального провадження:

1) підготовка нормативно-правової бази щодо законодавчого регулювання можливості використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій під час кримінального провадження;

2) розробка окремих відомчих інформаційно-аналітичних систем досудового розслідування та Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи;

3) впровадження інтеграційних можливостей розроблених систем взаємодіяти між державними реєстрами та базами даних, в тому числі Єдиний реєстр досудових розслідувань, Єдиний реєстр нерухомого майна, База даних МВС щодо осіб, що знаходяться в розшуку тощо;

4) запровадження можливості двосторонньої взаємодії розроблених систем між собою для обміну повідомленнями, документами та іншою інформацією;

5) впровадження можливості дистанційної участі у судових засіданнях з використанням власних технічних засобів.

Доцільно звернути увагу на розбудову правового підґрунтя забезпечення діяльності інформаційно-аналітичних систем досудового

розслідування та затвердити на законодавчому рівні можливості електронного кримінального провадження.

На цей час у Кримінальному процесуальному кодексі України не передбачено законодавче визначення електронного кримінального провадження та електронної процесуальної діяльності. Також детально не регламентовано можливість використання інформаційно-комунікаційних технологій на стадії досудового розслідування. На разі, стаття 106-1 Кримінального процесуального кодексу передбачає використання інформаційно-аналітичних систем досудового розслідування, однак детально не регулює порядок здійснення провадження за допомогою системи, а містить бланкетні норми, відсилаючи до відповідних нормативно-правових актів, що регулюють використання окремих інформаційно-аналітичних систем. Окрім цього, існує певна асинхронність правових норм в межах процесуального закону.

Зокрема, що стосується документів як доказів в кримінальному провадженні, то кримінальний процесуальний закон передбачає, що документом є саме матеріальний об'єкт, який містить відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Стаття 99 Кримінального процесуального кодексу України також дозволяє прирівнювати до оригіналів документів копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах. Згадана стаття не містить згадки про таке поняття як «електронні документи» та не регулює їх використання, що нерідко призводило до неприйняття судами електронних документів як доказів в кримінальному провадженні. Норми щодо використання електронних документів та їх обігу з'явилися у 2021 році, коли в Кримінальний процесуальний кодекс України було доповнено статтею 106-1 «Інформаційно-комунікаційна система досудового розслідування». Частина 5 цієї статті передбачає, що обіг електронних документів у кримінальному

провадженні регулюється іншими законами щодо електронних документів та електронного документообігу. Вбачаємо, що регулювання обігу електронних документів в контексті статті про діяльність інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування є дискусійним. Натомість, доцільно перенести відповідні положення в статтю 99 Кримінального процесуального кодексу «Документи».

Вважаємо за необхідне також доповнити главу 5 Кримінального процесуального кодексу статтею такого змісту: «102-1. Кримінальне провадження може здійснюватися у паперовій та електронній формі. Електронне кримінальне провадження передбачає можливість суб'єктів кримінального провадження здійснювати електронні процесуальні дії за допомогою інформаційно-аналітичних систем досудового розслідування та Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи без потреби створення паперового аналогу результату таких процесуальних дій». Про необхідність законодавчого визначення електронної форми також свідчить використання в кримінальному процесуальному законі термінів «дистанційне досудове розслідування» (ст. 232 КПК) та «дистанційне судове провадження» (ст. 336 КПК), які є першими фундаментальними кроками для реалізації ідеї електронного кримінального провадження.

Вбачаємо, що матеріально-правове вираження інформатизації кримінального провадження ознаменувало впровадження електронного кримінального провадження. Проаналізувавши доктрину кримінального процесуального права, можна стверджувати про відсутність єдиного підходу щодо тлумачення та розуміння нового явища, що негативно впливає на розвиток законодавства. У зв'язку з чим наразі існує певна асинхронність законодавчого підходу щодо нормативного врегулювання зазначеного явища. Розмежування електронного кримінальної процесуальної діяльності та кримінальної процесуальної діяльності з використанням технічних та інформаційно-аналітичних засобів дасть теоретичне підґрунтя для

подальшого розвитку інформатизації кримінального провадження, як напрямку, так і кримінальної процесуальної політики України в цілому.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ І ДОСВІД ІНФОРМАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

XXI століття характеризується бурхливим розвитком науки та технологій, новими віяннями на політичній арені, що, безумовно, впливають на соціально-економічні процеси як на національному, так і на міжнародному рівнях. Внаслідок глобалізації на політичній арені з'являються нові недержавницькі (non-government) суб'єкти, що виникають як відповідь сучасним викликам та загрозам. Міжнародні організації, об'єднання, транснаціональні групи формують нові "центри сили", метою яких є встановлення спільних правил, принципів та підходів для регулювання транскордонних суспільних відносин. Слушною є думка Р. В. Войтович, що на сучасному етапі розвитку Україна повинна зосередити свою увагу на пошуку шляхів налагодження взаємодії з глобальним світом для визначення її місця та ролі на світовій арені [12].

І. Г. Каланча зазначає, що зарубіжний досвід трансформації судової процедури з паперової в електронну форму має позитивні результати, зокрема щодо економії процесуальних ресурсів, інклюзивність, спрощення процесу судового розгляду [37, с. 269-270]. В Україні активно ведуться наукові та законодавчі розробки щодо діджиталізації публічної влади шляхом впровадження електронної демократії [44]. Основою демократичного устрою є судова влада. Реалізація кримінальної процесуальної політики шляхом забезпечення технічної та правової можливості функціонування електронного кримінального провадження та електронного кримінального судочинства, дасть змогу підвищити ефективність діяльності органів кримінальної юстиції, ступінь довіри населення до правоохоронних органів та забезпечить прозору комунікацію між судом та учасниками кримінального провадження.

З метою формування та поглиблення дружніх відносин, створення сприятливих умов для ефективної і взаємовигідної співпраці, що сприятиме соціально-економічному розвитку, Україна веде активну політичну участь на

світовій арені та є країною-учасницею значної кількості міжнародних організацій.

У 1995 році Україна вступила до Ради Європи [101], метою якої є досягнення єдності між членами організації для захисту та розробки принципів і стандартів, а також сприяння економічному та соціальному прогресу країн-учасниць [118].

Основною умовою для вступу країн до Ради Європи є визнання державою принципу верховенства права та прийняття на себе зобов'язання забезпечення неухильного дотримання прав та свобод людини на території цієї держави. Міждержавна організація покликана забезпечити ефективну комунікацію та співпрацю між іноземними державами для забезпечення норм ліберальної демократії.

Ключовим органом є Комітет міністрів Ради Європи – один із статутних органів Ради Європи, що визначає напрямки діяльності Ради Європи, а також формує Рекомендації або готує конвенції та угоди міжнародної співпраці.

Україна як член Ради Європи зобов'язана дотримуватись Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи. У зв'язку з цим доцільно розглянути основні нормативно-правові акти Комітету Міністрів Ради Європи у сфері запровадження та регулювання електронного судочинства та електронного кримінального провадження.

Першим спробою закріпити порядок здійснення інформатизації судових процесів на міжнародному рівні було прийняття Рекомендації № R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах, що ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 11 вересня 1995 року [109]. Комітет Міністрів Ради Європи наголошує на тому, що однією з умов справедливого застосування закону є обізнаність сторін про судову практику. Враховуючи масштабну цифровізацію усіх сфер життєдіяльності суспільства, в тому числі і в правозастосовній діяльності та зростання користувачів комп'ютеризованих систем, Комітетом було

рекомендовано урядам держав-членів Ради Європи вжити належних заходів щодо створення, технічного забезпечення та вільного доступу до інформаційно-пошукових систем інформації про судову практику. Завданнями створення таких пошукових систем є, в тому числі сприяння єдності судової практики ("Rechtssicherheit" – надійності права), поширення інформації про нові судові рішення (для розвитку правової бази в галузях, що стрімко розвиваються, а також сприяння науковим дослідженням у сфері судової практики.

У свою чергу зазначимо, що для виконання положень згаданої Рекомендації та з метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в Україні 1 червня 2006 року запрацював Єдиний державний реєстр судових рішень, до якого вносяться усі рішення судів України в цивільних, господарських, адміністративних справах, а також справах про адміністративні та кримінальні правопорушення [79]. Метою запровадження такого реєстру є забезпечення прозорого доступу до судових рішень, що забезпечить вільний доступ громадян до судової практики та можливості публічних обговорень таких рішень [79]. Таке нововведення позитивно вплинуло на побудову громадського суспільства в Україні та демократизацію судової гілки влади. Наукова спільнота, вивчаючи рішення судів, окреслює основні проблемні моменти правозастосування та має можливість комплексно працювати над теоретичною базою змін до законодавства з метою покращення якості регулювання правовідносин та надання публічних послуг населенню. Правники отримали вільний доступ до судової практики, що значною мірою спрощує та економить ресурси при підготовці та аналізі юридичних справ, завдяки чому є тенденція зростання рівня надання правничих послуг. Населення за допомогою вищезгаданого реєстру має можливість здійснювати громадський контроль за діяльністю представників судової гілки влади через аналіз таких рішень та виявленню зловживань серед суддів.

Своє продовження запровадження електронних процедур в судочинстві отримало в Рекомендації Rec (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи 28 лютого 2001 року [110]. Сучасні інформаційні технології стали незамінним способом ефективного управління. На думку Комітету Міністрів Ради Європи участь громадян у житті їхньої держави також і в сфері правосуддя може бути покращена завдяки сучасним інформаційно-телекомунікаційним технологіям [110].

Проблемними питаннями залишаються забезпечення дотримання гарантій статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [27], враховуючи що комп'ютеризовані системи значно частіше використовуються для правових досліджень, внаслідок чого зростає кількість і складність судових рішень, а в подальшому призводять до дедалі ширшого використання інформаційних пошукових систем.

За результатами аналізу прийнятих рекомендацій, вважаємо, що інформаційні технології слід розглядати як інструмент покращення адміністрування судочинства та спрощення доступу осіб до правової інформації, що забезпечує кожному рівні можливості для задоволення їхніх інтересів у стосунках з державою. Рекомендація передбачає запровадження таких принципів надання судових та юридичних послуг між державою та громадянами:

- 1) забезпечення доступності правової інформації в електронній формі. Даний принцип полягає в наданні можливості громадянам отримати безкоштовно текст закону у тому вигляді, в якому він був прийнятий, а також внесення подальших виправлень чи змін. Відповідний текст повинен бути в легкодоступному електронному форматі, що реалізується шляхом створення єдиного та легко впізнаваного користувацького інтерфейсу. Державам варто впроваджувати цей принцип на усіх законодавчих та адміністративних рівнях: національному, регіональному, місцевому;

2) доступ до державних електронних реєстрів у галузі права. Враховуючи вимоги національної безпеки та приватності необхідно створити державні реєстри в сфері права, а також довідник відповідних реєстрів. Користувачі мають отримати можливість використання відповідних довідників у доступний спосіб без додаткових обмежень з боку держави, окрім випадків захисту національних інтересів та приватної інформації фізичних осіб;

3) взаємодія судових установ із громадськістю. Передбачає суттєве спрощення комунікації населення з судами та іншими юридичними установами (органами державної влади) завдяки можливості використання інформаційно-технічних засобів. Судова інформація має публікуватись в мережі Інтернет, бути достовірною та загальнодоступною. Держава має забезпечити, на скільки це можливо, повноту відомостей, які вона надає фізичним особам та представникам приватного сектору. Необхідною умовою є забезпечення збереження конфіденційної інформації та дотримання вимог протоколів безпеки даних. Даний принцип реалізовується шляхом запровадження можливості: відкриття провадження за допомогою електронних засобів; здійснення судових процесуальних дій використовуючи середовище електронного документообігу; функціонування судової інформаційної системи, в якій заінтересовані особи можуть отримати відомості про хід та результати розгляду справи; отримання результатів судового провадження в електронній формі поза судовій системі; отримання доступу до правової інформації, що сприятиме ефективному захисту сторонами своїх прав (нормативно-правові акти, відомості про судові процедури, бібліотека судових прецедентів країни судочинства тощо);

4) реалізація стратегічних питань. Державам-членам необхідно дотримуватись матриці стратегічних питань щодо трьох основних секторів (термінів): правова інформація, державні реєстри, судові процедури. Термін «правова інформація» включає в себе усі тексти законів, підзаконних нормативно-правових актів, міжнародних угод, які визнані державою

судочинства, а також судові рішення, які важливі в судовому процесі (судові прецеденти, узагальнення судової практики вищими судами тощо). Поняття «державні реєстри» містить в собі усі державні реєстри, власниками (розпорядниками) яких є суди та/або інші державні органи, до яких громадськість має право звертатись щодо загальної інформації, а також відомостей, що стосуються більш специфічних питань. Дефініція «судові процедури» охоплює інформацію щодо загальних правил судового провадження, правил судової процедури, інформацію зі справ і матеріали зносин з судами. Вищезгадані три сектори повинні відповідати принципам наявності, доступності, своєчасності, точності, автентичності, авторського права, відповідальності, оплати, конфіденційності, зрозумілості [110].

Також передбачається створення єдиного шляху інформації щодо правових джерел національного та європейського законодавства. Комітет Міністрів наголошує державам-членам Ради Європи, що реалізуючи цей принцип, важливо усім сторонам прагнути досягнути взаємопов'язаних результатів, що передбачає співпрацю між національними організаціями та представниками європейських і світових спільнот [110]. Внаслідок такої співпраці очікується забезпечення синергії між усіма системами, до яких громадськість матиме доступ через загально відому мережу Інтернет. Пропозицією є реалізація проекту єдиного загального шлюзу, через який користувачі могли б отримати доступ до правової інформації та джерел не тільки на національному рівні, а й до інформаційних джерел інших країн, союзів, міжнародних організацій тощо;

5) управління. Передбачається створення інституціолізованої спеціальної компетенції та управління в усіх структурах, що працюють з інформацією, а також перегляд системи документообігу для досягнення ефективності такого управління. Комітет Міністрів не розглядав технічні аспекти щодо створення електронного документообігу та забезпечення як апаратного (hardware), так і програмного (software) забезпечення;

б) користувацьке середовище. Держави-члени зобов'язані заохочувати та навчати своїх громадян користування новітніми технологіями та надавати базову інформацію про правову систему. Інтерфейс та конструкція правових систем повинні бути дружніми та зрозумілими для усіх користувачі. Пріоритетом має виступати поширення думки серед суспільства про те, що: а) усі офіційні нормативно-правові акти є у вільному електронному доступі; б) будь який користувач у простий спосіб може отримати необхідну та вичерпну правову інформацію. Для штату суддів та працівників апарату суду держава зобов'язана здійснювати достатні послуги щодо підготовки і супроводу судових та правових інформаційних систем;

7) навчання і підготовка. Існує необхідність створення навчальних програм для забезпечення необхідних навичок для використання новітніх технологій та державних інформаційних систем. Такі програми необхідно реалізовувати не тільки для «дорослої» цільової аудиторії, але вже на ранніх етапах шкільної освіти з метою виховання інформаційно грамотних членів суспільства;

8) технічні питання. Необхідно розробити та погодити відповідні методики щодо врегулювання правових і технічних аспектів запровадження категорій електронних платежів, електронних підписів, систем безпеки та стандартів захисту інформації [110].

Зазначені принципи є основоположними базисами побудови електронного судочинства в європейському просторі. Одним з пріоритетних завдань України є побудова електронної демократії та електронного судочинства. Доцільно запозичити та реалізувати згадані галузеві принципи при розробці Концепції запровадження електронного судочинства та Концепції реалізації електронного кримінального провадження. Ключову увагу звертаємо на принцип реалізації стратегічних питань. Матричне визначення ключових елементів національної судової системи та системи кримінальної юстиції та перевірка реалізації згаданих об'єктів через призму принципів доступності, точності, своєчасності та відповідальності забезпечать

підвищення рівня надання правових послуг і якості роботи органів кримінальної юстиції, що в свою чергу призведе до реалізації статті 6 Європейської конвенції з прав людини щодо доступності до правосуддя.

Наступним міжнародно-правовим актом у галузі електронного судочинства є Висновок №14 (2011) Консультативної Ради Європейських Суддів Комітету міністрів Ради Європи про правосуддя та інформаційні технології (ІТ), прийнятий 9 листопада 2011 року [11]. Передбачається, що застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій має на меті полегшити доступ користувачів до судів та укріплювати гарантії, передбачені статтею 6 Європейської конвенції з прав людини, а саме доступ до правосуддя, неупередженість, незалежність судді, справедливість та розумні строки розгляду справ. Консультативна рада суддів розглядає сучасні інформаційні технології як інструмент удосконалення адміністрування суду та один з основних засобів доступу громадян до судів. У свою чергу, новітні технології не повинні негативно впливати чи бути перешкодою суддівській діяльності. У зв'язку з цим, судді, як основні стейкхолдери, повинні брати участь в оцінці впливу та результатах впровадження інформаційних технологій в судові процедури.

Важливим є забезпечення гарантії, що навіть короткострокові перебої інформаційно-комунікаційних технологій не будуть уповільнювати або іншим чином негативно впливати на роботу судів. Також, Висновок звертає увагу на необхідність забезпечення відповідного рівня захисту та збереження інформації. Відомості, які містяться в реєстраційних журналах, матеріалах справ, підготовчих документах та проектах рішень, у судових рішеннях, та статистика стосовно оцінки діяльності суддів й управління судом є чутливими даними та повинні мати захист відповідного рівня безпеки від несанкціонованого доступу та втручання третіх осіб. Вільний доступ до судових рішень та онлайн трансляцій можуть порушувати особисті немайнові права фізичних осіб, тому необхідно забезпечити такий доступ до судових

рішень, що акцентує увагу на судовій практиці та знеособлює сторін судової справи.

У зазначеному Висновок №14 (2011) підкреслено, що інформаційні технології, наразі, є важливим елементом міжнародної та європейської співпраці в сфері судочинства. Зокрема, передбачається активне використання новітніх технологій як спосіб обміну необхідними відомостями, направлення запитів до іноземних судів, повідомлення держав-членів про судові документи та транскордонне дослідження доказів за допомогою, в тому числі відеоконференцій. Тобто використання інформаційних технологій спрощує доступ до правосуддя, покращує його прозорість та ефективність [11].

Консультативна Рада Європейських Суддів рекомендує розглянути можливість взаємного доступу між національними правовими інформаційними системами з подальшою перспективою створення єдиної міжнародної правової системи для європейських країн [11]. Як приклад, у висновку згадується рішення держав-членів Європейського союзу щодо відкриття проваджень у цивільних справах у спорах між громадянами різних країн в електронному форматі та широке застосування відеоконференцзв'язку в рамках міжнародних співпраць [11].

У аналізованому Висновку №14 (2011) зазначається, що використання інформаційних технологій сприятиме покращенню комунікації між судами, як державними інституціями, та засобами масової інформації [11]. Консультативна Рада Європейських Суддів також підтримує розвиток електронних судових практик шляхом ініціювання судового провадження в електронному вигляді, забезпечення функціонування електронного документообігу та впровадження електронної історії руху справи. В свою чергу, можливість використання технологій відеоконференції полегшить проведення судових засідань з точки зору забезпечення гарантій безпеки, а також можливості дистанційної участі свідків чи експертів.

Не зважаючи на очевидні позитивні зміни судового процесу внаслідок використання новітніх технологій, Консультативна Рада Європейських Суддів

також звертає увагу на істотні умови, ігнорування яких може негативно вплинути на судоустрій та судові провадження [11].

Першочергово у Висновку №14 (2011) наголошується, що впровадження використання інформаційно-комунікаційних технологій не повинно шкодити «людському обличчю» та спричинити деритуалізації судового процесу. Потрібно унеможливити сприйняття громадянами судочинства як суто технологічного процесу та запобігти дегуманізації правосуддя, оскільки воно стосується першочергово людей як особистостей та суперечок між ними. Важливою складовою судових процедур є оцінка суддею поведінки сторін під час судових засідань. Застосування сучасних комунікаційних технологій під час судових процедур не повинні знеособлювати учасників та набувати виключно формалізованого вигляду.

Впровадження таких технологій також не повинно обмежувати чи створювати загрозу процесуальним правам сторін, зокрема категорії громадян, що не мають доступу до інформаційно-комунікаційних технологій чи необхідних навичок для їх використання. У зв'язку з цим існує необхідність збереження традиційного способу реалізації та доступу до судової інформації.

Проблемним також є питання щодо забезпечення безперебійної роботи технічних засобів. Консультативна Рада Європейських судів наголошує, що у будь якому разі правосуддя не може існувати окремо від осіб [11]. Розвиток технологій та їх використання удосконалюють здійснення правосуддя, але в жодному разі не повинні підривати основоположні принципи Європейської конвенції з прав людини або порушувати гарантії чи процесуальні права сторін, в тому числі тих, що не мають вільного доступу до таких технологій. Станом на момент дослідження Україні гостро стоїть питання щодо технічного забезпечення органів кримінальної юстиції. В умовах воєнного стану та значного дефіциту бюджету фінансування апаратів відповідних органів з метою оновлення технічно-матеріальної бази мінімізовано або ж повністю припинено.

У зв'язку з цим для України доцільно реалізовувати поступовий перехід від традиційного (паперового) до електронного кримінального судочинства обов'язковим етапом якого буде «перехідний» період. Основною рисою такого періоду буде збереження традиційних судових процедур, що забезпечать можливість реалізації своїх процесуальних прав та обов'язків категорії населення, що не володіють сучасними технологіями, а також запровадження і використання електронних судових процедур, які допоможуть уникнути зайвого паперового навантаження та сприятимуть швидкому розгляду судових справ. Пріоритетним завданням держави повинно стати поширення відповідної правової інформації щодо положень використання інформаційно-технічних засобів, а також забезпечення можливості щодо використання особами власних технічних засобів та проведення комплексних заходів щодо навчання населення відповідним засобам і технологіям.

Приєднання України до Ради Європи знаменувало підтримку європейських цінностей, прагнення до забезпечення високих стандартів захисту прав людини та закріпило демократичний шлях розвитку держави.

У 2013 році Україна підтвердила своє прагнення інтеграції до європейської спільноти задля забезпечення розвитку соціальних інституцій країни та забезпечення високого рівня дотримання прав і свобод людини [108].

Враховуючи європейський вектор розвитку України та бажання стати країною-членом Європейського Союзу, доцільно проаналізувати нормативно-правові акти унії, що регулюють електронну процесуальну діяльність [76; 13; 126]. Дослідження стандартів європейської спільноти також спростить процес гармонізації національного законодавства, що є обов'язковим для країн-членів Європейського Союзу.

Перші спроби регулювання електронного судочинства було здійснено шляхом прийняття та публікації Комісією ЄС «На шляху до Європейської стратегії електронного правосуддя» [160]. Стратегія передбачала створення єдиного «Європейського порталу» (European Portal) для покращення доступу до правосуддя та сприяння транскордонної правової допомоги між країнами-

членами ЄС. Відповідна стратегія передбачала наступні напрямки для розвитку електронного судочинства:

1) створення єдиного реєстру злочинів та осіб, що їх вчинили (Criminal Record Database). ЄС передбачає можливість створення спільної бази злочинів та осіб, що їх вчинили, для усіх країн-членів з метою використання таких даних при повторному вчиненні згаданими особами злочинів на території країн-членів;

2) підтримка впровадження можливості використання відеоконференцій в кримінальному судочинстві. Реалізація такої можливості має на меті забезпечити дотримання усіх процесуальних прав та гарантій вразливих осіб під час судового допиту (неповнолітні, жертви, тощо);

3) допомога технологій при перекладі. Розробка технічних інструментів для забезпечення перекладу юридичних термінів мови офіційного провадження на мову, якою володіє особа, забезпечить реалізацію основоположних прав учасників кримінального процесу [160].

21 березня 2009 року Радою Європейського Союзу було прийнято Багаторічний план впровадження Європейського електронного правосуддя на 2009-2013 рр. (Multi-annual European e-Justice action plan 2009-2013) [151]. Ним передбачено створення трьох критеріїв доступності Європейського електронного правосуддя для населення та державних правових інституцій:

1) зона впливу. Європейське електронне правосуддя має на меті створення єдиної європейської судової зони з використанням інформаційно-комунікаційних засобів. Таким чином, проекти, пов'язані із створенням Європейського електронного правосуддя повинні бути доступними та прийнятними для усіх країн-членів;

2) підтримка існуючих правових проектів. Створення Європейського електронного правосуддя не повинно обмежувати інших правових ініціатив країн-членів, а забезпечувати можливість якісної та швидкої реалізації своїх прав учасниками кримінального провадження;

3) служити на користь інтересів європейських громадян. Європейські громадяни повинні отримати якнайшвидше можливість практичного користування послугами Європейського електронного правосуддя для захисту своїх прав та інтересів [151].

Результатом цього Плану стало створення Європейського порталу електронного правосуддя (European E-Justice Portal), на якому європейські громадяни можуть отримати практичну судову інформацію рідною мовою. Портал має на меті підвищити прозорість діяльності суду, покращити доступ громадян до правосуддя та отримати необхідну правову інформацію щодо можливостей захисту прав та інтересів.

Ще одним нововведенням стало створення eCODEX (e-Justice Communication via Online Data Exchange) – система онлайн-комунікації в рамках Європейського електронного правосуддя, в розробці якої брали участь представники національних міністерств юстиції, Рада адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи (CCBE), Нотаріальна Рада ЄС (CNUE), організація з розробки та просування стандартів для обробки структурованої інформації (OASIS) [146]. Метою такої системи є можливість забезпечення функціонування транскордонних правових процесів щодо обміну інформацією, доказами та матеріалами справ.

Продовження запровадження Європейського електронного правосуддя отримало в затвердженні Радою Європейського Союзу 14 червня 2014 року Багаторічний план впровадження Європейського електронного правосуддя на 2014-2018 рр. (Multi-annual European e-Justice action plan 2014-2018) [152]. Метою плану є продовження розвитку попередніх проектів для подальшої територіальної еволюції європейської зони правосуддя. Передбачається доповнення Європейського порталу електронного правосуддя функціями «Знайти адвоката», «Знайти нотаріуса». Також передбачається зобов'язання держав-членів щорічно оновлювати національну правову інформацію та забезпечення контролю за дотриманням цих вимог.

Європейський портал електронного правосуддя отримав взаємозв'язок між національними реєстрами, як бізнес-реєстри, реєстр боржників, земельний реєстр, тощо. Передбачається також додання функції «Юридичний переклад», де громадяни зможуть отримати допомогу щодо усного чи письмового перекладу судової інформації, документів та інших даних в он-лайн режимі.

Крім того оновлено функціонал eCODEX та створено додаткові функціональні можливості щодо обміну інформацією, що стосується взаємної правової допомоги у сфері обміну ув'язненими, фінансових санкцій та платежів.

13 березня 2019 року прийнято Стратегію Європейського електронного правосуддя та План впровадження на 2019-2023 рр (European e-Justice Strategy and Action Plan 2019-2023) [153]. Для подальшої реалізації проекту Європейського електронного правосуддя об'єктами фокусу уваги є:

- 1) покращення доступу до інформації шляхом постійного її доповнення, оновлення та роз'яснення;
- 2) продовження цифровізації судових та позасудових процедур з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій запису для покращення доступу до правосуддя та реалізації громадянами своїх процесуальних прав;
- 3) забезпечення технічної можливості взаємозв'язку між національними програмами електронного правосуддя країн-членів ЄС та Європейського електронного правосуддя для створення єдиного простору Європейського електронного правосуддя.

Крім того передбачається застосування досягнутих результатів Європейського електронного правосуддя та Європейського порталу електронного правосуддя не тільки в кримінальному, але й в цивільному процесі.

Актуальною є Стратегія Європейського електронного правосуддя на 2024-2028 рр (European e-Justice Strategy 2024-2028) [154]. Зазначається, що ріст використання технологічних засобів інструментів призвів до зростання

очікування громадян щодо надання державою цифрових послуг та цифровізації судових процесів в цілому [154]. У зв'язку з цим актуальними залишаються завдання щодо забезпечення належного доступу до правосуддя в умовах діджиталізації, покращення електронної комунікації між органами юстиції, в тому числі кримінальної, громадянами та судами, а також продовження розвитку судових програм. Метою програми є створення Європейської електронної точки доступу в системі eCODEX, завдяки якій фізичні та юридичні особи, їхні представники, захисники, а також органи державної влади зможуть обмінюватись інформацією в рамках кримінального провадження через надійні та безпечні цифрові канали.

Стратегія звертає увагу на необхідність розробки комплексних дій, які пов'язані з необхідністю оперативного реагування на нові цілі та виклики, які спричинені стрімким розвитком новітніх технологій, в тому числі активному поширенню технологій штучного інтелекту. Зокрема, сформульовано дві групи принципів, які повинні застосовуватись про створенні Європейської електронної точки доступу: базові та операційні принципи [154].

До базових принципів цифрового реформування правосуддя в межах Європейського Союзу належать такі:

- 1) повага до основних прав;
- 2) доступ до правосуддя;
- 3) людиноцентризм;
- 4) подолання цифрового розриву;
- 5) цифрове розширення можливостей користувачів;
- 6) сталість.

Повага до основних прав передбачає, що всі ініціативи та новації в контексті цифрової трансформації правосуддя повинні поважати судову незалежність як окремої гілки влади та відповідати принципу верховенства права. Особливу уваги країни-члени повинні приділяти впровадженню інноваційних технологій в кримінальному судочинстві, де використання ІТ засобів, в тому числі дистанційних технологій, можуть спричинити порушення

прав підозрюваного та обвинуваченого, зокрема права на справедливий суд, права бути присутнім у судовому процесі та права на ефективний захист. Країни-члени також повинні бути готовими до нових викликів, що спричинені технологіями, в тому числі в рамках судочинства не допускати порушення кібербезпеки, не допускати поглиблення цифрового розриву, виявляти несвідому дискримінацію через упередженість алгоритмів чи наборів даних, які використовуються в судочинстві.

Доступ до правосуддя є ключовим елементом демократичного устрою. Цифрова трансформація суттєво змінила життя та звички людей, в тому числі і в комунікації населення з державою. Судові системи повинні пристосовуватись до вимог новітнього часу та забезпечувати можливість використання громадянами технологічних можливостей в міру необхідності. Перспективою подальшої цифровізації судових систем країн-членів, а також використання технологій штучного інтелекту в системах судочинства є сприяння та покращення доступу усіх категорій населення до правосуддя в країнах-членах ЄС.

Людиноцентризм передбачає, що усі зусилля країн у сфері цифровізації правосуддя повинні бути зосереджені на потребах людей. Послуги повинні бути доступні для всіх, пристосовані до потреб людей та відповідати високим стандартам. Потреби всіх людей, в тому числі тих, хто не має цифрових навичок чи інструментів, повинні бути задоволені однаково, забезпечувати ефективну участь і залучення до судових процесів. Робота над тим, щоб судові системи були більш доступними, ефективними та прозорими є пріоритетним напрямом стратегії та є необхідною для зміцнення довіри між людьми та державними установами.

Подолання цифрового розриву сприяє забезпеченню функціонування справедливого та збалансованого правосуддя на території Європейського Союзу. Принцип передбачає необхідність збалансування рівня цифровізації правосуддя у всіх державах-членах Європейського Союзу шляхом обміну досвідом та просуванням ідеї цифрової трансформації правосуддя.

Цифрове розширення можливостей користувачів передбачає проведення навчання населення для отримання необхідних навичок, що забезпечить можливість таких осіб повністю використовувати їхні права та можливості. 46% європейських громадян не мають базових цифрових навичок та ресурсів, що унеможлиблює їхню участь в цифровому правосудді [154]. У зв'язку з цим країни-члени повинні надати їм можливість отримання відповідні знання, необхідні для доступу до цифрових послуг, для забезпечення фактичної можливості такої категорії населення використовувати свої права при здійсненні правосуддя. Особливу увагу країни-члени повинні приділити навчанню фахівців у галузі правосуддя. Просування використання цифрових інструментів та ресурсів серед фахівців у галузі права підвищить їхню здатність ефективно орієнтуватися як у національних, так і в європейських правових рамках, тим самим забезпечуючи узгодженість застосування законодавства.

Сталість передбачає, що кожна послуга електронного правосуддя повинна бути впроваджена та функціонувати сталим чином, що її економічний, екологічний та соціальний вплив можна передбачити та підтримувати в довгостроковій перспективі.

До *операційних принципів цифрового реформування правосуддя* в межах Європейського Союзу належать такі:

- 1) одноразового введення;
- 2) цифровий формат за замовчуванням;
- 3) інтероперабельність та кібербезпека;
- 4) динамічне правосуддя;
- 5) аналітика даних;
- 6) відкритий код.

Одноразовість введення передбачає необхідність уникнення надлишкових процедур та зайвого навантаження на громадян щодо повторного введення інформації. Передбачає необхідність автоматичного використання інформації, яка хоча б один раз була вже внесена в систему.

Цифровий формат за замовчуванням дозволить спростити процеси, зменшити паперову роботу та підвищити загальну ефективність судових розглядів. Нова система правосуддя повинна бути задумана як цифрова послуга, проте забезпечити збереження традиційної альтернативи для забезпечення права на захист та доступ до правосуддя категорії осіб, які не володіють цифровими технологіями на достатньому рівні.

Інтероперабельність та кібербезпека дозволить забезпечити швидкий та безперешкодний обмін даними між різними системами та органами, що забезпечить підвищення рівня співпраці між різними установами та між різними національними правовими інституціями. До такого обміну даними повинні застосовуватись сучасні стандарти інформаційної безпеки та кібербезпеки.

Динамічне правосуддя передбачає необхідність врахування унікальних обставин осіб та установ, в тому числі їхні можливості та навички, для обрання найбільш ефективних технологій для побудови системи, яка адаптується під усіх користувачів.

Аналітика даних закріплює необхідність збору, аналізу та публікації відкритих даних з метою підвищення рівня прозорості систем та підвищення рівня довіри людей до правосуддя.

Відкритий код обумовлює потребу створення та використання програмного забезпечення під ліцензіями відкритого коду у контексті відповідної структури захисту даних. Перевагою використання програмного забезпечення під ліцензією відкритого коду в першу чергу є нижча загальна вартість володіння та обслуговування. Крім того очікується, що використання такого програмного забезпечення буде здійснювати стимулювання інновацій та залучення додаткових інвестицій. Крім того, відкритий код може сприяти перевірці та довірі до правоохоронних органів та судових органів.

Чинна Європейська Стратегія електронного правосуддя враховує можливість використання інформаційних технологій з врахуванням балансу між технічними можливостями та правовими цінностями, які є основою для

Європейського Союзу. Особливістю є розробка відповідної політики впровадження цифрового судочинства та її системи принципів, які повинні враховуватись усіма країнами-членами. Вперше згадується про необхідність подолання цифрового розриву між країнами з метою забезпечення усім громадянам ЄС рівних можливостей в сфері правосуддя на території усіх країн-членів.

В Україні наразі електронна комунікація в кримінальному провадженні між особами та судом здійснюється через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, а спілкування органів досудового розслідування, прокуратури та суду – через інформаційно-телекомунікаційні системи досудового розслідування та їх взаємозв'язок з Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою. Логічним є застереження що, після вступу України до Європейського Союзу та впровадження Європейської електронної точки доступу, користувачам вітчизняних інформаційно-телекомунікаційних систем прийдеться здійснити перехід на єдину європейську систему.

Хоча в Стратегії зберігається національне волевиявлення щодо підключення до системи e-CODEX, проте Європейський Союз наголошує, що Стратегія стосується всіх держав-членів, та звертає увагу на запровадження обов'язкового підходу до надання електронного правосуддя та забезпечення транскордонного кримінального співробітництва країн-членів на основі підсистем e-CODEX.

Поштовхом для розвитку інформатизації кримінального провадження в частині переходу до електронної форми кримінального провадження вбачаємо застосування в Стратегії принципу «електронна форма за замовчуванням». Варто зазначити, що Україна самостійно теж поступово впроваджує такий підхід, зокрема шляхом визначення за замовчуванням електронної форми комунікації між адвокатами, нотаріусами, приватними виконавцями, арбітражними керуючими, юридичними особами публічного права та судом.

Стратегія також передбачає впровадження технологій аналізу даних та штучного інтелекту в судові процеси.

Важливою складовою електронного кримінального провадження в країнах Європейського Союзу є Європейський ордер на арешт (European arrest warrant) [148]. Це наказ про арешт, виданий однією з країн-членів ЄС з метою притягнення до відповідальності особи, звинуваченої в злочині або вже засудженої в іншій країні-члені, що побудований на принципі взаємного визнання рішень національних судів країн-членів. У результаті цього спрощено процедуру екстрадиції осіб між країнами-членами ЄС, що позитивно впливає на швидкість здійснення кримінального правосуддя. Комунікація щодо надсилання та виконання Європейського ордеру на арешт між країнами здійснюється за допомогою eCODEX у двосторонньому форматі:

1) країна, яка прийняла рішення про Ордер, надсилає країні, де знаходиться суб'єкт, електронний Європейський ордер на арешт та інші електронні документи, що пов'язані з таким рішенням і свідчать про необхідність екстрадиції відповідної особи.

2) країна, яка здійснює екстрадицію особи, надсилає Країні, яка прийняла рішення про Ордер, інформацію про затримання та фактичну передачу суб'єкта до цієї країни [148].

Країна, у якій заарештовано особу, повинна прийняти рішення про виконання Ордеру протягом 10 днів у випадку, якщо затримана особа погоджується на її передачу країні, яка прийняла рішення про Ордер. У випадку, якщо затримана особа заперечує щодо її видачі країні, яка прийняла рішення про Ордер, Країна, де заарештовано особу, повинна прийняти остаточне рішення про виконання Ордеру протягом 60 днів після арешту такої особи. Розшукувана особа повинна бути передана якнайшвидше у дату, узгоджену між відповідними органами, і не пізніше ніж через 10 днів після прийняття остаточного рішення про виконання Європейського ордеру на арешт.

На даному етапі Європейський ордер на арешт активно використовується державами-членами ЄС, зокрема в розслідуванні резонансних справ. У 2022 році 27 країн-членів ЄС видали сумарно 13 335 Ордерів на арешт. З дня арешту особи процедура передачі за вимогою Ордера триває в середньому 20,48 днів, у випадку, якщо розшукувана особа дала згоду на її видачу, і 57,29 днів, коли така особа не дала згоди [148].

Відповідно до тенденцій, виявлених у попередні роки, найпоширенішими видами злочинів, у яких застосовували Європейський ордер на арешт були: злочини, пов'язані з крадіжками та злочинним пошкодженням майна (1963 ордерів); злочини у сфері обігу наркотичних засобів (1711 ордерів); шахрайство і корупція (1254 ордерів). Така кількість свідчить про високий рівень співпраці країн-членів Європейського Союзу у сфері кримінального правосуддя [148].

Участь України в програмі видачі засуджених осіб сприятиме виконанню завдання кримінального провадження щодо невідворотності покарання за кримінальне правопорушення.

Дослідивши досвід закордонних країн та міжнародно-правове регулювання можемо відзначити світову тенденцію на всіх частинах земної кулі щодо необхідності інформатизації кримінального провадження та судочинства. Використання інформаційно-телекомунікаційних технологій повинно стати додатковою гарантією прав осіб і не бути причиною їх порушення. Варто зазначити, що Україна неухильно дотримується міжнародних нормативно-правових актів щодо інформатизації кримінального провадження та, з метою інтеграції норм європейського законодавства в національне, поступово впроваджує електронне кримінальне провадження та електронне кримінальне судочинство відповідно до світових стандартів.

Європейський вектор України та бажання вступу до Європейського Союзу передбачають потребу гармонізації національного законодавства до стандартів ЄС. Крім того впровадження інформаційних технологій в кримінальній юстиції України розпочалось відносно недавно. Доцільно

дослідити досвід зарубіжних країн та стандарти інформатизації кримінального провадження, визначені міжнародними інституціями, а також досвід інформатизації кримінального провадження за кордоном.

І. Г. Каланча зазначає, що «у сфері електронної комунікації суб'єктів кримінального процесу та електронного кримінального провадження Україна потребує впровадження системного та послідовного підходу» [38, с. 43]. У зв'язку з цим актуальним є питання щодо дослідження практик впровадження електронного кримінального провадження та електронних кримінальних процесуальних процедур в різних системах кримінально-процесуальної політики.

А. В. Столітній також звертає увагу, що «неможливо здійснити критичний аналіз національного законодавства на предмет інформаційного розвитку кримінального провадження без дослідження правового досвіду інших країн» [119, 230 с.].

А. О. Коршун звертає увагу на те, що «багатий досвід шикорого застосування електронного правосуддя через використання інформаційно-комунікаційних технологій присутній в країнах сталої демократії та економіки, що свідчить про важливість розвитку напрямку електронного судочинства в Україні» [48]. Науковець зазначає, що «поняття «електронне правосуддя» як складова моделі електронного уряду має характер інтернаціонального правового явища, що має певні закономірності» [48].

Погоджуємось з цим твердженням, однак з необхідністю врахування особливостей правових систем реалізації моделі електронного судочинства, оскільки сучасні правові сім'ї передбачають різні підходи до здійснення правосуддя та діяльності кримінальної юстиції в цілому.

Слушним є зауваження В. В. Попко щодо процесу глобалізації, без якого зараз неможливо розглядати жодне правове явище. Зокрема, автор звертає увагу, що «питанню глобалізації в сфері кримінальної юстиції присвячені рішення та рекомендації конгресів Організації Об'єднаних націй з питань запобігання злочинності та кримінального правосуддя. Беззаперечним є

також твердження про те, що увага держав повинна бути зосереджена на сприянні транскордонного співробітництва щодо запобіганню злочинності шляхом напрацювання спільних стандартів та принципів кримінального права та процесу. У зв'язку з цим закономірним є явище зближення та набуття певних рис схожості між кримінально-правовими та кримінально-процесуальними системами різних країн, що складають систему кримінальної юстиції» [70].

У свою чергу, опираючись на критерії історичного походження, періоду становлення, правової культури, доктрини та правозастосовчої практики В. В. Попко пропонує наступну класифікацію кримінально-правових систем:

- «1) романо-германська система (західноєвропейська континентальна);
- 2) англо-американська (англосаксонська);
- 3) мусульманська;
- 4) соціалістична;
- 5) традиційна» [70].

В. Д. Гапотій, О. Л. Жильцов, Г. І. Воржевітіна враховуючи такі явища як матеріальне право, правотворчість, правосуддя, юридична практика, правовідносини, законність, відповідальність та суб'єктивні права і обов'язки пропонують наступну класифікацію кримінально-правових систем:

- «1) романо-германська система;
- 2) англо-американська;
- 3) релігійна (мусульманська);
- 4) радянська» [61].

Ю. В. Баулін виділяє такі типи кримінально-правових систем:

- «1) романо-германський (західно-європейський континентальний);
- 2) англо-американський;
- 3) мусульманський;
- 4) соціалістичний;
- 5) постсоціалістичний» [121, с.38].

Питання щодо виділення критеріїв та категоризації типів кримінально-процесуальних систем наразі не є предметом наукових дискусій. Незважаючи на те, що дослідження кримінально-процесуальних систем не отримало широкої уваги науковців, слушним є твердження Ю. І. Микитина щодо необхідності проведення типологізації для «визначення основних рис, особливостей кримінально-процесуальних політик країн-членів ЄС задля подальшого вдосконалення української кримінально-процесуальної політики» [55].

Враховуючи ряд ключових факторів, таких як історико-політичний розвиток країни, її форму, реагування на світові тенденції та загрози тощо, Ю. І. Микитин виділяє «наступні ключові моделі кримінально-процесуальних політик країн-членів ЄС:

- 1) англосаксонська, яка характерна для таких складових Великої Британії як Англія та Уельс, а також для Північної Ірландії;
- 2) континентальна (романо-германська), яка поширена в Шотландії та інших країнах-членах ЄС» [55].

Науковець виділяє три основні види континентальної моделі кримінально-процесуальної політики: французький (романський), німецький (германський) та шведський (скандинавський). У свою чергу, в межах німецького (германського) виду континентальної моделі Ю. І. Микитин виділяє такі підвиди:

- «а) центрально і східноєвропейський (Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія);
- б) прибалтійський (Естонія, Латвія, Литва; в) балканський (Словенія, Хорватія) [55].

Вбачаємо за необхідне дослідити підходи та здійснити порівняльний аналіз щодо встановлення стандартів та вимог здійснення інформатизації кримінального провадження, реалізації ідеї електронного кримінального провадження та електронної кримінальної юстиції в континентальній та англосаксонській моделях кримінально-процесуальних політик.

Провідним представником континентальної моделі є *Федеративна Республіка Німеччина*, де кримінальна процесуальна діяльність регулюється Кримінальним процесуальним кодексом Німеччини [149]. Питання інформатизації кримінального провадження та використання інформаційно-телекомунікаційних систем врегульовано главою 4 Кримінального процесуального Кодексу ФРН – «Керування файлами та повідомленнями в провадженні». Встановлено, що електронна форма документування ходу розслідування та судового розгляду є допустимою з врахуванням рішень органів федеральних земель. Крім того обов'язковим є зберігання існуючих паперових носіїв інформації після введення електронної форми документування. Електронні процесуальні документи повинні бути підписані електронним цифровим підписом, а спосіб їх створення, зберігання та передачі повинен відповідати встановленим державою та федеральними органами стандартам кібербезпеки. Безпечними з точки зору процесуального законодавства є наступні способи передачі електронних процесуальних документів:

- 1) використання поштового сервісу або служби розсилки, що прив'язана до облікового запису в системі De-Mail, якщо відправник безпечно увійшов у систему відповідно вимог Закону про розсилку та Закону про розсилку електронної пошти;

- 2) використання відправником спеціальних адрес для правових питань адвокатів або інших поштових адрес відповідно до законодавства та надсилання електронних процесуальних документів на офіційну електронну поштову адресу суду;

- 3) використання відправником офіційної та ідентифікованої поштової адреси юридичної особи публічного права та надсилання електронних процесуальних документів на офіційну електронну поштову адресу суду;

- 4) використання відправником поштової адреси фізичної чи юридичної особи приватного права, що може бути конкретно ідентифікована, та

надсилання електронних процесуальних документів на офіційну електронну поштову адресу суду;

5) використання відправником способу електронної передачі документів відповідно до Закону про онлайн-звернення та автоматична передача таких документів в офіційний поштовий сервіс суду;

6) інші способи передачі, які стандартизовані в Німеччині та визначені нормативним актом, виданим Федеральним урядом за схваленням Бундесрату, для яких гарантується автентичність і цілісність електронних документів, що передаються.

В будь-якому з цих способів електронної комунікації після моменту збереження електронного процесуального документу на технічному носії органу досудового розслідування, прокуратури чи суду, відправнику автоматично приходить повідомлення про отримання органом такого документа.

Частина 3 статті 32b Кримінального процесуального кодексу Федеративної Республіки Німеччини передбачає електронну форму кримінального провадження та обов'язок органів здійснювати електронну комунікацію між собою шляхом надсилання підписаних електронним цифровим підписом електронних процесуальних документів, таких як обвинувальні акти, клопотання про обрання запобіжних заходів, апеляційні скарги, їх обґрунтування, судові рішення, відзиви, тощо. У випадку технічної неможливості, документи можуть бути надіслані у паперовій формі та подані у електронній формі після відновлення такої можливості.

Вимога щодо подачі електронних процесуальних документів стосується також і адвокатів в кримінальному процесі Німеччини. Зокрема, захисники зобов'язані передавати в електронному вигляді письмові заяви та додатки до них, що передбачені процесуальним законом, а також апеляційні скаргу з питань факту та/або права та її обґрунтування, відзив, приватне обвинувачення та заяву про приєднання до приватного обвинувачення. Подача відповідних

документів у паперовому форматі допускається при обґрунтуванні та доведенні технічної неможливості подачі у електронній формі.

Процесуальні документи паперової форми, при отриманні органом прокуратури або судом, повинні бути перетворені в електронну форму відповідальною особою органу, що отримав документ, з обов'язковим зазначенням особи, її посади, дати та часу такого перетворення та містити електронний цифровий підпис відповідальної особи.

Порядок відкриття матеріалів кримінального провадження врегульований статтею 32f Кримінального процесуального кодексу Федеративної Республіки Німеччини. Електронні матеріали надаються особі для ознайомлення шляхом відкриття таких матеріалів в електронних системах або надсилання матеріалів електронним способом з дотриманням вимог кібербезпеки. Органи кримінальної юстиції зобов'язані дотриматись технічних та організаційних заходів щодо унеможливлення доступу третіх осіб до матеріалів кримінального провадження.

На стадії судового розгляду процесуальний закон передбачає можливість дистанційної участі в судових слуханнях. Зокрема, у випадку особистої відмови, великої відстані, захворювання чи наявності інших обставин непереборної сили, дозволяється участь обвинуваченого у слуханнях поза межами приміщення суду з використанням відеоконференцзв'язку. В дистанційному режимі за ухвалою суду допускається можливість здійснення допиту свідка (стаття 58b).

Яскравою відмінністю кримінального процесуального законодавства Федеративної Республіки Німеччини від національного законодавства України є невичерпний перелік способів, які можуть використовуватись для комунікації в рамках кримінального провадження. Враховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій та постійну розробку нових технологій зв'язку і передачі даних, такий підхід забезпечує можливість використання таких можливостей без необхідності внесення відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу. Проте варто зазначити, що не

встановлення конкретних способів комунікації та передачі даних може загрожувати безпеці кримінального провадження та збільшує загрозу несанкціонованого доступу до електронних систем кримінального процесу.

Враховуючи тенденцію щодо переходу українського кримінального судочинства на електронну паперову форму, доцільно було б запозичити правові норми щодо обов'язкового оцифрування паперових матеріалів кримінального провадження уповноваженими на це особами. Окрім цього, вбачаємо, що встановлення «за замовчуванням» електронного способу процесуального спілкування між сторонами та судом позитивно сприятиме на сукупний час здійснення кримінального провадження.

До складу континентальної моделі також входить кримінальне процесуальне законодавство *Чехії*. Кримінальна процесуальна політика Чехії є східноєвропейським підвидом континентальної моделі. Враховуючи такі фактори як форма правління, географічне розташування, історико-політичні тенденції, можна стверджувати, що законодавство Чеської Республіки близьке по «духу права» до українського. Актуальність вивчення досвіду Чехії як країни-члена ЄС зумовлена не лише схожими рисами правових систем, але й прагненням України стати членом Європейського Союзу. У зв'язку з цим дослідження законодавства Чеської Республіки щодо інформатизації кримінального провадження та визначення ключових підходів щодо регулювання використання інформаційних технологій в рамках кримінального судочинства в чеському законодавстві матиме важливе значення для розробки національної концепції інформатизації кримінального провадження з врахуванням вимог права Європейського Союзу

Стаття 59 Кримінального процесуального кодексу Чеської Республіки [145] передбачає, що звернення (клопотання) в рамках кримінального процесу можуть бути подані, в тому числі, в електронній формі з використанням електронного цифрового підпису. До такого звернення особа повинна додати відкритий сертифікат електронного цифрового підпису та вказати орган, що акредитований для надання сертифікаційних послуг. Після відкриття

кримінального провадження обмін процесуальними документами між органами кримінальної юстиції може здійснюватися за допомогою системи e-Case Management System. Електронна система, що забезпечує комунікаційну функцію та використовується як адміністративний та управлінський інструмент у кримінальному провадженні. Функціонал передбачає можливість створення електронних процесуальних документів та перетворювання паперових документів в електронний формат шляхом оцифровування. Сторони, що беруть участь в кримінальному процесі, можуть ознайомлюватись з електронними кримінальними процесуальними документами відповідно до свого рівня доступу через закриту мережу Інтернет з використанням сертифікованих технічних засобів.

Проте варто зазначити, що система використовується виключно на стадії досудового розслідування та лише між органами поліції і прокуратури. Крім того чеський кримінальний процесуальний закон передбачає тільки паперову форму кримінального провадження, а тому сторони не звільнені від обов'язку фіксації процесуальних дій та процесуальних рішень в паперовому форматі.

Спілкування між правоохоронними органами та органами публічної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, що наділені повноваженнями у сфері державного управління, а також нотаріусами, юристами, приватними виконавцями та підприємцями може здійснюватися за допомогою використання поштових адрес, що надані акредитованим поштовим сервісом.

Вбачаємо, що інформатизація кримінального провадження в Чеській Республіці на стадії досудового розслідування відповідає правовим та цифровим реаліям, проте не має системного підходу щодо цифровізації всіх стадій провадження. Незрозумілою є позиція законодавця щодо збереження виключно паперової форми провадження та відсутність уваги щодо імплементації інформаційно-телекомунікаційних систем в діяльність суду та судового розгляду. Варто зазначити, що забезпечення швидкого та доступного обміну даними між правоохоронними органами через захищені

канали зв'язку на стадії досудового розслідування сприяє швидкому розслідуванню злочинів, з одного боку, та гарантує збереження таємниці слідства, з іншого боку. Досвід Чехії щодо реалізації комунікації органів досудового розслідування та прокуратури на стадії досудового розслідування став підґрунтям для розробки Україною інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування «іКейс» та може бути врахований при розробці наступних інформаційних систем досудового розслідування.

На противагу Німеччині і Чехії, *Фінляндія*, як представник прибалтійського підвиду континентальної моделі, є взірцем інформатизації кримінального провадження. Закон про електронний документообіг в судах, що діє від 2002 року [158] забезпечив правову рівність між паперовим документом, власноруч підписаним, та електронним документом, що надходить до суду з використанням електронного цифрового підпису. У 2011 році впроваджено використання інформаційно-телекомунікаційної системи суду SAKARI, що повністю змінила комунікацію між органами досудового розслідування, прокуратурою та судом [147]. Система бере участь на всіх стадіях кримінального провадження. Передбачено нову уніфіковану реєстрацію кримінальних проваджень для усіх органів кримінальної юстиції та створення єдиної спільної бази. Метою створення спільної бази є забезпечення розгляду єдиної судової справи щодо всіх кримінальних правопорушень вчинених однією і тією ж особою. Завдяки цьому прокурори можуть обмінюватись наявними в них даними щодо злочинів особи та спільно вирішувати до якого суду скеровувати справу. Доступ до системи мають поліція, прокуратура, суди та місця відбування покарання.

Електронна комунікація між поліцією, прокуратурою та судом здійснюється виключно в електронному форматі через спеціальну зашифровану підсистему SAKARI, що гарантує найвищий рівень безпеки збереження даних та унеможливорює доступ неавторизованих осіб. Процесуальні рішення суду прокуратура теж отримує в електронний спосіб

одразу після їх прийняття. Крім того, прокуратура має можливість в електронний спосіб подати апеляційну скаргу на такі ухвали.

Вся інформація щодо судового розгляду кримінальної справи створюється та зберігається в системі SAKARI. Стандартні судові документи (виклики, дата та час засідання, тощо) створюються в системі, після чого надсилаються на поштові відділення в регіон, де проживає особа, що бере участь розгляді кримінальної справи, в електронному форматі, після чого поштова установа друкує та вручає такі документи. Крім того, рішення судів, в тому числі щодо арешту майна, стягнення штрафів, тощо автоматично надсилаються до пенітенціарних установ, виконавчих служб та відповідних органів державної влади.

Доступ до системи SAKARI можливий лише з визначених технічних засобів органів кримінальної юстиції та унеможливорює використання посадовими особами власних гаджетів.

В. В. Рогальська, О. М. Броневицька, досліджуючи повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні, розглянули питання щодо впровадження протоколу National Institute of Child Health and Human Development (NICHD), який впроваджено в Ісландії, Швеції та Фінляндії та застосовується при допиті (інтерв'юванні) малолітніх осіб [113]. Зокрема, науковці дослідили, що в Ісландії з 1992 року передбачено обов'язковий відеозапис інтерв'ю малолітньої особи (до 14 років) та осіб, які мають розумові відхилення. Такий відеозапис використовується, в тому числі, під час судового розгляду справи та знімає з вищезгаданих осіб обов'язкової участь в судовому засіданні для дачі показань [112]. Доречним є порівняння такого відеозапису з національною кримінальною процесуальною дією слідчого судді – допит свідка в судовому засіданні під час досудового розслідування. Проте, враховуючи психологічний аспект та особливу вразливість зазначених категорій осіб, погоджуємось з твердженням В. В. Рогальської та О. М. Броневицької щодо необхідності детального законодавчого врегулювання використання таких відеозаписів та надання доступу до них [112].

Досвід Фінляндії в сфері інформатизації кримінального провадження, вказує про системний підхід щодо використання інформаційно-технічних засобів усіма органами (в тому числі, допоміжними) на усіх стадіях кримінального провадження. На користь цього твердження також свідчить використання єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи та її підсистем, що позитивно впливає на технічну реалізацію та підтримку такого програмного продукту. Збереження усіх даних та реєстрів в єдиній системі без можливості входу з використанням власних технічних засобів виступає як ще один гарант захищеності та безпеки SAKARI. Вважаємо, що Україні, як представниці континентальної моделі кримінально-процесуальної політики, при розробці концепції інформатизації усіх стадій кримінального провадження слід опиратись на успішний досвід Фінляндії. Зокрема, при розробці концепції інформатизації кримінального провадження доцільно врахувати досвід Фінляндії щодо побудови технічної інфраструктури комунікації між наявними інформаційними системами, реєстрами, базами даних та матеріально-технічного оснащення з використанням багаторівневих механізмів захисту інформації для створення наскрізної системи повного супроводу кримінальної справи на усіх стадіях кримінального провадження.

Англо-саксонська модель кримінально-процесуальної політики поширена в країнах правової системи прецедентного права, до яких входять такі країни як Велика Британія, США, Австралія тощо. Характерною особливістю згаданої моделі є те, що основним джерелом права визнається судова практика. Суттєва різниця є також і в проведенні кримінальних процесуальних процедур. Як зазначає А. В. Столітній «як в Англії, так і в США стадія порушення кримінального провадження відсутня, як і саме кримінальне провадження в матеріальному значенні» [119, 231 с.]. Країни англо-саксонської системи кримінальної юстиції не передбачають звичний для нас паперовий формат кримінального провадження, який скеровується до суду. Відсутнє також обов'язкове фіксування процесуальних дій, як передбачено законодавством України. У зв'язку з цим складно порівнювати традиційні для

нас правові категорії кримінального процесу. Якщо проводити аналогії з українським законодавством, то у Великій Британії, США та Канаді можемо виділити такі умовні стадії кримінального процесу (оскільки вони законодавчо не визначені):

- 1) досудове провадженнями органами поліції, прокуратури, спеціальними детективними суб'єктами;
- 2) попередні слухання в суді;
- 3) судовий розгляд;
- 4) виконання судового рішення.

У Великій Британії проведення кримінальних процесуальних дій дозволено з моменту виявлення посадовою особою даних, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення [159]. Такі дані можуть бути отримані самостійно або внаслідок звернення іншої особи та підлягають внесенню в єдину статистичну базу кримінальних правопорушень, що є аналогом Єдиного реєстру досудових розслідувань. Досудове провадження розпочинається з моменту винесення підозри особі. Передбачається можливість здійснення аудіо-, відеофіксації проведення процесуальних дій з метою уникнення упередженості чи порушення норм закону працівниками правоохоронних органів та забезпечення прав і свобод особи, що бере участь в процесуальній дії (допиті). Додаткової фіксації таких дій у протоколі не передбачено.

Використання технологій відеоконференцзв'язку в рамках кримінальних слухань в Англії та США розпочалось з початком пандемії COVID-19 в 2020 році [157]. Проте ні статутне право, ні судові прецеденти не встановили конкретні форми електронної комунікації між органами кримінальної юстиції та систем зв'язку. В кожному судовому розгляді кримінальної справи суд та учасники процесу самостійно обирали технічні засоби та програми зв'язку. Зокрема передбачалось, що технічна сторона слухань не є пріоритетною та не потребує багато часу для вирішення цього питання. В Національному дослідженні переходу до дистанційного

кримінального суду, що проводилось школою права Стенфордського університету, встановлено наступні наслідки впровадження дистанційного кримінального судочинства:

1) онлайн-кримінальні провадження значно економлять ресурси учасників кримінальної справи, зокрема часові та фінансові, які учасники витрачали на дорогу до місця проведення кримінальних слухань;

2) судді та обвинувачені неодноразово наголошували на труднощах щодо доступу до онлайн-технологій. Дві третини опитаних адвокатів наголосили, що клієнти, які знаходились поза вартою, не мали достатньої змоги використовувати Інтернет та електронні пристрої для повноцінної участі у суді. У свою чергу, клієнти, що перебувають під вартою, мають ще менший доступ до технологій, що знижує їхню ефективність під час розгляду справи;

3) учасники неодноразово відзначали, що якість аудіо- та відеотрансляції не задовільняла їхні потреби та не може зрівнятися з особистою участю в суді;

4) як сторона обвинувачення, так і сторона захисту відзначили, що під час дистанційного розгляду втрачається можливість спостерігати за невербальними сигналами учасників, в тому числі свідків, що значно зменшує довіру суду та присяжних до них;

5) більшість опитаних адвокатів зазначили, що під час дистанційного слухання втрачається конфіденційне спілкування з клієнтом та можливість спілкування віч-на-віч. Також адвокати скаржаться, що дистанційне слухання набуває статусу «віртуального реаліті-шоу», що дозволяє дегуманізувати особу обвинуваченого, що у свою чергу знижує довіру до суду;

6) більшість опитаних резюмували, що використання дистанційного кримінального суду можливе у виняткових випадках, проте не повинно набути широкого застосування [157].

Вбачаємо суттєві відмінності між кримінально-процесуальними нормами США та України, зокрема щодо форми фіксування кримінального

провадження. В США процесуальний закон передбачає спрощену процедуру початку кримінального провадження без надмірного паперового навантаження, що сприяє швидкості та ефективності провадження. Крім цього, при впровадженні дистанційної форми кримінального судочинства та електронного кримінального провадження для дотримання конституційних та конвенційних прав і свобод осіб, Україні слід врахувати досвід штатів та висновки дослідження Стенфордського університету, зокрема в частині дегуманізації обвинуваченого та відсутності доступу окремої категорії населення до технологій.

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Використання інформаційно-телекомунікаційних систем та їх можливостей під час досудового розслідування

Кримінальна процесуальна діяльність охоплює всі стадії кримінального провадження. Її реалізація покладена на державні органи, що здійснюють правосуддя та входять до системи кримінальної юстиції. Погоджуємось з твердженням О. Б. Загурського, що система кримінальної юстиції є важливим інститутом кримінальної політики в цілому, так і кримінальної процесуальної політики зокрема [67, с.91]. На його думку, «кримінальна процесуальна політика має на меті вдосконалення принципів кримінального процесу та передбачає підвищення ефективності всього кримінального процесу» [67, с.86]. Вбачається, що в контексті кримінальної процесуальної політики щодо покращення якості кримінального процесу, його ефективності та швидкості, необхідно першочергово звернути увагу на можливість правового та технічного забезпечення використання сучасних цифрових інструментів на стадії досудового розслідування та стадії судового розгляду. Доцільно розглянути можливість впровадження сучасних інформаційних технологій на цих двох обов'язкових стадіях з метою реалізації завдань кримінальної процесуальної політики.

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає, що кримінальне провадження – «досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність» [50]. Доцільно дослідити стан використання інформаційно-комунікаційних технологій та тенденцій розвитку процесу інформатизації кримінального провадження в розрізі його основних стадій.

Відповідно до статті 214 КПК слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані не пізніше 24 з моменту отримання інформації про вчинення кримінально-протиправних дій внести такі відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати досудове розслідування. Таким чином, початком досудового розслідування є момент внесення таких відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Таке твердження також підтримують М. А. Погорецький [65], В. А. Шкелебей [136] та інші.

Деякі дослідники критикують такий підхід та не погоджуються з думкою законодавця про те, що першого стадією кримінального провадження є саме досудове розслідування. В.М. Тertiшник вважає за доцільне виділити дослідче провадження як початкову стадію кримінального провадження [123]. На його думку час між отриманням відомостей про кримінальне правопорушення та до моменту внесення таких відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань є самостійною стадією кримінального провадження – дослідче провадження, під час якого відбувається прийняття, реєстрація, розгляд та перевірка заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення. Схожої позиції притримуються В. А. Шкелебей та Т. П. Яцик [137], які вважають, що «дослідча перевірка надає можливість встановити наявність ознак складу злочину для прийняття своєчасного та обґрунтованого рішення про відкриття або відмову у відкритті кримінального провадження» [137].

В чинному Кримінальному процесуальному кодексі України відсутні положення щодо перевірки заяв чи повідомлень про вчинення кримінального правопорушення. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення передбачає, що при внесенні відомостей про короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, в обов'язковому порядку зазначається дата, час, адреса, місце, спосіб, знаряддя, засоби та інші особливості вчинення кримінального правопорушення, дані про потерпілих, дані про підозрюваних

тощо . Однак, на разі, законодавцем не передбачено правового механізму отримання та перевірки такої інформації.

Крім цього, варто зазначити, що згідно з пунктом 9.1 Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування і ведення «до облікованих кримінальних правопорушень не включаються правопорушення, кримінальні провадження за якими закрито з таких підстав:

1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України);

2) встановлена відсутність у діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України);

3) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню (п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК України);

4) існує нескасована постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності (пункт 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України);

5) не приймаються до обрахунку кримінальні правопорушення, яким присвоєно статуси «дублікат» чи «виділено», а також з відміткою «у кримінальному провадженні, що надійшло для проведення досудового розслідування з іноземних держав» [90].

Таким чином не можливо отримати точні статистичні дані щодо відсоткового співвідношення фіктивних заяв та повідомлень про обставини, в яких відсутні події кримінального правопорушення, до кількості усіх записів в Єдиному реєстрі досудових розслідувань протягом певного періоду часу. Запровадження технічної та правової можливості для здійснення аналітичного аналізу діяльності та навантаження на органи досудового розслідування дало б змогу оцінити витрати часу та ресурсів на досудове розслідування обставин, які не мали ознак кримінальних правопорушень.

Підтримуємо позицію науковців щодо доцільності виділення стадії дослідчого провадження та вважаємо за необхідне дослідити взаємозв'язок між ними. Вважаємо, що дослідче провадження – це діяльність органів досудового розслідування, пов'язана з прийняттям, реєстрацією, обробкою, перевіркою заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення, результатом якої є відкриття кримінального провадження за наявності ознак кримінального правопорушення, або відмова у відкритті кримінального провадження. Необхідно розмежувати підстави для початку дослідчого провадження та досудового розслідування.

Аналізуючи статтю 214 КПК України, можна виділити два ключові елементи, які необхідні для початку досудового розслідування: *інформація про події та дані про кримінальне правопорушення*. Інформацію про події слідчий, дізнавач, прокурор можуть отримати через заяву, повідомлення або самостійне виявлення з будь яких джерел (в тому числі через засоби масової інформації, моніторинг соціальних мереж та веб сторінок в мережі Інтернет).

Відповідно до Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого Наказом МВС України від 10 жовтня 2004 року №1177 [92] звернення громадян можуть бути подані у вигляді листів (поштою), під час особистого прийому громадян посадовими особами, за допомогою засобів телефонного зв'язку через визначені контактні центри та телефонні «гарячі лінії», а також з використанням мережі Інтернет та засобів електронного зв'язку (електронне звернення). Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої Наказом МВС України від 27 квітня 2020 року №357 [87] заяви і повідомлення про правопорушення або події можуть надходити до органів (підрозділів) поліції за допомогою скороченого номера «102», у вигляді смс-повідомлень, електронною поштою, з мобільних додатків, з інших спеціалізованих

програмно-технічних і технічних засобів, які інтегровані із системою «Інформаційний портал Національної поліції України». Аналогічні положення про можливість подання електронної заяви про вчинення кримінального правопорушення передбачені в Інструкції про порядок розгляду звернень громадян та організації особистого прийому громадян у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань, затвердженій Наказом ДБР від 20 травня 2021 року №314 [88], в Інструкції про порядок розгляду звернень громадян, повідомлень, поданих в порядку законів України «Про запобігання корупції» та «Про Національне антикорупційне бюро України», заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення або необґрунтовані активи, депутатських запитів, звернень і вимог народних депутатів України, адвокатських запитів у Національному антикорупційному бюро України та його територіальних управліннях, затвердженій Наказом Директора НАБУ від 29 грудня 2020 року №141 [89].

Таким чином, подати заяву про вчинення кримінального правопорушення можна в усній, письмовій та електронній формі. Електронне звернення та заяву про вчинення кримінального правопорушення можна подати, зокрема, шляхом:

- 1) надсилання електронного звернення на офіційному веб-сайті Національної поліції України (<https://www.npu.gov.ua/onlajn-zvernennya>);
- 2) заповнення електронної заяви вчинення окремої категорії кримінальних правопорушень на офіційному веб-сайті Департаменту Кіберполіції Національної поліції України (<https://ticket.cyberpolice.gov.ua/send>);
- 3) надсилання повідомлення про кримінальне правопорушення на офіційному веб-сайті Державного бюро розслідувань (<https://dbr.gov.ua/anon-crime>);
- 4) надсилання повідомлення про кримінальні правопорушення або необґрунтовані активи на офіційному веб-сайті Національного антикорупційного бюро України (<https://nabu.gov.ua/activity/nauposhyrenishi>).

zapytannya/ povidomlennia-pro-kriminalni-pravoporushennia-abo-neobgruntovani-aktivi/).

На кожній веб-сторінці особу попереджують про кримінальну відповідальність за ст.383 КК України «Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину». Після надсилання така заява (повідомлення) автоматично реєструється із присвоєнням реєстраційного номеру та зазначенням дати і часу подання заяви (повідомлення) у внутрішніх інформаційно-телекомунікаційних системах правоохоронних. Таким чином, онлайн-повідомлення про вчинення кримінального правопорушення має виключно електронний формат та не потребує додаткових «ручних» дій щодо реєстрації чи фіксування такої інформації, на відміну від усного або письмового способу подання відповідної заяви (повідомлення).

Отримання від заявника інформації про певні події, які можуть містити ознаки кримінального правопорушення, ще не є підставою для початку слідчим, дізнавачем, прокурором кримінального провадження. Важливо також розглянути таке явище як інформаційний тероризм.

Так, Т. П. Яцик визначає інформаційний тероризм як «злиття фізичного насильства із злочинним використанням інформаційних систем та умисне зловживання цифровими інформаційними системами, мережами або їх компонентами з метою сприяння здійсненню терористичних операцій або акцій» [141]. К. С. Герасименко характеризує інформаційний тероризм як «множину інформаційних війн та спецоперацій, які пов'язані із національними або транснаціональними кримінальними структурами та спецслужбами іноземних держав» [14]. Б. Д. Леонов та С. Я. Лихова дійшли висновку, що «інформаційний тероризм потрібно розглядати як доктринальне поняття теорії інформаційної безпеки, що характеризується такими ознаками:

- 1) суспільне небезпечне діяння, яке є проявом тероризму;
- 2) має форму деструктивного інформаційно-психологічного впливу на особистість, суспільство і державу;

3) передбачає небезпечні діяння з інформаційного впливу на соціальні групи осіб, державні органи влади і управління, які пов'язані з розповсюдження погроз переслідування, розправи, вбивства, а також викривлення об'єктивної інформації, що в свою чергу спричиняє виникнення кризових ситуацій в державі, нагнітання страху та напруги в суспільстві;

4) спричиняє насильницький пропагандистський вплив на психіку людини, що не дає можливості критично оцінювати надану інформацію;

5) використання інформаційної структури для створення негативних умов для різних сторін життєдіяльності особистості, суспільства і держави;

6) множина інформаційних війн та інформаційних спецоперацій, пов'язаних із спецслужбами інших держав;

7) умисне зловживання цифровими інформаційними системами, мережами або їх компонентами з метою сприяння здійсненню терористичних операцій;

8) ідеологічно обґрунтована практика впливу, який спрямований на залякування населення, на прийняття рішення або вчинення дії (бездіяльності) органом влади, органом місцевого самоврядування, міжнародною організацією, соціальною групою, юридичною особою або фізичною особою в межах інформаційного простору, пов'язаного із використанням інформації, інформаційних технологій і (або) інформаційного ресурсу» [51].

Інформаційний тероризм – суспільно небезпечне діяння, пов'язане з використання інформаційно-телекомунікаційних систем шляхом поширення інформації насильницького характеру з метою спричинення тиску та впливу на прийняття рішень центральних органів державної влади.

Після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України збільшилась кількість анонімних електронних повідомлень про мінування, що негативно впливає на роботу закладів освіти, медицини та об'єктів критичної інфраструктури.

Протягом 1 січня – 1 жовтня 2023 року Департамент захисту національної державності Служби безпеки України отримав близько 2000

повідомлень про замінування громадських місць, шкіл, лікарень та підприємств [114].

14 жовтня 2024 року відбулась масована інформаційна терористична атака. Національна поліція України відпрацювала понад 2000 викликів, що стосувались мінування адміністративних будівель та місць масового скупчення населення по всій території України [68]

За даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини такі повідомлення надходять з тимчасово окупованих територій України, Росії, Білорусії та України від завербованих спецслужбами осіб, в тому числі від малолітніх та неповнолітніх осіб [31].

Враховуючи положення ч. 4 ст. 214 КПК посадові особи правоохоронних органів зобов'язані прийняти та розглянути заяву (повідомлення) про кримінальне правопорушення та прийняти відповідне процесуальне рішення – відкриття кримінального провадження. У зв'язку з цими інформаційними атаками суттєво збільшується навантаження на працівників органів досудового розслідування.

Виділення окремої стадії дослідчого провадження дало б змогу проводити попередній аналіз інформації, що міститься в заяві (повідомленні) про кримінальне правопорушення, та провести необхідні дії щодо встановлення наявності *даних про кримінальне правопорушення*.

Вважаємо, що інформація про кримінальне правопорушення є підставою для проведення дослідчого провадження, в ході якого здійснюються дослідчі дії, метою яких є отримання або спростування даних про кримінальне правопорушення. Дані про кримінальне правопорушення є підставою для відкриття досудового провадження, оскільки норми ст. 214 КПК передбачають, що до Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Згідно Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування і ведення до реєстру також вносяться відомості про попередню правову кваліфікацію кримінального

правопорушення та зазначається відповідна стаття (частина статті) Кримінального кодексу України.

Існує також неузгодженість правових норм Кримінального процесуального кодексу між собою, що опосередковано свідчить про необхідність виділення дослідчої стадії як окремої стадії кримінального провадження. Глава 26 КПК України передбачає можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. Пункт 1 ч.1 ст. 303 КПК передбачає, що на *досудовому провадженні* може бути оскаржено «бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення». Однак без внесення таких відомостей в Реєстр не розпочинається сама стадія досудового розслідування, що вказує на неузгодженість між собою норм процесуального права.

Таким чином, дослідче провадження – самостійна стадія кримінального провадження, яка розпочинається з моменту реєстрації заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення у внутрішніх інформаційно-аналітичних системах правоохоронних органів до моменту внесення таких відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або прийняття рішення про невнесення таких відомостей до Реєстру, з метою збору інформації про об'єктивних обставин, що свідчать про факт вчинення кримінального правопорушення, та здійснення попередньої правової кваліфікації такого діяння.

Доцільно виділити дослідче провадження як окрему стадію кримінального провадження, яка розпочинається з моменту реєстрації заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення у внутрішніх інформаційно-аналітичних системах органів досудового провадження. Таке рішення допомогло б вирішити проблему неузгодженості норм Кримінального процесуального кодексу між собою, перевантаження працівників правоохоронних органів внаслідок великої кількості завідомо неправдивих

заяв (повідомлень) про вчинення кримінального правопорушення, а також забезпечить гарантії кожної особи захищати свої права та інтереси шляхом подання відповідних заяв (повідомлень) з подальшою обов'язковою реєстрацією у внутрішніх системах, зазначенням дати та часу поданні і присвоєння їм реєстраційних номерів. Передача заявнику реєстраційного номеру поданої заяви (повідомлення) спростить можливість оскаржити невнесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та не проведення досудового розслідування.

Дослідча стадія кримінального провадження за природою свого походження має паперово-електронний формат. Первинно заява (повідомлення) про кримінальне правопорушення може бути отримана як в паперовій, так і електронній формі. Відомості, отримані усним шляхом, відображаються у протоколі прийняття заяви (повідомлення). Дані такого протоколу та письмові заяви повинні бути внесені до інформаційно-аналітичних систем, які використовуються у відповідних органах досудового розслідування. У випадку тимчасової технічної неможливості внесення відомостей до програмних систем, дані про такі протоколи заносяться у відповідні журнали єдиного обліку прийняття та реєстрації заяв про кримінальні правопорушення та інші події. При відновленні технічної можливості уповноважені особи зобов'язані невідкладно перенести такі відомості у відомчі інформаційно-аналітичні системи із обов'язковим зазначенням реєстраційного номеру. Електронні заяви (повідомлення), автоматично інтегруються у внутрішні інформаційно-аналітичні системи.

Стадія досудового розгляду, зокрема її початок, у значній мірі має електронний характер, оскільки вищезгадана стадія розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Кримінальний процесуальний закон забороняє здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень (окрім огляду місця подій) до внесення таких відомостей в Реєстр або без такого внесення.

КПК України передбачає пом'якшення для дослідження обставин вчинення кримінальних проступків. Зокрема, передбачено, що до моменту внесення відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань про вчинення кримінального проступку з метою з'ясування усіх обставин такого діяння допускається:

- 1) відібрання пояснень;
- 2) проведення медичного освідування;
- 3) отримання висновку спеціаліста і зняття показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 4) вилучення знаряддя і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосередніми предметами кримінального проступку, або які було виявлено під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Враховуючи важливість дотримання строків під час досудового провадження, Положенням про ЄРДР, порядок його формування і ведення передбачено внесення таких відомостей до Реєстру:

- «1) час та дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;
- 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;
- 5) попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування, дізнання або за місцем проведення досудового розслідування;

7) прізвище, ім'я, по батькові керівника органу прокуратури, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого, керівника органу дізнання, дізнавача, який вніс відомості до Реєстру та/або розпочав досудове розслідування та/або здійснює досудове розслідування чи процесуальне керівництво;

8) дату та час затримання особи (звільнення);

9) обрання, зміну та скасування запобіжного заходу, застосування обмежувальних заходів до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством;

10) час та дату повідомлення про підозру, зміну, скасування повідомлення про підозру, особу, яку повідомлено про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

11) час та дату складання повідомлення про підозру, особу, стосовно якої складено повідомлення про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність у разі неможливості повідомлення такій особі про підозру з об'єктивних причин;

12) юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру;

13) дату та підставу здійснення (скасування) спеціального досудового розслідування;

14) зупинення та відновлення досудового розслідування;

15) оголошення розшуку підозрюваного;

16) об'єднання та виділення матеріалів досудових розслідувань;

17) продовження строків тримання під вартою та досудового розслідування;

- 18) встановлені, відшкодовані матеріальні збитки, суми пред'явлених позовів у кримінальному провадженні, вартість арештованого майна;
- 19) закінчення досудового розслідування;
- 20) інші відомості, передбачені в електронних формах Реєстру» [90].

Обов'язковість внесення зазначених відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань забезпечує збереження точних даних про час та дату прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Відповідна інформація дозволяє сторонам кримінального провадження ефективно захищати свої права, зокрема у справах щодо дій чи бездіяльності посадових осіб правоохоронних органів щодо недотримання строків передбачених кримінальним процесуальним законодавством.

На цей час на електронну форму кримінального провадження в системі органів досудового розслідування перейшли антикорупційні органи (Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура) і Вищий антикорупційний суд за допомогою використання інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування «іКейс» (e-case) [2; 111].

У свою чергу, система «іКейс» є унікальним цифровим рішенням у сфері кримінальної юстиції не тільки в Україні, але й у світі, яку використовують посадові особи органів кримінальної юстиції протягом всього часу електронного кримінального провадження. Як зазначає заступник Директора НАБУ з цифрового розвитку та цифрових трансформацій Д. Гульмагомедов, «іКейс» – це система електронного кримінального провадження, завданням якої є забезпечення безпаперового технологічного потоку інформації до суб'єктів, які приймають рішення» [34].

За словами заступника Директора НАБУ з цифрового розвитку та цифрових трансформацій Д. Гульмагомедов, використання системи досудового розслідування «іКейс» має ряд значних переваг, зокрема:

- 1) спільний робочий простір слідчого (детектива), прокурора, адвоката, слідчого судді. Масив релевантної інформації щодо кримінального

провадження стикається в єдину спільну для учасників кримінального провадження точку доступу, що значною мірою спрощує доступ до матеріалів;

2) миттєвий обмін інформацією і документами між учасниками кримінального провадження, що зменшує часові навантаження на посадових осіб, які пов'язані з необхідністю посадовими особами друкувати, зшивати, описувати документи та витрачати час на доставку таких документів поштою або особисто;

3) створення процесуальних документів в електронній формі. Шаблонні форми процесуальних документів допомагають уникати низько кваліфікованої технічної роботи детективів з набору тексту та копіювання наявної інформації для обґрунтування клопотань;

4) запровадження «єдиних стандартів», що передбачає стандартизацію процесуальних документів, процесів і процедур забезпечують прозорість кримінального провадження та гарантують дотримання встановлених законом вимог щодо здійснення кримінального провадження;

5) автоматизація формування процесуальних документів на основі введення лише оригінальної (раніше невідомої для системи) інформації. Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування завдяки запрограмованим алгоритмам порівнює наявну інформацію, що вже міститься в окремому кримінальному провадженні, з інформацією, яку детектив вносить в систему. Таким чином, унеможливлено дублювання однієї і тієї ж інформації, отриманої внаслідок процесуальних дій різними посадовими особами [26].

Надійна фіксація кожної дії користувача системи та рішення учасників кримінального провадження. Логування кожної дії автентифікованих користувачів системи забезпечує збереженість цифрових слідів та унеможливорює вчинення протиправних дій в системі, зокрема зняття копій матеріалів кримінального провадження з метою розкриття таємниці слідства тощо.

Облік слідчих дій, документів, доказів, арештованого майна, учасників кримінального провадження. Уся інформація, яка внесена в систему, зберігається на серверному обладнанні постійно, без можливості видалення такої інформації сторонами кримінального провадження.

Взаємодія з іншими системами, які використовуються в ході кримінального провадження. Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування технічно взаємодіє з іншими системами та їх компонентами, що використовуються в ході кримінального провадження, в тому числі Єдиний реєстр досудових розслідувань, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, реєстр, Єдиний реєстр засуджених та осіб, узятих під варту, тощо.

Сукупність цих факторів забезпечують додаткову прозорість, ефективність та якість кримінального провадження, що характеризується також економією часових процесуальних витрат посадових осіб органу досудового розслідування. Вважаємо за доцільне проаналізувати електронну кримінальну процесуальну діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України на стадії досудового розслідування з використанням інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування «іКейс». Для цього виділимо умовно три етапи досудового розслідування.

Перший етап – це відкриття кримінального провадження. Згідно статті 214 Кримінального процесуального кодексу моментом початку досудового розслідування є внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Детективи НАБУ, отримавши відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, вносять в систему «іКейс» фабулу справи, кваліфікацію кримінального правопорушення, учасників кримінального провадження, їх представників за наявності тощо. Як раніше згадували, особи мають можливість подати повідомлення (заяву) про вчинення кримінального правопорушення до Національного

антикорупційного бюро України онлайн через офіційну веб-сторінку державного органу, шляхом заповнення відповідної форми. Дані, які зазначені особами на сайті, автоматично переносяться в інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування, що дозволяє детективам бюро оперативно опрацьовувати надані відомості.

Рішення Директора про призначення детектива у справі також формується в електронному вигляді в самій системі. Завдяки Інтеграції системи «іКейс» з Єдиним реєстром досудових розслідувань забезпечено автоматичне перенесення таких даних в реєстр, що допомагає уникнути додаткового дублюючого процесуального навантаження на посадових осіб та сприяє економії часових ресурсів на етапі досудового розслідування.

Другий етап – слідчі дії. Важливим елементом досудового розслідування є невідкладне проведення необхідних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій з метою отримання необхідної інформації (доказів), що підтверджує або спростовує вчинення кримінального правопорушення, та перевірки вже наявних доказів. На цьому етапі використовується електронна форма фіксування – електронний протокол. В системі «іКейс» міститься 70 шаблонів процесуальних документів, що становить приблизно 90% кабінетної роботи детектива [26]. Згідно Наказу Національного антикорупційного бюро України, Офісу Генерального прокурора, Ради суддів України, Вищого антикорупційного суду від 15.12.2021р. № 175/390/57/72 «Про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс» «у випадку неможливості створення матеріалів кримінального провадження у системі «іКейс» такі матеріали створюються поза її межами, проте повинні бути завантажені в систему до моменту закінчення досудового розслідування» [97]. Така вимога свідчить про пріоритетну електронну форму фіксування кримінального провадження.

Ще однією новелою на цьому етапі є виключно електронна форма процесуального спілкування між Національним антикорупційним бюро України, Спеціальною антикорупційною прокуратурою та Вищим

антикорупційним судом. Обмін процесуальними документами між органом досудового розслідування та прокуратурою здійснюється в електронному режимі. Надсилання клопотань, постанов та інших матеріалів між детективом та прокурором здійснюється в межах системи «іКейс» з накладанням кваліфікованого електронного підпису на документ для верифікації посадової особи. Таке листування займає декілька хвилин, що суттєво спрощує процедурні моменти кримінального провадження.

1 грудня 2023 року розпочався процес інтеграції системи досудового розслідування «іКейс» з Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, що функціонує у Вищому антикорупційному суді [22; 25]. Станом на квітень 2024 року на стадії досудового розслідування детективи Національного антикорупційного бюро України та прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури виключно в електронному форматі подають клопотання про дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи та клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів [26; 2]. Відповідні клопотання детектив та прокурор створюють в системі «іКейс», накладають кваліфікований електронний підпис та надсилають до Вищого антикорупційного суду. У свою чергу, завдяки інтеграції двох інформаційно-телекомунікаційних систем, зазначені клопотання з'являються в електронному кабінеті судді Вищого антикорупційного суду в Електронній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі. Інформація про дату, час та місце розгляду заяв, клопотань, які надійшли до слідчого судді, а також електронний примірник судового рішення надсилається відповідним особам (детективи, прокурори) в систему досудового розслідування автоматично інформаційно-телекомунікаційною системою суду. Як зазначає Вищий антикорупційний суд можливість подання відповідних клопотань забезпечує економію ресурсів, зниження витрат часу та матеріально-технічних потреб [25]. Зазначене є особливо важливим в рамках антикорупційної діяльності під час дії воєнного стану.

Третій етап – закінчення досудового розслідування. Формами закінчення досудового розслідування, відповідно до статті 283 Кримінального процесуального кодексу України є: закриття кримінального провадження; звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Відомості про таке рішення повинні бути внесені прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури створює постанову про закриття кримінального провадження, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, обвинувальний акт в електронному форматі в межах інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування «іКейс» з накладанням кваліфікованого електронного підпису, після чого надсилає таку заяву (клопотання, обвинувальний акт) у Вищий антикорупційний суд разом з усіма матеріалами кримінального провадження, що містяться у системі.

Стаття 290 КПК України передбачає відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні на етапі закінчення досудового розслідування. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язані повідомити підозрюваному та його представнику завершення стадії досудового розслідування та надати доступ до матеріалів досудового розслідування. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, що містяться у інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування «іКейс», здійснюється шляхом надання уповноваженим особам доступу до цієї системи або надсилання засвідчених кваліфікованим електронним підписом електронних копій. Заступник Директора НАБУ з цифрового розвитку та цифрових трансформацій Д. Гульмагомедов наголошує, що такий спосіб ознайомлення з матеріалами досудового розслідування є однозначно позитивний у використанні як для органу досудового розслідування, так і для сторони захисту» [34]. За його словами «раніше при використанні паперової

форми фіксації кримінального провадження, детективи витрачали робочий час, щоб надати можливість стороні захисту ознайомлюватись з матеріалами досудового розслідування в кабінеті детектива, та слідкувати за збереженням усіх документів і відсутністю будь яких протиправних дій від представника сторони захисту. Для сторони захисту наразі існує технічна можливість ознайомлюватись, аналізувати, робити нотатки та копії усіх зібраних матеріалів у зручний для них час, не підлаштовуючись під робочі години органу досудового розслідування» [34]. Така технічна можливість, на думку заступника Директора НАБУ, позитивно вплинула на фактичну можливість сторін реалізувати свої процесуальні права [34, 26].

Проте низка правників висловлює свої застереження щодо такої фактичної реалізації права сторони захисту на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Враховуючи технічні аспекти, необхідно забезпечувати фактичну можливість ознайомлюватись сторони захисту з оригінальними матеріальними носіями, на яких було створено окремі електронні докази, в тому числі для забезпечення можливості дослідити окремі мета-файли, які зберігаються при створенні електронного файлу на конкретному матеріальному носії. Зокрема, С. Ханін неодноразово звертає увагу правової спільноти на необхідність законодавчого врегулювання використання електронних доказів під час кримінального провадження [129; 130; 69]. Адвокат звертає увагу, що під час створення електронного доказу на матеріальному носії інформації створюється «не тільки сам електронний доказ, а службові файли, які використовуються для керування записом, відновлення файлів у разі збоїв та збереження метаданих. Такі службові файли мають прихований характер, зазвичай не копіюються автоматично при простому копіюванні основних файлів на інший носій. І якщо службові файли, які супроводжували електронний доказ, втрачені або не збережені, це може ускладнити технічну експертизу такого доказу» [130].

Слушним є твердження В. В. Шаблистого про те, що «до інтеграції електронних доказів в кримінальне провадження необхідно підходити з

максимальною відповідальністю, щоб уникнути руйнування вже наявних механізмів і запобігти можливим зловживанням із боку тих, хто ці технології застосовуватиме» [134].

Важливим аспектом реалізації ідеї електронного кримінального провадження є технічне забезпечення збереження інформації та реалізації превентивних заходів щодо недопущення несанкціонованого доступу, що призведе до порушення таємниці слідства. Суттєвим випробуванням для збереження системи стало повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року. В цей день, з метою захисту матеріалів досудового розслідування, серверне обладнання системи «іКейс» було відключено, демонтовано та переміщено в інше безпечне місце. Національне антикорупційне бюро України заявило, що обладнання, яке зберігало сотні терабайт інформації, що еквівалентно сотні тисяч томів матеріалів кримінального провадження, було переміщено за один день і за допомогою одного транспортного засобу [34]. Збереження матеріалів паперового кримінального провадження такого масштабу потребувало набагато більших людських та матеріально-технічних ресурсів. Вбачаємо, що цей приклад ілюструє суттєву перевагу електронного кримінального провадження в умовах глобальної інформатизації та під час дії воєнного стану.

Станом на грудень 2024 року в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування «іКейс» зареєстровано понад 1500 кримінальних проваджень [35], зокрема, щодо яких детективи проводять слідчі дії в рамках досудового розслідування або вже скеровано обвинувальний акт до Вищого антикорупційного суду. Детективи Національного антикорупційного бюро України та прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури позитивно коментують функціонал та безперебійність роботи системи досудового розслідування «іКейс» [23; 116; 24; 29]. Вважаємо, що пріоритетним завданням кримінальної процесуальної політики, враховуючи наявний позитивний досвід, розробку єдиної концепції

електронного кримінального провадження для усіх органів досудового розслідування та судів.

Під час аналізу стадії досудового розслідування та виокремлених етапів було виділено неоднорідність правових норм щодо «матеріального» характеру. Виокремлення додаткової стадії кримінального провадження «Дослідче провадження» врегулювало б наявну ситуацію, оскільки було б встановлено, що дослідче провадження має як паперовий, так і електронний характер, оскільки підставою для даної стадії є заява про кримінальне правопорушення, яка може бути подана в паперовому або електронному форматі. Стадія досудового розслідування за своїм правовим регулюванням прив'язана до інформаційно-аналітичної системи, що дозволяє стверджувати про електронний характер. Відповідні зміни дозволять уніфікувати підходи щодо відповідних складових кримінального провадження та позитивно вплинуть на розвиток доктрини кримінальної процесуальної політики України.

Дослідження правових та технічних аспектів використання інформаційно-телекомунікаційної системи «іКейс» антикорупційними органами правосуддя на стадії досудового розслідування дозволяє стверджувати про суттєві переваги електронної кримінальної процесуальної діяльності та, відповідно, електронного кримінального провадження, що має позитивний вплив на діяльність органів кримінальної юстиції.

3.2. Використання інформаційно-телекомунікаційних систем та їх можливостей під час судового розгляду кримінального провадження

Кримінальна процесуальна політика як складова політики у сфері боротьби зі злочинністю, відіграє ключову роль в забезпеченні функціонування кримінальної процесуальної діяльності та ефективності кримінального процесу. Як зазначає В. М. Тертишник «метою кримінального процесу є захист громадян, юридичних осіб та держави від злочинних посягань та забезпечення справедливості кримінального провадження» [122, с. 8]. У зв'язку з цим науковець виділяє наступні завдання кримінального процесу:

1) швидке розкриття кримінального правопорушення. Передбачає встановлення в найкоротші строки особи (осіб), яка вчинила протиправне діяння, отримання неспростовних доказів, які підтверджують винність особи;

2) неупереджене розслідування та судовий розгляд. Встановлює необхідність, з одного боку, здійснення кримінального провадження в розумні строки, так і здійснення об'єктивного вивчення усіх обставин кримінального правопорушення, з іншого боку. Органи досудового розслідування та суду повинні орієнтуватись на глибоке та ретельне вивчення усіх відомих обставин, перевірку можливих версій, виявлення та дослідження усіх доказів, які як підтверджують, так і спростовують вину особи, а також тих, що пом'якшують або обтяжують відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення;

3) встановлення об'єктивної істини. Встановлення істини – це ключова і невід'ємна складова правосуддя. У зв'язку з цим в ході кримінального провадження повинно бути досягнуто такого рівня певності знань, що поза сумнівом відповідають дійсності. Лише досягнувши такої певності можна забезпечити правильне застосування кримінального закону;

4) забезпечення та охорона прав, свобод і законних інтересів громадян та юридичних осіб. Передбачає кримінальної процесуальної діяльності у необхідному порядку, формі та режимі, що є достатніми для встановлення

істини, без жодного втручання в гарантовані законом права людини або у випадках крайньої необхідності, при відсутності інших засобів здійснення правосуддя та виключно в порядку, визначеному законом. Необхідно забезпечити справедливий баланс між приватними та публічним інтересом з метою унеможливлення судових помилок чи зловживань, але гарантією здійснення справедливого правосуддя;

5) відшкодування матеріальних збитків та компенсація іншої шкоди полягає в обов'язку органу дізнання, слідчого, прокурора і суду у встановленому законом порядку визнати особу потерпілою, роз'яснити її право на подання цивільного позову та вжити належних заходів щодо накладення арешту на майно підозрюваного, обвинуваченого з метою відшкодування завданої потерпілому шкоди;

6) забезпечення справедливого правосуддя полягає в здійсненні справедливого, об'єктивного та неупередженого розслідування та судового розгляду для притягнення особи до кримінальної відповідальності в міру її вини, забезпечення гарантії, що жоден невинуватий не був обвинувачений чи засуджений, а також щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу [122, с. 8-12].

Однією з ключових стадій кримінального процесу є стадія судового розгляду. Л. М. Лобойко та О. А. Банчук під судовим розглядом розуміють стадію кримінального провадження, в якій суд першої інстанції за участю сторін на підставі дослідження обставин кримінальної справи вирішує питання про винуватість обвинуваченого і його покарання або про застосування примусових заходів медичного характеру чи примусових заходів виховного характеру» [52, с.196]. Характерною особливістю цієї стадії є, зокрема, те, що судовий розгляд кримінального провадження та вирішення кримінально-правового конфлікту по суті є єдиним способом правосуддя в кримінальному процесі. Кримінально-процесуальне значення стадії судового розгляду полягає в наступному:

- 1) Єдина стадія, де вирішується кримінально-правовий спір між державою, потерпілим та обвинуваченим по суті;
- 2) Лише на стадії судового розгляду при винесенні обвинувального вироку втрачає свою силу конституційний принцип презумпції невинуватості;
- 3) Під час згаданої стадії забезпечується остаточне виконання завдання кримінального провадження в частині щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого судового розгляду;
- 4) В ході судового розгляду підбиваються підсумки та здійснюється оцінка результатів процесуальних дій органів досудового розслідування [52, с.196-197].

На думку О. В. Пчеліної «судовий розгляд є центральною і найважливішою стадією кримінального процесу, оскільки передбачає всебічне, повне та об'єктивне дослідження матеріалів кримінального провадження та, на основі цих доказів, винесення законного, вмотивованого та справедливого судового рішення» [60, с.111]. Такої ж думки притримуються Л. М. Лобойко та О. А. Банчук [52, с.196].

Центральна роль судової влади та судового розгляду закріплена також в ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує кожному право на справедливий судовий розгляд його справи [28]. Шарль Луї Монтеск'є у своїй праці «Про дух законів» запровадив новий принцип стримувань та противаг державної влади – розподіл на три незалежні гілки: законодавча, виконавча та судова [150]. Згаданий принцип став основою для побудови демократичної держави та суспільства.

Події Революції гідності 2013-2014 рр. стали значним поштовхом для розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичного устрою. Зокрема, прицільна увага громадськості зосередилась на системі правоохоронних органів та судовій владі.

Влучним є зауваження О. В. Горецького про те, що «Україна живе в режимі перманентного реформування судової системи» [20]. Одним з пріоритетних напрямків здійснення реформ судової влади, на думку науковця,

є «утвердження збалансованого взаємозв'язку між судовою та правоохоронною системами» та цифровізація судового процесу» [20].

Варто зазначити, що перші спроби інформатизації судового процесу в Україні розпочались ще на початку ХХІ століття, про що йшлося детальніше у підрозділі 1.1. цього дослідження. Однак особливої уваги заслуговує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система.

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система – «сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» [93]. З березня 2023 року функціонує три підсистеми (модулі) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Електронний суд, Електронний кабінет та система відеоконференцзв'язку [43].

Електронний суд – одна із підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що забезпечує можливість надсилання, отримання процесуальних документів, письмових та електронних доказів тощо між судом та учасниками судового процесу, між користувачем підсистеми та Вищою радою правосуддя, а також отримання інформації про стан та результати розгляду відповідних документів. Процесуальні документи, які можуть бути предметом розгляду в судовому засіданні, надсилаються до суду в електронний спосіб виключно через підсистему Електронний суд.

Користувачі в згаданій підсистемі можуть створювати електронні документи за допомогою використання вбудованого текстового редактора та заповнення відповідних форм сформованих шаблонів. Передбачена кількість шаблонів заяв та клопотань в кримінальному судочинстві в підсистемі «Електронний суд» забезпечує економію часових витрат сторін на формування процесуальних документів. Зокрема, станом на травень 2024 року в галузі кримінального судочинства підсистеми «Електронний суд» наявні такі шаблони процесуальних документів: клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення; клопотання про зміну запобіжного заходу; клопотання про скасування примусових заходів медичного характеру; подання про зміну обов'язків, покладених на засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням; клопотання про зняття судимості; заява про відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження; заява про відвід (в тому числі щодо судді, дізнавача, захисника, слідчого, прокурора, слідчого судді); заява про перегляд кримінальної справи у зв'язку з нововиявленими обставинами; клопотання про арешт майна; скарга на бездіяльність слідчого (дізнавача, прокурора), в тому числі стосовно невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань; скарга на постанову прокурора (слідчого, дізнавача) про зупинення досудового розслідування; скарга на постанову прокурора (слідчого, дізнавача) про закриття кримінального провадження; скарга постанову прокурора (слідчого, дізнавача) про відмову у визнанні потерпілим, скарга на постанову прокурора (слідчого, дізнавача) про відмову у застосуванні заходів безпеки, скарга на рішення, дії чи бездіяльність прокурора (слідчого, дізнавача) при застосуванні заходів безпеки; скарга на постанову прокурора (слідчого, дізнавача) про відмову у задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) та/або негласних слідчих (розшукових) дій; скарга на постанову прокурора (слідчого, дізнавача) про відмову у задоволенні клопотання щодо продовження строку досудового розслідування; скарга на постанову прокурора (слідчого) про зміну порядку

досудового розслідування; скарга на повідомлення прокурора (слідчого, дізнавача) про підозру; скарга на постанову прокурора (слідчого, дізнавача); скарга на рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування; загальний шаблон клопотання (заяви); клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів; клопотання про скасування арешту майна; клопотання про проведення експертизи; заява про ознайомлення з матеріалами справи в електронному вигляді (внесення РНОКПП до додаткових відомостей про учасника справи та надання доступу до електронної справи); клопотання про надання дозволу на проведення обшуку в порядку ст. 166 КПК України; клопотання іншої особи, права якої обмежуються під час досудового розслідування; клопотання в порядку ст. 206 КПК України; клопотання про повернення застави; клопотання про об'єднання кримінальних проваджень (та визначення підсудності); заява про взяття особи на поруки; клопотання про допуск в якості захисника; заява про повернення судового збору; заява про виправлення описки в судовому рішенні; позовна заява про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; заява про визначення (зміну) територіальної підсудності; заява про вступ у справу як захисника (представника); клопотання про доручення проведення слідчої (розшукової) дії; клопотання про повернення обвинувального акта; клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

При надсиланні документа за допомогою підсистеми Електронний суд автоматично зберігається дата та час надсилання такого документа, що не може бути змінено чи видалено. Крім цього, функціонал підсистеми автоматично надсилає документи іншим учасникам кримінального провадження та надає доказ надсилання, що передбачено процесуальним законодавством. Після електронного надсилання документа користувачу приходить додаткове повідомлення про успішну реєстрацію документу в

автоматизованій системі діловодства суду або повідомлення про відмову у реєстрації із зазначенням причин такого рішення.

Електронний кабінет – одна із підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, захищений веб-сервіс, що має офіційну адресу в мережі інтернет, який забезпечує процедуру реєстрації користувачів та їх подальшу автентифікацію з метою надання доступу таким особам до підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в межах наданих їм процесуальних прав. Згідно статті 35 Кримінального процесуального кодексу адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та органи місцевого самоврядування повинні здійснити реєстрацію в підсистемі «Електронний кабінет» в обов'язковому порядку. Реєстрація здійснюється з використанням кваліфікованого електронного підпису. Вхід реалізується шляхом співставлення даних сертифікату відкритого ключа-входу та особистого ключа кваліфікованого електронного підпису одним з передбачених законодавством засобом електронної ідентифікації. Автентифікація користувачів здійснюється перед кожною сесією роботи особи в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі. Крім того, для забезпечення інформаційної та технічної безпеки системи адміністратор може відстежувати та облікувати дії користувачів, визначати загрози можливого витоку інформації, застосовувати акредитовані засоби збереження баз даних системи, тощо. Такий спосіб забезпечує можливість ідентифікації особи без можливості несанкціонованого проникнення сторонніх осіб до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Система відеоконференцзв'язку – одна із підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що забезпечує відео- та звукозапис судових засідань, бронювання (резервування) залів судових засідань, можливість подання учасниками судової справи під час проведення судового засідання в режимі відеоконференції процесуальних документів. Технічний запис судового засідання, що здійснювався за допомогою Єдиної

судової інформаційно-телекомунікаційної системи, автоматично зберігається у хмарному сховищі системи. Учасник судового засідання може отримати копію такого технічного засобу у підсистемі відеоконференцзв'язку або на оптичному носії інформації.

Стаття 35 КПК передбачає використання в суді Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та/або її окремих підсистем (модулів) з метою забезпечення об'єктивного та неупередженого розподілу матеріалів кримінального провадження між суддями з дотриманням принципів черговості та однакової кількості проваджень для кожного судді; визначення присяжних з числа осіб, які внесені до списку присяжних; надання сторонам та учасникам кримінального провадження інформації про стан розгляду кримінального провадження; реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції та етапів її руху; участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Кримінальний процесуальний закон встановлює вимогу щодо обов'язкової реєстрації усіх матеріалів кримінального провадження, скарг, заяв, клопотань та інших процесуальних документів, що подаються до суду та можуть бути предметом судового розгляду, в день надходження таких матеріалів. Зокрема, в обов'язковому порядку до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи вносяться наступні відомості:

- «1) дата надходження матеріалів, скарги, клопотання, заяви або іншого процесуального документа та їх суть;
- 2) прізвище, ім'я та по батькові особи, стосовно якої подані документи;
- 3) прізвище, ім'я та по батькові (найменування) особи (органу), від якої (якого) надійшли документи;
- 4) прізвище, ім'я та по батькові працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію;
- 5) інформація про рух судових документів;
- 6) дані про суддю, який здійснював судове провадження;

7) інші дані, передбачені Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів)» [93].

Відповідна вимога гарантує збереження матеріалів кримінального провадження на цифрових носіях, фіксацію дати та часу подання відомостей та їх внесення в інформаційно-телекомунікаційну систему, що унеможливило б будь які зловживання сторін в контексті дотримання процесуальних строків.

Доцільно зауважити, що чинний закон передбачає можливість подання процесуальних документів в кримінальному провадженні до суду в електронному форматі. Учасник кримінального провадження, який скористався можливістю подачі процесуальних документів до суду в електронній формі, у встановлених законом випадках зобов'язаний надати доказ надсилання копій таких документів рекомендованим листом з повідомленням про вручення іншим учасникам кримінального провадження, які не мають офіційної електронної адреси. Учасники кримінального провадження, які добровільно зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, можуть отримувати копії процесуальних документів в електронній формі за умови наявності технічної можливості для електронного листування та подання письмової заяви в конкретному кримінальному провадженні.

Серед правників тривають дискусії щодо цього питання. Зокрема, пункт 29 Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи передбачає, що «у разі подання до суду документів в електронній формі учасник зобов'язаний у випадках, визначених процесуальним законодавством, надати доказ надсилання іншим учасникам справи копій поданих до суду документів. У випадку, коли інший учасник справи відповідно до внесених ідентифікаційних даних про нього має зареєстрований Електронний кабінет, функціонал Електронного суду в автоматичному режимі надає суду та учаснику справи доказ надсилання до Електронних кабінетів інших учасників справи поданих

до суду документів. В іншому випадку засобами Електронного суду користувача інформують про відсутність в іншого учасника справи зареєстрованого Електронного кабінету» [93]. Аналіз згаданої норми свідчить про те, що у випадку наявності електронного кабінету в іншого учасника кримінального провадження, особа, яка подає процесуальний документ за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, звільняється від обов'язку надсилання копії такого документа рекомендованим листом з повідомленням про вручення. У випадку, якщо особа повинна була зареєструвати офіційну електронну адресу в Електронному кабінеті, проте не виконала вимогу закону, жодних негативних наслідків для такої особи не настає, а обмін процесуальними документами між учасниками кримінального провадження здійснюється в паперовому форматі.

Така ситуація гальмує процес інформатизації кримінального провадження на стадії судового розгляду з огляду на наступне. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система використовується при розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення. Норми, що закріплюють правовий статус та порядок використання учасниками судових справ Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, передбачені в Цивільному процесуальному кодексі, Господарському процесуальному кодексі та Кодексі адміністративного судочинства України [131; 21; 45]. Наприклад, пункт 3 частини 7 статті 43 Цивільного процесуального кодексу передбачає, що «у випадку, якщо учасник справи відповідно до вимог Цивільного процесуального кодексу зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його, інший учасник справи, який подає процесуальні документи до суду в електронній формі з використанням електронного кабінету, звільняється від обов'язку надсилання копій документів такому учаснику справ» [131]. Аналогічна норма міститься в пункті 2 частини 7 статті 42 Господарського процесуального кодексу [21] та пункті 3 частини 9 статті 44 Кодексу адміністративного судочинства України [45]. Крім того, частина 2

статті 185 Цивільного процесуального кодексу, частина 2 статті 174 Господарського процесуального кодексу, частина 2 статті 169 Кодексу адміністративного судочинства України передбачає, що у разі подання позовної заяви особою, яка зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, така позовна заява ухвалою суду буде залишена без руху [131; 21; 45].

Отже, особа, яка відповідно до закону зобов'язана зареєструвати офіційну електронну адресу в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, проте не здійснила цього, не матиме змоги отримати процесуальні документи в паперовому вигляді, буде обмежена в строках для ознайомлення з відповідними документами та в можливості подання процесуальних документів до суду без реєстрації електронного кабінету. Згадані процесуальні санкції за порушення вимоги обов'язкової реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі спонукають визначених законодавством осіб здійснити відповідну реєстрацію та стимулюють перехід стадій судового розгляду на електронний формат.

В цій ситуації вважаємо за необхідне внести зміни до Кримінального процесуального кодексу та доповнити частину 2 статті 35 наступним пунктом: «Якщо інший учасник справи відповідно до пункту 2 частини 1 цієї статті зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його, учасник справи, який подає документи до суду в електронній формі з використанням електронного кабінету, звільняється від обов'язку надсилання копій документів такому учаснику справи».

Важливою складовою судового розгляду є складання досудової доповіді та її дослідження судом. Згідно статті 314-1 Кримінального процесуального кодексу «з метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання представник уповноваженого органу з питань пробації складає досудову доповідь за ухвалою суду» [50]. Порядок складення досудової доповіді, що затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 27.01.2017 №200/5

«Про затвердження Порядку складення досудової доповіді» передбачає, що інформація, на підставі якої складається досудова доповідь, може бути отримана, зокрема, з Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту [95]. Крім того, досудова доповідь повинна містити «оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення», що проводиться підсистемою «КАСАНДРА» Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту [95].

Слушним є твердження Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, що «підсистему «Кассандра» з її широкими функціональними можливостями можна розглядати в якості ефективного інструменту покращення роботи органів пробації. Застосування елементів штучного інтелекту дозволяє, виявивши ризики вчинення повторних кримінальних правопорушень» [39].

Особливої уваги заслуговує також поняття «дистанційне судове провадження». Відповідно до статті 336 Кримінального процесуального кодексу «дистанційне судове провадження – судове провадження, яке здійснюється у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, в тому числі поза межами приміщення суду. Підставами для здійснення дистанційного судового провадження є:

- «1) неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- 2) необхідності забезпечення безпеки осіб;
- 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження;
- 5) введення воєнного стану або під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України;
- 6) наявності інших підстав, визначених судом достатніми» [50].

Перелік підстав для проведення такого виду судового розгляду справи про кримінальне правопорушення не є вичерпним. Суд може прийняти

рішення про здійснення дистанційного судового провадження з власної ініціативи або за клопотанням однієї із сторін або одного із учасників кримінального провадження, при цьому заслуховує думку сторін та усіх учасників кримінального провадження, про що виносить вмотивовану ухвалу. Забороняється проведення дистанційного судового провадження поза межами приміщення суду щодо обвинуваченого, якщо він заявив заперечення щодо такого рішення. Виключенням є проведення дистанційного судового провадження поза межами приміщення суду в умовах воєнного стану» [50]. Як слушно зазначають І. В. Гловюк та О. М. Дроздов «дистанційне судове провадження з участю обвинуваченого поза приміщенням суду необхідно здійснювати лише у випадку, коли в конкретному кримінальному провадженні умови, що зумовлені воєнним станом, виключають можливість безпосередньої участі обвинуваченого в судовому засіданні» [18].

Негативне ставлення до можливості проведення дистанційного судового провадження всупереч заперечень обвинуваченого щодо цього висловлюють адвокати-практики у сфері кримінального права. І. П. Глушко та А. А. Моїсєєва, які зауважують, що «при проведенні дистанційного судового провадження наявні грубі порушення кримінального процесуального законодавства» [19].

Перше зауваження стосується неможливості належним чином ідентифікувати особу учасника кримінального провадження. На їх думку, «встановлення особи без фактичної перевірки оригіналів документів, що посвідчують особу, має суто формальний характер та не відповідає вимогам кримінального процесуального закону» [19].

Не погоджуємось із зазначеним з огляду на наступне. Частина 5 статті 336 Кримінального процесуального кодексу передбачає, що «учасники кримінального провадження беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та кваліфікованого електронного підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або

положень, що визначають порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи» [93]. Пункт 46 Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи встановлює, що «підсистема відеоконференцзв'язку забезпечує, в тому числі, можливість учасника справи брати участь в судових засіданнях в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів. Для цього учасник, який виявив бажання взяти участь в судовому засіданні дистанційно, повинен зареєструватися в Електронному кабінеті та перевірити відповідність власних технічних засобів встановленим технічним вимогам» [93]. Згідно пункту 9 згаданого Положення процедура реєстрації в Електронному кабінеті відбувається з використанням кваліфікованого електронного підпису. Стаття 18 Закону України «Про Електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» встановлює, що «кваліфікований електронний підпис має таку ж саму юридичну силу, як і власноручний підпис, а також є засобів електронної ідентифікації, як документів, що посвідчують особу» [82]. Таким чином для участі в дистанційному судовому провадженні за допомогою підсистеми відеоконференцзв'язку особі необхідно здійснити реєстрацію/вхід в Електронний кабінет за допомогою кваліфікованого електронного підпису, що дає змогу ідентифікувати особу та гарантує достовірність цих даних, а отже в режимі дистанційного судового розгляду кримінального провадження зберігається дотримання вимог процесуального закону щодо встановлення особи, яка бере участь в судовому засіданні.

Друге зауваження адвокатів стосується забезпечення обов'язку суду роз'яснити особам, що беруть участь в судовому розгляді, їхніх прав та обов'язків, та вручити процесуальні пам'ятки. 16 березня 2024 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи» [78],

згідно якого статтю 345 Кримінального процесуального кодексу доповнено наступною нормою: «У разі участі особи в судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів пам'ятка про її права та обов'язки, передбачені цим Кодексом, надсилається такій особі завчасно разом з її викликом у судові засідання. Під час судового засідання головуючий з'ясовує, чи зрозумілі такій особі права та обов'язки, і у разі необхідності роз'яснює їх». Тому вважаємо, що під час проведення дистанційного судового провадження забезпечується дотримання вимог щодо надання особам пам'ятки про їх процесуальні права та обов'язки, а також уточнення та їх роз'яснення.

Третє зауваження стосується не можливості забезпечення конфіденційності, неупередженості та відсутності тиску на особу, що бере участь в кримінальному провадженні. П. Глушко та А. А. Моїсєєва звертають увагу на статтю 346 Кримінального процесуального кодексу, згідно якої суд повинен вжити належних заходів щоб допитані та недопитані свідки не спілкувались між собою. На їхню думку «дистанційна участь свідків не може гарантувати відсутність комунікації між такими, а також допускають можливість перебування таких свідків в одному місці під час проведення судового засідання» [19]. Частина 7 статті 336 Кримінального процесуального кодексу передбачає, що «допит свідка, потерпілого та спеціаліста в режимі відеоконференції можливий виключно в приміщенні суду. Допит таких осіб поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів допускається тільки у виключних випадках в умовах воєнного або надзвичайного стану» [50].

Стаття 178 Кримінального процесуального кодексу передбачає, що «поважними причинами неприбуття особи на виклик є:

- «1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;
- 2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;

3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);

4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;

5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;

6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;

7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;

8) інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик» [50].

Законодавець визначив військові події як обставини непереборної сили, хоч і не конкретизував зміст цього поняття. Проте логічним є судження, що введення воєнного стану на території України як факт не вважається обставиною непереборної сили. В. М. Михайленко звертає увагу на те, що «кримінальний процесуальний закон допускає неприбуття особи за викликом за умови поважних причин, що пов'язані з військовими подіями або з іншими обставинами, що при режимі воєнного стану є об'єктивними» [56]. Зокрема, до таких можна віднести перебування на території, де ведуться активні бойові дії, проживання особи на тимчасово окупованих територіях, відсутність транспортного сполучення між місцем проживання особи та місцем розташування суду. На думку судді, суб'єктивні обставини, які пов'язані лише з фактом введення правового режиму воєнного стану не повинні враховуватись судом як поважні причини неприбуття за викликом. У свою чергу пропонує наступні критерії щодо визначення об'єктивних обставин, які пов'язані з режимом воєнного стану, або які є військовими подіями:

1. оперативна обстановка на місці розташування суду та місці перебування обвинуваченого або перебування обвинуваченого у віддаленому від місця розташування суду регіоні;

2. інтенсивність ведення бойових дій на території розташування суду, в регіоні проживання особи;
3. встановлення тимчасового окупаційного режиму на території розташування суду, місця перебування обвинуваченого, регіоні проживання особи;
4. функціонування транспортних комунікацій, що забезпечують сполучення між місцем, де знаходиться суд, та місцем перебування особи;
5. добросовісність виконання обвинуваченим своїх процесуальних обов'язків [56].

В. М. Михайленко наголошує, що «воєнний стан – це невизначений в часі й непрогнозований за обставинами правовий режим. Натомість кримінальне провадження завжди має конкретні або розумні строкові точки – строк проведення підготовчого судового засідання, строк призначення судового розгляду, розумний строк розгляду кримінального провадження, строк дії запобіжного заходу, строк притягнення до кримінальної відповідальності тощо» [56]. На її думку «війна не повинна стати причиною припинення роботи правоохоронних органів та судів» [56]. Особливу увагу на ситуації в кримінальному процесі під час війни слід звернути законодавцю з метою прийняття відповідних змін, що гарантуватимуть функціонуванню кримінальних проваджень в умовах воєнного стану та запровадять захисні процесуальні механізми, що унеможливлять використання режиму воєнного стану як маніпуляції для затягування кримінального процесу, зокрема зі сторони інших учасників кримінального провадження та свідків» [56].

Введення воєнного або надзвичайного стану не є єдиною умовою щодо участі свідків в дистанційному судовому провадженні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду. При прийнятті відповідного рішення суд повинен керуватись наступними обставинами:

- «1) введення на території України або на території, де знаходиться суд, спеціального правового режиму – воєнний або надзвичайний стан;

2) наявність клопотання відповідної особи про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів, яке подано не пізніше ніж за 5 днів до судового засідання з додержанням вимог процесуального закону;

3) наявність виключних обставин, які унеможливають допит особи в судовому засіданні або в приміщенні суду та об'єктивно не можуть бути припинені найближчим часом» [50].

Вважаємо, що за таких умов допустима участь перелічених вище осіб в режимі дистанційного судового провадження поза межами суду для виконання завдань кримінального провадження, а саме швидкого, повного та неупередженого судового розгляду.

І. В. Гловюк та О. М. Дроздов також зазначають, що очевидною перевагою використання систем відеоконференцзв'язку під час судового розгляду кримінальних справ є значна економія часу та коштів [18]. Проте не варто забувати про істотний недолік, який передбачає обмеження права обвинуваченого на конфіденційне та оперативне спілкування з своїм захисником під час судового засідання, що є підставою для визнання порушення права на захист. Беззаперечним є обов'язок суду врахувати думку обвинуваченого щодо можливості його дистанційної участі у судовому розгляді та надати їй пріоритетне значення. Що стосується умов проведення дистанційного судового провадження під час дії воєнного стану, то науковці зазначають, що таке рішення потрібно приймати в конкретній справі при наявності конкретних умов, що унеможливають особисту участь обвинуваченого [18].

Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного суду у справі №415/1698/12-к від 21 листопада 2022 року [72] висловила наступну правову позицію. «У касаційній скарзі особа зазначає про порушення його права на захист, оскільки суд апеляційної інстанції не врахував клопотання обвинуваченого про бажання безпосередньо взяти участь в судовому засіданні та ухвалив рішення про здійснення дистанційного судового провадження.

Особа зазначає, що проведення дистанційного судового засідання відбулось без забезпечення належної якості та звуку, у зв'язку з чим його було позбавлено фактичної можливості доповнити свою апеляційну скаргу, надати заперечення проти апеляційної скарги прокурора, а також отримувати безпосередньо правову допомогу від свого захисника, який теж брав участь в судовому розгляді дистанційно» [72]. Об'єднана палата Касаційного кримінального суду зазначає, що «кримінальний процесуальний закон надає велике значення волевиявленню обвинуваченого, що має безпосередній вплив на судові рішення» [72]. У свою чергу, доцільно виділити такі види волевиявлення: правозобов'язуюче, умовно зобов'язуюче та рекомендаційне. Правозобов'язуюче волевиявлення обмежує судову дискрецію та характеризується обов'язковою до виконання волею обвинуваченого. Суд наголошує, що правозобов'язуюче значення надається волевиявленню обвинуваченого щодо його безпосередньої участі в судовому засіданні на підставі частини 2 статті 336 Кримінального процесуального кодексу» [72].

Разом з тим, суд звертає увагу на те, що «забезпечення реалізації прав обвинуваченого не може здійснюватися за рахунок поставлення у небезпеку інших осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні» [72]. У випадку наявності обставин, що перешкоджають безпосередній участі обвинуваченого в судовому засіданні, або обставин, що становлять об'єктивну загрозу чи небезпеку життю, здоров'ю, учасників судового процесу, необхідним є вжиття заходів щодо відкладення судового розгляду на строк, об'єктивно необхідний для їх усунення. У випадку неможливості усунення таких обставин, відповідно до вимог ст. 336 КПК, «суд мотивованою ухвалою, з наведенням відповідного обґрунтування, повинен ухвалити рішення про проведення дистанційного судового провадження в режимі відеоконференції за участю обвинуваченого» [72].

Касаційний Кримінальний суд Верховного Суду також наголошує, що під час дистанційного судового провадження в режимі відеоконференції важлива не просто формальна участь обвинуваченого в судовому засіданні, а

його ефективна участь в розгляді справи про кримінальне правопорушення, що передбачає право бачити, чути та спостерігати за судовим засіданням без технічних перешкод.

У справі «Марчелло Віола проти Італії» [143] Європейський суд з прав людини зауважив наступне. В інтересах чесного та справедливого кримінального процесу важливою є безпосередня присутність обвинуваченого в суді з метою перевірки його свідчень і свідчень потерпілої сторони, свідків. Хоч це прямо не передбачено в статті 6 Європейської конвенції з прав людини, але з її суті впливає право обвинуваченого брати участь в судових засіданнях, право на захист, право на допит свідків та право на використання перекладача. Також за змістом вищезгаданої статті впливає, що обвинуваченому гарантоване право на ефективну участь в судовому розгляді справи. Європейський суд з прав людини встановив, що проведення судового розгляду в режимі відеоконференції хоч і не суперечить вимогам Конвенції, проте суди повинні приймати рішення щодо проведення такого розгляду в кожній конкретній кримінальній справі з врахуванням усіх обставин та забезпечення справедливого і чесного судового розгляду відповідно до встановленого національним законодавством порядку [143].

Схожу правову позицію Європейський суд з прав людини висловив у справі «Голубєв проти Росії» [142]. Фізична присутність обвинуваченого в залі судових засідань є бажаною, але не пріоритетною. Основною ціллю розгляду судової справи є забезпечення справедливого розгляду кримінальної справи. Щодо забезпечення особистого спілкування обвинуваченого зі своїм захисником під час судового розгляду, суд встановив наступне. Стаття 6 Конвенції гарантує право обвинуваченого на конфіденційне спілкування зі своїм захисником без ризику бути почутими третіми особами. Згадане право є одним із ключових факторів забезпечення ефективної участі обвинуваченого в судовому розгляді, однак воно не захищене від обмежень, які можуть застосовуватись в кожній конкретній справі. Суд наголошує, що особиста участь обвинуваченого при апеляційному перегляді не передбачена

Конвенцією. Право на ефективний захист при умовах дистанційної участі обвинуваченого може реалізовуватись шляхом надання стороні захисту конфіденційного вузла зв'язку без загрози бути почутими сторонніми особами або дистанційній участі захисника в судовому засіданні при фізичному перебуванні в приміщенні, де знаходиться обвинувачений [142]. .

Проте у справі «Шулєпов проти Росії» Європейський суд з прав людини також зазначає, що «обвинувачений брав участь в судовому розгляді дистанційно, в той час коли сторона обвинувачення (прокурор) був особисто присутнім при розгляді справи в суді» [144]. На думку суду, «такі обставини спричиняють невідгідне становище обвинуваченого. Використання технічних засобів для проведення он-лайн розгляду справи без особистої участі обвинуваченого не повинно порушувати права особи, що передбачені Конвенцією та національним законодавством» [144].

Вбачаємо, що забезпечення можливостей використання інформаційно-телекомунікаційних систем на стадії судового розгляду позитивно впливає на кримінальне провадження в цілому та кримінальну процесуальну політику зокрема. Останні події десятиліття, в тому числі пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України ставлять нові виклики для кримінальної юстиції.

Дистанційне судове провадження як наслідок інформатизації кримінального провадження є одним з ключових механізмів виконання завдання кримінального провадження та дотримання прав і свобод осіб, що беруть участь в кримінальному провадженні. Сучасний стан розвитку інформаційних технологій гарантує належний рівень безпеки даних кримінальної справи, забезпечує можливість ідентифікації осіб та можливості їх участі в судових засіданнях поза межами приміщення суду. У свою чергу, суд повинен забезпечувати рівний баланс між правами осіб, в тому числі обвинуваченого, та виконання завдань кримінального провадження щодо швидкого та неупередженого судового розгляду і забезпечення невідворотності покарання. Розробка та законодавче закріплення

використання Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи дало новий поштовх для розвитку кримінального судочинства, де сторони можуть більше зосередитись на фактичних обставинах конкретної кримінальної справи та встановленні істини без необхідності витрачати час на процедурні моменти щодо можливості прибуття конкретної особи в судове засідання в конкретному місці та конкретний час.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтверджує актуальність вивчення інформатизації кримінального провадження як напряму розвитку кримінальної процесуальної політики України. На основі комплексного аналізу теоретичних та практичних аспектів встановлено, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у кримінальний процес потребує системного наукового осмислення та розробки концептуальних засад. В ході наукового пошуку, на підставі вивчення та аналізу теоретико-методологічних засад інформатизації публічних правовідносин в цілому, дослідження підходів щодо впровадження електронних форм в кримінальне провадження, зокрема, ознайомлення з міжнародними стандартами інформатизації та вивчення зарубіжного досвіду дозволило сформулювати цілісне уявлення про сутність та перспективи інформатизації кримінального провадження як напряму розвитку кримінальної процесуальної політики України. Виходячи з мети та позначених завдань, автором узагальнено та сформульовано наступні висновки і рекомендації:

1. Досліджено історичний генезис послідовного впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в стадії кримінального провадження. Визначено нормативно-правову базу та виявлено ключову роль законів "Про електронні документи та електронний документообіг", "Про електронний цифровий підпис", "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" щодо можливості практичного використання сучасних технологій в рамках кримінального процесу. Встановлено, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у кримінальному процесі України еволюціонував від базового законодавчого регулювання до розробки окремих концепцій щодо розробки інформаційних систем, що забезпечують електронну взаємодію між суб'єктами кримінального провадження на окремих стадіях. Виділено, що на момент дослідження не існує єдиної державної стратегії щодо розробки кримінальної

процесуальної політики у сфері інформатизації кримінального провадження. Здійснено періодизацію інформатизації кримінального провадження крізь призму прийняття відповідних нормативно-правових актів: *перший етап* (2000-2010 рр.) – прийняття законодавчих актів, які вперше дають нормативне визначення «електронних документів», «електронного цифрового підпису» та визначають основні принципи взаємодії суб'єктів в межах цифрових транзакцій; *другий етап* (2011-2020 рр.) – розробка галузевих стратегій та концепцій запровадження електронного правосуддя в рамках кримінального провадження; *третій етап* (2021 р. – до цього часу) – забезпечення технічної можливості використання новітніх технологій на окремих стадіях кримінального провадження.

2. Визначено взаємозв'язок засад кримінального провадження та інформатизації кримінального провадження крізь призму законодавчих норм: *верховенство права* забезпечується функціонуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що здійснює автоматизований розподіл справ і гарантує право на неупереджений та незалежний судовий розгляд; *законність* реалізується через запровадження інформаційно-аналітичних систем, що забезпечують автоматичний облік звернень громадян та унеможливають порушення процесуальних строків щодо внесення відповідних відомостей до ЄРДР; *рівність перед законом і судом* гарантується наданням рівних можливостей сторонам подавати процесуальні документи через Електронний кабінет в онлайн режимі; *повага до людської гідності* забезпечується через можливість фіксування кримінального провадження на носії інформації, що гарантує додатковий захист особи від порушення її прав; *право на свободу та особисту недоторканість* гарантується внесенням відомостей про дату та час затримання особи до ЄРДР, що унеможливорює тримання особи понад строк, визначений законодавством; *недоторканість житла чи іншого володіння особи, недоторканість права власності* реалізовується через внесення відомостей до ЄРДР про речові докази та обставини вчинення кримінального правопорушення, які не можуть бути

видалені чи змінені, на підставі чого слідчий суддя приймає рішення про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, що вноситься до ЄРСР; *таємниця спілкування та невтручання в приватне життя* гарантується формуванням банку даних про обставини правопорушення та історію змін його правової кваліфікації, що у свою чергу зменшує ризики протиправної діяльності в частині перекваліфікації правопорушення на тяжкий або особливо тяжкий злочин з метою отримання доступу до відомостей, які захищаються таємницею спілкування особи; *презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини і безпосередність дослідження показань, речей і документів* реалізується через електронне збереження доказів у кримінальному провадженні, що унеможлиблює їх підробку чи знищення; *свобода від самовикриття* реалізується шляхом технічного фіксування проведення процесуальних дій, що унеможлиблює вчинення тиску та примусу з боку посадових осіб органів кримінальної юстиції; *заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення* реалізується шляхом автоматичного фільтрування внесених відомостей до ЄРДР щодо дублювання заяв про вчинене правопорушення та подвійного переслідування особи за одне і те ж діяння; *забезпечення права на захист* посилюється через надання особі відкритої та доступної інформації про адвокатів та статусу їх адвокатської діяльності; *змагальність сторін, свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості та право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності* забезпечується рівними можливостями електронного доступу до матеріалів справи та подання електронних доказів; *публічність* реалізується шляхом покладення на слідчого, прокурора обов'язку внести відомості до ЄРДР, що зберігає час та дату внесення таких даних, та розпочати досудове розслідування; *диспозитивність* реалізується шляхом надання сторонам кримінального провадження можливості на власний розсуд використовувати технічних засобів та способи комунікації в кримінальному провадженні; *гласність і*

відкритість судового провадження реалізується через обов'язкове фіксування судового засідання технічними засобами та можливість онлайн-трансляції; *розумність строків* підтримується автоматичним обліком процесуальних строків в інформаційних системах; *засада мови, якою здійснюється кримінальне провадження* реалізується шляхом ведення відповідних інформаційно-аналітичних систем та реєстрів державною мовою.

3. Сформульовано авторське визначення ***інформатизації кримінального провадження*** як комплексного явища, що включає правові, соціальні, технічні, економічні та комунікаційні заходи, спрямовані на створення єдиного електронного простору в рамках кримінального судочинства для забезпечення виконання завдань та дотримання засад кримінального провадження. Систематизовано та науково обґрунтовано ***принципи інформатизації кримінального провадження***: *принцип ефективності*, що передбачає оптимізацію та раціональне використання наявних ресурсів; *принцип системності*, який забезпечує узгодженість із загальнодержавною програмою інформатизації; *принцип комплексності*, що гарантує охоплення всіх стадій та суб'єктів кримінального провадження; *принцип захисту*, що спрямований на забезпечення інформаційної безпеки; *принцип збереження персональних даних*, що передбачає спеціальний режим обробки персональних даних учасників кримінального провадження; *принцип прогнозованості*, що передбачає попередній аналіз цілей та функціональних потреб; *принцип процесуальної економії та ефективності*, що гарантує комплексний аналіз затратності фінансових та трудових ресурсів в рамках кримінального провадження та визначення можливих державних ризиків, в тому числі враховуючи економічні, політичні та соціальні аспекти; *принцип нормотворення*, що забезпечує обов'язкову участь суб'єктів інформатизації при прийнятті стратегічних рішень щодо розробки та запровадження нових інформаційно-аналітичних систем кримінального провадження. Сформульовано авторське визначення ***суб'єктів інформатизації кримінального провадження*** як осіб, що здійснюють розробку та

впровадження нових напрямків розвитку кримінальної процесуальної політики у сфері застосування новітніх технологій. Здійснено класифікацію суб'єктів інформатизації кримінального провадження: суб'єкти, що наділені законодавчою ініціативою; суб'єкти, що виконують завдання кримінального провадження; суб'єкти, що здійснюють дослідження кримінальної процесуальної політики та кримінального процесуального законодавства.

4. Досліджено доктринальні підходи щодо визначення електронного кримінального провадження. Обґрунтовано необхідність розмежування електронної кримінальної процесуальної діяльності як діяльності, що реалізується виключно за допомогою і в межах інформаційно-аналітичних та інформаційно-телекомунікаційних систем та кримінальної процесуальної діяльності з використанням технічних та інформаційно-аналітичних засобів як діяльності, де електронні засоби мають допоміжний характер. Сформульовано авторське визначення ***електронного кримінального провадження*** – процес електронної кримінальної процесуальної діяльності правоохоронних органів та їх посадових осіб, прокуратури, слідчого судді та суду, який реалізується шляхом виявлення, з'ясування, розслідування кримінальних правопорушень з метою виконання завдань кримінального провадження.

5. Проаналізовано міжнародні підходи щодо реалізації ідеї електронного кримінального провадження та електронного кримінального судочинства. В ході аналізу виявлено особливості різних державних стратегій, що зумовлено диференційованими правовими системами та кримінально-процесуальними політиками. Досліджено, що країни континентальної моделі кримінально-правової політики характеризуються системністю, комплексністю та законодавчо врегульованістю впровадження відповідних технічних елементів, які реалізують електронне кримінальне провадження. Англо-саксонська модель кримінальної процесуальної політики відзначається гнучкістю підходів щодо застосування сучасних технічних засобів в кримінальному процесі та відсутністю класичного законодавчого визначення відповідних електронних елементів і процесуальних порядків їх використання.

Вивчено застереження міжнародних та неурядових інституцій щодо існування ризиків технічного характеру у сфері забезпечення безпеки інформаційно-аналітичних систем, відомостей кримінального провадження та дотримання балансу між приватними інтересами осіб та публічними інтересами держави. Обґрунтовано розробку національних положень відповідно до Європейських стратегій та з врахуванням необхідності інтеграції національних інформаційно-аналітичних систем кримінального провадження до Європейської електронної точки доступу в системі eCODEX,

6. Досліджено сучасний стан інформатизації кримінального провадження на стадіях кримінального провадження та виокремлено окремі технічні елементи: інформаційно-аналітичні системи досудового розслідування, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, Єдиний реєстр досудових розслідувань, Єдиний реєстр засуджених та осіб, узятих під варту. Проаналізовано наявний взаємозв'язок між зазначеними елементами, інтеграцію між технічними компонентами та можливість побудови спільного електронного простору для реалізації електронного провадження. Обґрунтовано доцільність запровадження електронного кримінального провадження на основі результатів використання інформаційно-аналітичної системи досудового розслідування «іКейс» та Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Визначено, що використання електронних засобів позитивно впливає на діяльність органів кримінальної юстиції, забезпечує автоматизацію окремих процесуальних дій; швидкий міжвідомчий обмін документами, реалізує високий рівень захисту персональних даних та гарантує збереженість таємниці досудового розслідування.

7. Виявлено розбіжність правових норм кримінального процесуального законодавства. На основі нормативного та доктринального аналізу наведені аргументи щодо необхідності реформування законодавства та розробки єдиної концепції інформатизації кримінального провадження на усіх

стадіях кримінального провадження з врахуванням застережень міжнародних інституцій та врахуванням позитивного досвіду інших країн.

8. Висловлено пропозиції щодо внесення змін до Глави 5 Кримінального процесуального кодексу та доповнити її статтею *102-1 Форми кримінального провадження* у такій редакції:

«Стаття 102-1. Форми кримінального провадження.

1. Кримінальне провадження може здійснюватися у паперовій та електронній формі.

2. Електронне кримінальне провадження передбачає можливість суб'єктів кримінального провадження здійснювати електронні процесуальні дії за допомогою інформаційно-аналітичних систем досудового розслідування та Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи без потреби створення паперового аналогу результату таких процесуальних дій.»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 1000+ електронних клопотань прийняв ВАКС через систему «іКейс». *Національне антикорупційне бюро України*. 2021. URL: <https://nabu.gov.ua/news/1000-elektronnykh-klopotan-pryyiniav-vaks-cherez-systemu-ecase/> (дата звернення: 01.02.2025)
2. ВАКС прийматиме клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів через іКейс в електронному вигляді. *Судово-юридична газета «Суд Інфо»*. 2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/sud-info/294512-vaks-budet-prinimat-khodataystvo-o-vremennom-dostupe-k-vescham-i-dokumentam-cherez-ikeys-v-elektronnom-vide> (дата звернення: 01.02.2025)
3. Варивода І.М. Впровадження ідеї електронного суду в кримінальному судочинстві. *Право і суспільство*. Вип. 10 (2024). С.3-6. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/9098> (дата звернення: 01.02.2025)
4. Варивода І.М. Європейські стандарти забезпечення функціонування електронного кримінального судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Випуск № 4/2024. С. 581-585. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/140.pdf (дата звернення: 08.03.2025).
5. Варивода І.М. Запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування як етап інформатизації кримінального провадження. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина* [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (16 травня 2022 р.). Івано-Франківськ, 2022. С.6-10. URL: https://law.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/100/2023/01/Всеукраїнська-науково-практична-конференція-молодих-вчених_2022.pdf (дата звернення: 08.03.2025).
6. Варивода І.М. Особливості впровадження дистанційного судового провадження в кримінальному процесі України. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*: Матеріали науково-практичної конференції

(14-15 лютого 2025р.). Полтава, 2025. С.79-82. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/131/1913/3969> - (дата звернення: 08.03.2025).

7. Варивода І.М. Принципи інформатизації кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Випуск № 8/2024. С. 380-383. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2024/91.pdf (дата звернення: 08.03.2025).

8. Варивода І.М. Проблематика впровадження електронної форми судочинства. *Звітна наукова конференція викладачів, докторантів, аспірантів та студентів університету за 2022 рік* : Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (3-7 квітня 2023 р.). Івано-Франківськ, 2023. С. 263-265 URL: <https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/10/2023-tezy-vyk-1.pdf> (дата звернення: 08.03.2025).

9. Варивода І.М. Стратегія реалізації електронного кримінального правосуддя в Європейському Союзі. *Права людини в правовій системі ЄС*: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (26 квітня 2024р.). Харків, 2024. С. 160-165. URL: https://law.karazin.ua/resources/doks2021/nauka/repositary/Konferentsiia_26-04-2024_Zbirka_tez.pdf (дата звернення: 08.03.2025).

10. Варивода І.М. Трансформація кримінального провадження крізь призму інформаційних технологій. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2024. Випуск № 66 (2024). С. 1.61-1.72. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/8810> (дата звернення: 08.03.2025).

11. Висновок № 14 (2011) Консультативної Ради Європейських Суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про правосуддя та інформаційні технології (IT) від 09.11.2011 р. URL: <https://rm.coe.int/opinion-n->

14-2011-on-justice-and-information-technologies-it-/16806a1fc0 (дата звернення: 28.02.2025).

12. Войтович Р.В. Глобалізація як новий тип розвитку суспільства й управління в контексті нової геостратегічної реальності. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2021. Вип. 2 (28). С. 11-20.

13. Володимир Зеленський підписав заявку на членство України у Європейському Союзі. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-u-73249>. (дата звернення: 02.12.2024).

14. Герасименко К.С. Сучасні ознаки загроз «інформаційного тероризму». *Форум права*. 2009. № 3. С. 162-166.

15. Глинська Н.В. Кримінальна процесуальна політика як чинник формування концепту сучасного кримінального процесу. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3/2016. С. 11-17.

16. Глинська Н.В. Цифровізація та цифрова трансформація кримінального провадження: питання термінології. In: *Omul, criminologia, stiinta*, Ed. Ediția a 2- a, 24 martie 2021, Кишинів. Chișinău: Institutul de științe penale și criminologie aplicată, 2021, Ediția a 2-a, Vol. 1, стор. 268-272.

17. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальна діяльність: проблеми визначення поняття. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Випуск 12. С. 461-468

18. Гловюк І.В., Дроздов О.М. Проведення судового засідання у режимі відеоконференції у кримінальному провадженні: доктринальні та практичні проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №1/2023. С. 438-444

19. Глушко І.П., Моїсєєва А.А. Дистанційне кримінальне провадження під час воєнного стану. *GoLaw*. 2022. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/distancijne-kriminalne-provazhennya-pid-chas-voyennogo-stanu/> (дата звернення 01.02.2025)

20. Горецький О. Справжня трансформація судочинства нерозривно пов'язана з суспільними процесами. *Юридична газета*. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/spravzhnya-transformaciya-sudochinstva-nerozrivno-povyazana-z-suspilnimi-procesami.html> (дата звернення: 22.02.2025)

21. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 01.02.2025)

22. Д. Михайлов. НАБУ, ВАКС і САП інтегрують систему електронного кримінального провадження іКейс. *Суспільне Новини*. 2023. URL: <https://suspilne.media/639304-nabu-vaks-i-sap-integruut-sistemu-elektronnogo-kriminalnogo-provadzenna-ikejs/> (дата звернення: 01.02.2025)

23. До впровадження іКейс 70% роботи детектива НАБУ займали папери – Христина Чайка. *Українське радіо*. 2025. URL: <https://www.ukr.radio/news.html?newsID=106535> (дата звернення: 22.02.2025).

24. Довженко А.С. Цифровізація кримінального процесу як один із шляхів підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. *Розслідування та протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану* [Текст] : матеріали підсумкової науково-теоретичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених (м. Київ, 16 травня 2024 р). Київ:НАВС. 2024. С.31-34

25. Електронне кримінальне провадження: відтепер ВАКС приймає клопотання через систему іКейс. *Вищий антикорупційний суд*. 2023. URL: <https://first.vaks.gov.ua/publications/elektronne-kryminalne-provadzhenia-vidteper-vaks-pryumaie-klopotannia-cherez-systemu-ikeys/> (дата звернення: 01.02.2025)

26. Електронні кримінальні провадження – вже реальність? | JustTalk Context з Верховним Судом. *JustTalk*. 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=d8CGFJ2K3u0&t=718s> (дата звернення: 01.02.2025)

27. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р.: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.02.2025).
28. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р.: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.02.2025).
29. Жувака С. Детективи про «іКейс». *Національне антикорупційне бюро України*. 2024. URL: <https://www.facebook.com/nabu.gov.ua/posts/детективи-про-ікейсцифрові-інструменти-суттєво-змінюють-роботу-правоохоронних-ор/998624112312053/> (дата звернення: 22.02.2025).
30. Жученко О.Д. До питання про передумови розроблення електронного кримінального провадження в Україні. *Правова держава*. 2019. № 33. С. 116-122.
31. Завідомо неправдиві повідомлення про мінування: національний та міжнародний аспект. *Омбудсмен України*. 2023. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/zavidomo-nepravdivi-povidomlennya-pro-minuvannya-nacionalnij-ta-mizhnarodnij-aspekt (дата звернення: 01.02.2025)
32. Загурський О.Б. До питання напрямів сучасної кримінальної процесуальної політики України. *Правова політика в Україні: питання теорії та практики*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 жовтня 2014 року). В 2 т. Київ : Національна академія прокуратури України, 2014. Т. 1. С. 455-458
33. Зайчук О.В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Випуск 3. С.22-28
34. іКейс. Шлях до цифровізації кримінальної юстиції || Денис Гюльмагомедов. *JustTalk*. 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=AuG2WUeBrhs/> (дата звернення: 01.02.2025)
35. іКейс» – 3 роки цифровізації правосуддя. *НАБУ*. 2024. URL: https://t.me/nab_ukraine/2934 (дата звернення: 01.02.2025)

36. Інструкція з діловодства Верховного Суду: Наказ керівника апарату Верховного Суду від 31.12.2021 р. №129 URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva_2024 (дата звернення 01.02.2025)

37. Каланча І.Г. Електронне кримінальне судочинство: передумови виникнення, сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / І. Г. Каланча. Харків : Право, 2018. 240 с.

38. Каланча І.Г. Судове провадження в умовах електронного реформування кримінальної юстиції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 277 с.

39. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Діджиталізація кримінально-виконавчої системи України як стратегічний напрям її реформування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №8/2024. С. 339-341

40. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінальна процесуальна політика України: деякі теоретичні аспекти. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 17 березня 2017 року). У 2-х ч. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Ліра ЛТД, 2017. Ч. 2. С. 28-31.

41. Кивлюк О.П. Наукове знання в умовах інформаційного суспільства. *Релігія та соціум*. 2014. № 3-4 (15-16). С. 98-103.

42. Кивлюк О.П. Формування елементів комп'ютерної грамотності молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. Чернігів, 2007. 210 с.

43. Кібенко О. Майбутнє онлайн-судів в Україні: оцифровування наявних процесів чи цифрова трансформація правосуддя? *Верховний суд*. 2023. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1397565/> (дата звернення: 22.02.2025)

44. Кобко-Одарій В.С. Правова природа штучного інтелекту: проблема визначення правосуб'єктності та юридичної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №1/2025. С. 30-34.

45. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 01.02.2025)
46. Козич І.В. Функціональна взаємодія підсистем політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. 2020. №10/2020. С.248-253.
47. Концепція галузевої інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf> (дата звернення 01.02.2025)
48. Коршун А.О. Розвиток в Україні електронного правосуддя в контексті взаємодії суду та інститутів громадянського суспільства: теоретико-правова характеристика. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 27 (5). С. 20-24.
49. Красій М.О. Політика у сфері боротьби зі злочинністю: взаємозв'язок кримінально-правової та кримінально-процесуальної підсистем. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Івано-Франківськ, 2018. 236 с.
50. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 01.02.2025)
51. Леонов Б.Д., Лихова С.Я. Інформаційний тероризм як загроза національній безпеці України. *Юридичний вісник*. 2021. № 2 (59). С. 170-176.
52. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: Навчальний Посібник. К.: Ваіте, 2014. 280 с.
53. Логінова Н.І., Трофименко О.Г. Деякі аспекти інформатизації в системі судочинства. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2013. № 2 (86). Ч.2, кн. 1. С. 472-477.
54. Микитин Ю. І. Поняття про кримінально-процесуальну політику. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №11/2021. С.718-720
55. Микитин Ю.І. Визначення підходів до класифікації кримінально-процесуальних політик країн-членів Європейського Союзу. *Актуальні*

проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2019. Вип. 51. С. 166-177.

56. Михайленко В.М. Деякі проблемні питання участі підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (електронне видання) (м. Київ-Львів-Дніпро, 20 квітня 2022 р). Київ-Львів-Дніпро: НАВС, ЛьДУВС, ДДУВС, ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. С.74-77.

57. НАБУ та САП зареєстрували перше кримінальне провадження в системі eCase. *Національне антикорупційне бюро України. 2021. URL: <https://nabu.gov.ua/news/novyny-nabu-ta-sap-zareyestruvaly-pershe-kryminalne-provadzhennya-v-systemi-ecase/>* (дата звернення: 01.02.2025)

58. Ніколенко Л. М. Електронне правосуддя як спосіб підвищення ефективності судового розгляду. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2022. №71. С.338-341.*

59. Олійничук О., Олійничук Р., Колесніков А. Електронне правосуддя як елемент сучасної системи судочинства. *Актуальні проблеми правознавства. 2021. № 3(27)/2021. С. 141-147.*

60. Основи кримінального процесу: навчальний посібник / О. В. Пчеліна, Т. Г. Фоміна, В. В. Романюк, Г. І. Глобенко, за заг. редакцією д.ю.н., доц. Т. Г. Фоміної. Харків: ХНУВС, 2023. 132 с.

61. Основні правові системи світу: навчальний посібник / В.Д. Гапотій, О.Л. Жильцов, Г.І.Воржевітіна. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 279 с.

62. Павлова Т.О. Діджиталізація як напрям трансформації кримінального провадження. *Науковий фаховий журнал «Правова держава».* 2021. №41. С. 96-102.

63. Патрелюк Д.В. Електронне кримінальне провадження як напрям подолання протидії кримінальному переслідуванню. *Вісник Південного*

регіонального центру Національної академії правових наук України. 2018. № 15. С.167-177.

64. Письменний Д.П. Кримінально-правова та кримінальна процесуальна політика України: поняття, співвідношення, реалізація. *Правова політика в Україні: питання теорії та практики*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 жовтня 2014 року): в 2 т. Т. 2. С. 292-297.

65. Погорецький М.А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С.93-103.

66. Політанський В. С. Особливості впровадження та функціонування електронного суду в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 5/2020. С. 35-40

67. Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за заг. ред. проф. П.Л.Фріса та проф. В.Б.Харченка. Івано-Франківськ-Харків. 2016. 419 с.

68. Поліція перевірила об'єкти щодо яких вчора надійшли повідомлення про замінування – всі вони виявились неправдивими. *Департамент Кіберполіції Національної поліції України*. 2023. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/policziya-pereviryla-obyekty-shhodo-yakux-vchora-nadijshly-povidomlennya-pro-zaminuvannya--vsi-vony-vyyavylys-nepravdyvumu-2682/> (дата звернення: 01.02.2025)

69. Помилки в електроніці. *50 провідних юридичних фірм України*. 2021. URL: <https://pravo.ua/articles/pomylky-v-elektronitsi/> (дата звернення: 08.03.2025).

70. Попко В.В. Зближення кримінально-правових систем в умовах глобалізації злочинності. *Підприємство, господарство і право*. 2021. №1/2021. С.227-237.

71. Постанова Верховного Суду від 03.08.2022 р. у справі № 910/5408/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078971> (дата звернення: 28.02.2025)

72. Постанова Верховного суду від 21.11.2022 р. у справі 415/1698/12-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107533687> (дата звернення: 28.02.2025)

73. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет : монографія / А. П. Гетьман, Ю. Є. Атаманова, В. С. Мілаш та ін; за ред. С. В. Глібка, К. В. Єфремової. Харків : Право, 2016. 360 с.

74. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19#n96> (дата звернення 01.02.2025)

75. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Закон України від 27.04.2021 р. №1416-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text> (дата звернення 01.02.2025)

76. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 02.12.2024).

77. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування: Закон України від 01.06.2021 р. № 1498-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1498-20#Text> (дата звернення 01.02.2025)

78. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Закон України від 23.02.2024 р. № 3604-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3604-20#Text> (дата звернення 01.02.2025)

79. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text> (дата звернення: 28.02.2025).

80. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text> (дата звернення 01.02.2025)

81. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05. 2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення 01.02.2025)

82. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення 01.02.2025)

83. Про єдиний реєстр досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури України від 17.08.2012 р. № 69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0069900-12#Text> (дата звернення 01.02.2025)

84. Про затвердження галузевої Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022-2024 роки: Наказ Державної судової адміністрації від 14.06.2022 р. №178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0178750-22#Text> (дата звернення 01.02.2025)

85. Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 1998-2000 роки: Закон України від 04.02.1998 № 76/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76/98-вр#Text> (дата звернення 01.02.2025)

86. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: Наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 р. № 814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (дата звернення 01.02.2025)

87. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27.04.2020 р. № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення: 01.02.2025)

88. Про затвердження Інструкції про порядок розгляду звернень громадян та організації особистого прийому громадян у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань: Наказ Державного бюро розслідувань від 20.05.2021 р. № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0314911-21#Text> (дата звернення: 01.02.2025)

89. Про затвердження Інструкції про порядок розгляду звернень громадян, повідомлень, поданих в порядку законів України «Про запобігання корупції» та «Про Національне антикорупційне бюро України», заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення або необґрунтовані активи, депутатських запитів, звернень і вимог народних депутатів України, адвокатських запитів у Національному антикорупційному бюро України та його територіальних управліннях: Наказ директора Національного антикорупційного бюро України від 29.12.2020 р. № 141. URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/28623/nakaz_4.pdf (дата звернення: 01.02.2025)

90. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 р. №298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення: 01.02.2025)

91. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури України від

06.04.2016 р. № 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16#Text> (дата звернення 01.02.2025)

92. Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.10.2004 р. № 1177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1361-04#Text> (дата звернення: 01.02.2025)

93. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення 01.02.2025)

94. Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України в новій редакції: Рішення Національної асоціації адвокатів України від 22.08.2022 р. № 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0074871-22#Text> (дата звернення 01.02.2025)

95. Про затвердження Порядку складення досудової доповіді: наказ Міністерства юстиції України від 27.10.2017 р. № 200/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-17#Text> (дата звернення 01.02.2025)

96. Про затвердження Тимчасового регламенту надсилання судом електронних документів учасникам судового процесу, кримінального провадження: Наказ Державної судової адміністрації України від 07.11.2016 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0227750-16#Text> (дата звернення 01.02.2025)

97. Про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс»: Наказ Національного антикорупційного бюро України, Офісу Генерального прокурора України, Ради суддів України, Вищого антикорупційного суду від 15.12.2021 р. № 175/390/57/72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0390886-21#Text> (дата звернення 01.02.2025)

98. Про комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: Указ Президента від 11.05.2023 р. № 273/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733> (дата звернення 27.03.2025)

99. Про національну програму інформатизації: Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення 01.02.2025)

100. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. №537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення 01.02.2025)

101. Про приєднання України до Статуту Ради Європи: Закон України від 31.10.1995 р. № 398/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-вр#Text> (дата звернення: 28.02.2025)

102. Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу: Наказ Державної судової адміністрації України від 31.05.2013 р. № 72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0072750-13#Text> (дата звернення 01.02.2025)

103. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (дата звернення 01.02.2025)

104. Про Стратегію розвитку правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення 01.02.2025)

105. Про Стратегію розвитку судової влади України на 2015-2019 роки: Рішення XII позачергового з'їзду суддів України від 25.09.2014 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0011415-14#Text> (дата звернення 01.02.2025)

106. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. №2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17> (дата звернення 01.02.2025)

107. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 02.12.2020 р. №1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p/print> (дата звернення 01.02.2025)

108. Революція Гідності. *Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – музей Революції Гідності*. URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/storinka/revolyuciya-gidnosti> (дата звернення: 02.12.2024).

109. Рекомендація № R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах: ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 543 засіданні заступників міністрів 11 вересня 1995 року / Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_95_11_1995_09_11.pdf (дата звернення: 28.02.2025).

110. Рекомендація Rec (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій: ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 743 засіданні заступників міністрів 28 лютого 2001 року / Вища кваліфікаційна комісія суддів України. URL: <https://old.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/rek-2001-3.pdf> (дата звернення: 28.02.2025).

111. Рік використання системи іКейс: ВАКС підводить підсумки. *Вищий антикорупційний суд*. 2024. URL:

<https://first.vaks.gov.ua/publications/rik-vykorystannia-systemy-ikeys-vaks-pidvodyt-pidsumky/> (дата звернення: 01.02.2025)

112. Рогальська В.В., Броневицька О.М.. Повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні під час проведення окремих слідчих (розшукових дій). *Правова позиція*. 2023. № 3 (40). С. 165-169.

113. Савінова Н.А. Формування культури електронних доказів в умовах війни. *Державна безпека України в умовах російської агресії: актуальні питання експертно-криміналістичного та науково-технічного забезпечення* : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 серпня 2023 року). Т.2. Київ: ІСТЕ СБУ. С.125-129.

114. СБУ зафіксувала понад 2 тис. фейкових мінувань з початку року: серед фігурантів - неповнолітні, які працювали на спецслужби рф. *Служба Безпеки України*. 2023. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zafiksuvala-ponad-2-tys-feikovykh-minuvan-z-pochatku-roku-sered-fihurantiv-nepovnolitni-yaki-pratsiuvaly-na-spetssluzhby-rf> (дата звернення: 01.02.2025)

115. Сімонович Д.В. Кримінальна процесуальна форма. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 5-2. Том 3. С.233-235.

116. Соболев А.Г., Довженко А.С. Досвід Національного антикорупційного бюро України з упровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування іКейс. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції* [Текст] : Матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (м. Київ, 28 березня 2024 р). Київ: НАВС. 2024. С.141-144.

117. Сокиран М.Ф. Процесуальні і тактичні питання використання звуко-, відеозапису в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.09. Київ, 2008. 20 с.

118. Статут Ради Європи: Статут від 05.05.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення: 28.02.2025)

119. Столітній А.В. Електронне кримінальне провадження на досудовому розслідуванні: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 644 с.
120. Суддя ВС проаналізувала критерії допустимості й достовірності електронних доказів у кримінальному процесі. *Верховний Суд*. 2025. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1751385/> (дата звернення: 28.02.2025)
121. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи : монографія / Ю.В. Баулін, М.В. Буроменський, В.В. Голіна та ін., під заг. ред. академіка НАПрН України Ю.В. Бауліна. Київ : Ваіте, 2015. 688 с.
122. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Академічне видання. К.: Алерта, 2014. 440 с.
123. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. К:Алерта, 2014. 768 с.
124. Тетерятник Г.К., Деркач С.А. Електронне кримінальне провадження в частині застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: Збірник тез науково-практичного семінару* (м. Львів, 30 листопада 2018 року). Львів: ЛьвДУВС. С.91-93.
125. Трофименко В.М. Кримінальна процесуальна форма в контексті сучасної кримінальної процесуальної політики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80) 2015. С. 130-140
126. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. *Урядовий портал*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення: 02.12.2024).
127. Ухвала Верховного Суду від 08.02.2024 р. у справі № 925/200/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639> (дата звернення 01.02.2025)
128. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія / Фріс П.Л. Київ : Атіка, 2005. 429 с.

129. Ханін С. Електронно-цифрові докази під час виконання вимог ст. 290 КПК України. *Юридична газета online*. 2024. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/elektronnocifrovi-dokazi-pid-chas-vikonannya-vimog-st-290-kpk-ukrayini.html> (дата звернення: 08.03.2025).

130. Ханін С. Ототожнення електронного та матеріального носія не є питанням права, а питанням фізики. *Закон і бізнес*. 2025. URL: <https://zib.com.ua/ua/165973.html> (дата звернення: 08.03.2025).

131. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 01.02.2025)

132. Цього року має бути запущено систему електронного кримінального провадження – Луценко. *Прямий*. 2018. URL: https://prm.ua/lutsenko-pro-zaprovadzhennya-elektronnogo-kriminalnogo-provadzhennya/#google_vignette (дата звернення 01.02.2025)

133. Чигирин Г.Л. Перспективи запровадження міжнародного досвіду електронного кримінального провадження в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2. С.72-76.

134. Шаблистий В.В. Цифрова ера кримінального процесу: можливості ІТ-систем у досудовому розслідуванні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №1/2025. С. 630-633.

135. Шехавцов Р.М. Поняття кримінально-процесуальної діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. С. О. Дідоренка*. 2010. № 2. С.89-97.

136. Шкелебей В.А. Початок досудового розслідування за заявою чи повідомленням: теорія та практика. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С.275-280.

137. Шкелебей В.А., Яцик Т.П. Попередня перевірка первинної інформації (дослідча перевірка): доцільність її виокремлення як стадії кримінального провадження. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2021. Вип. 1 (5). С.215-223.

138. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Лист Верховного Суду від 03.03.2022 р. №2/0/2-22. URL:

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf (дата звернення 01.02.2025)

139. Щодо Положення про автоматизовану систему документообігу суду: Рішення Ради суддів України від 26.11.2010 р. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr030414-10#Text> (дата звернення 01.02.2025)

140. Я. Берзанюк. Наукові надбання як основа для наступних кроків на шляху інтеграції штучного інтелекту в систему правосуддя. *Supreme Observer*. 2024. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/949/naukovi-nadbannia-iaak-osnova-dlia-nastupnykh-krokov-na-shliakhu-intehratsii-shtuchnoho-intelektu-v-systemu-pravosuddia> (дата звернення 01.02.2025)

141. Яцик Т.П. Особливості інформаційного тероризму як одного із способів інформаційної війни. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2 (65). С. 55-60.

142. Case of Golubev v. Russia : Рішення Європейського суду з прав людини від 09.11.2006 р. за заявою 26260/02. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-78357%22%5D%7D> (дата звернення: 28.02.2025)

143. Case of Marcello Viola v. Italy : Рішення Європейського суду з прав людини від 05.01.2007 р. за заявою 45106/04. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-77246%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-77246%22]}) (дата звернення: 28.02.2025)

144. Case of Shulepov v. Russia : Рішення Європейського суду з прав людини від 26.06.2008 р. за заявою 15435/03. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-87229%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-87229%22]}) (дата звернення: 28.02.2025)

145. Code of Criminal Procedure of the Czech Republic. *Amnesty International*. 1961. URL: https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/dlm_uploads/2017/07/Czech_Republic_Criminal_Procedure_Code_2012.pdf?x18231 (дата звернення: 02.12.2024).
146. E-CODEX. *EU-LISA*. 2010. URL: <https://www.eulisa.europa.eu/Activities/Large-Scale-It-Systems/e-CODEX> (дата звернення: 02.12.2024).
147. E-tools for criminal case management within selected EU Member States. *Center for the study of Democracy*. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/142038/FULL.pdf> (дата звернення: 02.12.2024).
148. European arrest warrant. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/types-judicial-cooperation/european-arrest-warrant_en (дата звернення: 02.12.2024).
149. German Code of Criminal Procedure. *Federal Ministry of Justice*. 1879. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/index.html (дата звернення: 02.12.2024).
150. Montesquieu. The Spirit of Laws. 1758. URL: [https://en.wikisource.org/wiki/The_Spirit_of_Laws_\(1758\)](https://en.wikisource.org/wiki/The_Spirit_of_Laws_(1758)) (дата звернення: 22.02.2025)
151. Multi-annual European e-Justice action plan 2009-2013. *Eur-Lex*. 2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52009XG0331%2801%29> (дата звернення: 02.12.2024).
152. Multi-annual European e-Justice action plan 2014-2018. *Eur-Lex*. 2014. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(01\)&from=DE](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(01)&from=DE) (дата звернення: 02.12.2024).

153. Multi-annual European e-Justice action plan 2019-2023. *Eur-Lex*. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-e-justice-strategy-and-action-plan-2019-2023.html> (дата звернення: 02.12.2024).

154. Multi-annual European e-Justice action plan 2024-2028. *Eur-Lex*. 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202500437 (дата звернення: 02.12.2024).

155. Number of internet users worldwide from 2005 to 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide/>

156. Svitlana Kaduk, Andriy Shulha, Ivo Svoboda, Iryna Varyvoda, Yurii Mykytyn. The use of automated information systems in the investigation of criminal offences. *Amazonia Investiga*. 2023. 12 (61). 307-316. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2265/3193> (дата звернення: 08.03.2025).

157. T. Benninger, C. Colwell, D. Mukamal, L. Plachinski. Virtual Justice? A national study analyzing the transition to remote criminal court. *Stanford Criminal Justice Center*. 2021. 300 p. URL: <https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf> (дата звернення: 02.12.2024).

158. The Act on E-services in the courts. *FinLex*. 2002. URL: https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20030013.pdf&ved=2ahUKEwiZzq6Sg4yMAxWaKRAIHatVHKKQFnoECBMQAAQ&usg=AOvVaw1B_jmry9-Ds4GJ07-sS_-e (дата звернення: 02.12.2024).

159. The Criminal Procedure Rules 2020. *UK Legislation*. 2020. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2020/759/contents> (дата звернення: 02.12.2024).

160. The European Criminal Bar Association (ECBA) is a leading group of independent criminal defense lawyers in the Council of Europe. *European Criminal Bar Association*. URL: <https://www.ecba.org/content/index.php/projects/e-justice/533-towards-a-european-e-justice-strategy> (дата звернення: 02.12.2024).

Додатки

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Варивода І.М. Європейські стандарти забезпечення функціонування електронного кримінального судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Випуск № 4/2024. С. 581-585.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/138>
URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/140.pdf
2. Варивода І.М. Принципи інформатизації кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Випуск № 8/2024. С. 380-383.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/89>
URL: http://www.lsej.org.ua/8_2024/91.pdf
3. Варивода І.М. Трансформація кримінального провадження крізь призму інформаційних технологій. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2024. Випуск № 66 (2024). С. 1.61-1.72.
DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.66.1.61-1.72>
URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/8810>

Статті, що індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science:

4. Svitlana Kaduk, Andriy Shulha, Ivo Svoboda, Iryna Varyvoda, Yurii Mykytyn. The use of automated information systems in the investigation of criminal offences. *Amazonia Investiga*. 2023. 12 (61). 307-316.
DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.61.01.31>

URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000989931300032>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Варивода І.М. Запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування як етап інформатизації кримінального провадження. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина* [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (16 травня 2022 р.). Івано-Франківськ, 2022. С.6-10.

URL: https://law.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/100/2023/01/Всеукраїнська-науково-практична-конференція-молодих-вчених_2022.pdf

6. Варивода І.М. Проблематика впровадження електронної форми судочинства. *Звітна наукова конференція викладачів, докторантів, аспірантів та студентів університету за 2022 рік* : Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (3-7 квітня 2023 р.). Івано-Франківськ, 2023. С. 263-265

URL: <https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/10/2023-tezy-vyk-1.pdf>

7. Варивода І.М. Стратегія реалізації електронного кримінального правосуддя в Європейському Союзі. *Права людини в правовій системі ЄС: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених* (26 квітня 2024р.). Харків, 2024. С. 160-165.

URL: https://law.karazin.ua/resources/doks2021/nauka/repositary/Konferentsiia_26-04-2024_Zbirka_tez.pdf

8. Варивода І.М. Особливості впровадження дистанційного судового провадження в кримінальному процесі України. *Актуальні проблеми*

юридичної науки та практики: Матеріали науково-практичної конференції (14-15 лютого 2025р.). Полтава, 2025. С.79-82.

URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/131/1913/3969-1>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9. Варивода І.М. Впровадження ідеї електронного суду в кримінальному судочинстві. *Право і суспільство*. 2024. Вип. 10 (2024). С.3-6.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/9098>

Відомості про апробацію результатів дисертації:

Положення дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Основні положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній праці, були оприлюднені через наукові повідомлення на міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях, читаннях та семінарах: «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, травень 2022), «Звітна наукова конференція викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника » (м. Івано-Франківськ, квітень 2023 рр.); «Права людини в правовій системі ЄС» (м. Харків, квітень 2024); «Актуальні проблеми юридичної науки та практики» (м. Полтава, лютий 2025).

Проект Закону України**«Про внесення змін до окремих норм Кримінального процесуального кодексу щодо реалізації електронного кримінального провадження»**

1. доповнити статтею 102-1 такого змісту:

«Стаття 102-1. Форми кримінального провадження.

1. Кримінальне провадження може здійснюватися у паперовій та електронній формі.

2. Електронне кримінальне провадження передбачає можливість суб'єктів кримінального провадження здійснювати електронні процесуальні дії за допомогою інформаційно-аналітичних систем досудового розслідування та Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи без потреби створення паперового аналогу результату таких процесуальних дій.»

2. доповнити статтю 35 та викласти у такій редакції:

Стаття 35. Єдина судова інформаційно-комунікаційна система.
Визначення складу суду

1. У суді функціонує Єдина судова інформаційно-комунікаційна система та/або її окремі підсистеми (модулі), що забезпечують, зокрема:

1) об'єктивний і неупереджений розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями з дотриманням принципів черговості та однакової кількості проваджень для кожного судді;

2) визначення присяжних для судового розгляду з числа осіб, які внесені до списку присяжних;

3) надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду матеріалів кримінального провадження у порядку, передбаченому цим Кодексом;

4) реєстрацію вхідної і вихідної кореспонденції та етапів її руху;

5) участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади, органи місцевого самоврядування реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі та/або її окремих підсистемах (модулях) в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі та/або її окремих підсистемах (модулях) в добровільному порядку.

Якщо інший учасник справи відповідно до пункту 2 частини 1 цієї статті зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його, учасник справи, який подає документи до суду в електронній формі з використанням електронного кабінету, звільняється від обов'язку надсилання копій документів такому учаснику справи

Реєстрація в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі та/або її окремих підсистемах (модулях) не позбавляє права на подання документів до суду в паперовій формі в порядку, визначеному цим Кодексом.

Єдина судова інформаційно-комунікаційна система та/або її окремі підсистеми (модулі) підлягають захисту із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю.

Положення про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положення, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), розробляються Державною судовою адміністрацією України та затверджуються Вищою радою правосуддя після консультацій з Радою суддів України.

2. Матеріали кримінального провадження, скарги, заяви, клопотання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, у порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі та/або її окремих підсистемах (модулях), яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день надходження таких матеріалів.

До Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та/або її окремих підсистем (модулів) в обов'язковому порядку вносяться:

- 1) дата надходження матеріалів, скарги, клопотання, заяви або іншого процесуального документа та їх суть;
- 2) прізвище, ім'я та по батькові особи, стосовно якої подані документи;
- 3) прізвище, ім'я та по батькові (найменування) особи (органу), від якої (якого) надійшли документи;
- 4) прізвище, ім'я та по батькові працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію;
- 5) інформація про рух судових документів;
- 6) дані про суддю, який здійснював судові провадження;
- 7) інші дані, передбачені Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Процесуальні документи в електронній формі можуть подаватися учасниками кримінального провадження до суду з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та/або її окремих підсистем (модулів) у порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи.

У разі подання до суду документів в електронній формі учасник кримінального провадження зобов'язаний у випадках, передбачених цим Кодексом, надати доказ надсилання рекомендованим листом з повідомленням про вручення іншим учасникам кримінального провадження, які не мають офіційної електронної адреси, копій надісланих документів із використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та/або її окремих підсистем (модулів).

Якщо інші учасники кримінального провадження, крім осіб, які реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-

комунікаційній системі та/або її окремих підсистемах (модулях) в обов'язковому порядку, мають офіційні електронні адреси, то за наявності технічної можливості та письмової заяви, поданої в конкретному кримінальному провадженні, копії таких документів направляються зазначеним особам з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та/або її окремих підсистем (модулів) в електронній формі.

3. Визначення судді (запасного судді, слідчого судді), а в разі колегіального розгляду - судді-доповідача для розгляду конкретного провадження здійснюється Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою та/або її окремою підсистемою (модулем) під час реєстрації відповідних матеріалів, скарги, клопотання, заяви чи іншого процесуального документа за принципом випадковості та в хронологічному порядку з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження на кожного суддю, заборони брати участь у перевірці вироків та ухвал для судді, який брав участь в ухваленні вироку або ухвали, про перевірку яких порушується питання (крім перегляду за нововиявленими обставинами), перебування суддів у відпустці, відсутності у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відрядженням, а також інших передбачених законом випадків, через які суддя не може здійснювати правосуддя або брати участь у розгляді судових справ. Після визначення судді (запасного судді, слідчого судді) або судді-доповідача для конкретного судового провадження не допускається внесення змін до реєстраційних даних щодо цього провадження, а також видалення цих даних з Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та/або її окремої підсистеми (модуля), крім випадків, установлених законом.

4. Кримінальне провадження, розгляд якого відповідно до цього Кодексу здійснюється колегією суддів, в обов'язковому порядку розглядається постійною колегією суддів відповідного суду, до складу якої входить визначений Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою та/або її окремою підсистемою (модулем) суддя-доповідач.

5. Персональний склад постійних колегій суддів визначається зборами суддів відповідного суду (першої чи апеляційної інстанції, Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду) строком на один рік.

6. Якщо розгляд кримінального провадження відповідно до цього Кодексу здійснюється колегією у складі більше трьох суддів, до складу такої колегії входять судді із складу постійної колегії суддів, до якої входить визначений Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою та/або її окремою підсистемою (модулем) суддя-доповідач та судді, визначені зборами суддів суду, в якому відбувається розгляд провадження.

7. Суддею-доповідачем у справі є суддя, визначений Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою та/або її окремою підсистемою (модулем) під час автоматизованого розподілу матеріалів кримінального провадження. Якщо кримінальне провадження у Верховному Суді має розглядатися колегіально у складі відповідної палати, головуючим на засіданнях палати є суддя-доповідач, визначений Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою та/або її окремою підсистемою (модулем) при первісному розподілі матеріалів кримінального провадження.

8. До складу об'єднаної палати входять по два судді, що обираються зборами суддів Касаційного кримінального суду із складу кожної із судових палат Касаційного кримінального суду, та голова Касаційного кримінального суду.

9. Склад суду у кримінальному провадженні є незмінним, крім випадків, які унеможливають участь судді у розгляді справи, та інших випадків, передбачених цим Кодексом.

10. Після зміни складу суду розгляд кримінального провадження починається спочатку, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

11. Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється тим самим складом суду, який ухвалив рішення, що переглядається. Якщо такий склад суду сформувати неможливо, суддя або колегія суддів для розгляду заяви про перегляд судового рішення за

нововиявленими обставинами визначається в порядку, встановленому частиною третьою цієї статті.

12. Особливості розподілу кримінальних проваджень та інших передбачених законом процесуальних документів, що подаються до суду, встановлюються Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).»

3. статтю 99 доповнити у такій редакції:

«8. Документи, підписані, погоджені в інформаційно-комунікаційній системі досудового розслідування з використанням кваліфікованого електронного підпису, їх примірники в електронній та паперовій формах визнаються оригіналами документів.

9. Обіг електронних документів у кримінальному провадженні в частині, не врегульованій цим Кодексом, регулюється іншими законами щодо електронних документів та електронного документообігу.»

4. у статті 106-1 частину четверту та п'яту виключити.